

Ingvild Kvarstein Punsvik

Kaffikopp eller tindetopp

Opplevelser og deltakelse i adaptivt friluftsliv,
for personer med nedsatt funksjonsevne.

Masteroppgave i Funksjonshemming og samfunn

Veileder: Christian Wendelborg

November 2019

Ingvild Kvarstein Punsvik

Kaffikopp eller tindetopp

Opplevelser og deltakelse i adaptivt friluftsliv, for personer med nedsatt funksjonsevne.

Masteroppgave i Funksjonshemming og samfunn
Veileder: Christian Wendelborg
November 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Bakgrunn: Denne masteroppgaven har som hensikt å belyse hva som skaper gode naturopplevelser for personer med nedsatt funksjonsevne. Den undersøker også barrierer som hindrer deltakelse i friluftsliv, og faktorer som muliggjør deltakelse i friluftsliv. Oppgaven tar utgangspunkt i at det er personer som driver med friluftsliv og har funksjonsnedsettelse som har den mest relevante innsikten rundt dette temaet. Tidligere levekårsundersøkelser viser lavere deltakelse i friluftsliv blant personer med nedsatt funksjonsevne. Økt kunnskap om temaet vil forhåpentligvis kunne bidra til at det legges til rette for økt deltakelse innen friluftsliv blant gruppen.

Metode: Dette er en kvalitativ studie, der datamaterialet er samlet inn gjennom fire semi-strukturerte dybdeintervjuer med voksne som driver med friluftsliv i egen regi i Norge, og som har en funksjonsnedsettelse. Intervjuene ble så analysert ved en empiri-nær analyse, tilpasset fra Grounded Theory. Sosialkonstruktivisme, den relasjonelle forståelsen av funksjonshemming, og et nordisk syn på friluftsliv, er benyttet som teoretiske perspektiver i prosjektet.

Hovedfunn: I beskrivelsen av gode naturopplevelser vektla intervjudeltakerne i denne undersøkelsen frihet, ro og fellesskap, samt nærhet til dyreliv, og vill natur med minimale menneskelige inngrep. Avstander ble ikke vektlagt. Muligheter for å ha gode naturopplevelser som barn ble trukket frem som en viktig faktor for deltakelse i friluftslivsaktiviteter senere i livet. Informantene oppga at kulturelle forestillinger og forventninger til friluftsliv for personer med funksjonsnedsettelse var en vesentlig barriere som hindret deltakelse, men at synliggjøring av mulighetene som finnes er med på å endre disse oppfatningene. Tilrettelegging, Brukerstyrt Personlig Assistanse, aktivitetshjelpemidler og biltilskudd trekkes frem som ordninger som kan øke tilgangen til friluftsliv, samtidig som manglende tilgang til disse ordningene utgjør en betydelig barriere. Manglende informasjon om tilgjengelige områder og muligheter rundt utstyr og tilbud er også til hinder for deltakelse. Manglende involvering av dem som skal benytte seg av fasiliteter og områder er en stor barriere og resulterer i en del uhensiktsmessige løsninger.

Konklusjon: Funnene fra dette prosjektet må sees i lys av et lite antall informanter, samtidig gir en god del av denne undersøkelsens funn gjenklang i annen forskning på feltet. Friluftsfolk med funksjonsnedsettelse vektlegger stort sett akkurat det samme som friluftsfolk uten i sitt friluftsliv. Tilgang på gode naturopplevelser tidlig i livet kan være en vesentlig faktor for senere deltakelse i friluftsliv. Lavere deltakelse kan tilskrives manglende medvirkning i utforming av tilretteleggingstiltak, manglende tilgang til ordninger som muliggjør friluftsliv og manglende informasjon om mulighetene som finnes. Synliggjøring av gode eksempler på hva som er mulig kan være med å endre kulturelle forestillinger om friluftsliv som bidrar til å utestenge personer med funksjonsnedsettelse.

Abstract

Background: This master thesis is intended to shine a light on what creates good experiences in nature for people with disabilities. It investigates barriers that hinder participation, and factors that makes participation in adaptive outdoors recreation possible. People with disabilities who are active in outdoors recreation are considered to have the most relevant insight into this subject.

Former studies have shown that there is a lower level of participation in outdoors recreation for people with disabilities. The ambition is that increased knowledge about these things will contribute to making increased participation in adaptive outdoors activities possible.

Method: This is a qualitative study, where data is gathered through four semi-structured depth interviews with adults with disabilities who participate in adaptive outdoors activities in Norway, outside of an organized setting. The interviews were analyzed with a data-driven approach, through an adapted version of Grounded Theory. Social constructivism, the relational understanding of disability and the Nordic understanding of outdoor recreation are used as theoretical perspectives in the study.

Main findings: In their descriptions of good outdoors experiences, the informants in this study emphasized freedom, peace and community. They also emphasized being close to wild animals and being in nature with minimal human intervention. Distances were not emphasized. The opportunity to have good experiences in nature growing up, was presented as an important factor to participation later in life. The informants described cultural notions and expectations about adaptive outdoors recreation as a central barrier that hindered participation, but also that increased visibility about what is possible is contributing to a change in these notions. Accessibly designed areas, personal assistance, adaptive equipment and car subsidies are all programs that can increase access to outdoors recreation, at the same time as limited access to these programs, and a lack of information, make a considerable barrier. Another considerable barrier that contributes to creating solutions that are suboptimal, is the insufficient involvement of the people who are going to use the facilities, in the design process.

Conclusion: The findings of this study must be considered in light of the small number of informants but other research show similarities findings. People with disabilities participating in adaptive outdoors recreation mainly emphasizes the same things as people without disabilities. Access to good experiences in nature early in life, can be a contributing factor for continued participation as an adult. A lower rate of participation can be ascribed to insufficient involvement in designing accessible areas, a lack of access to programs that makes outdoor recreation possible, and an insufficient access to information about the possibilities that exist. Highlighting good examples of what is possible might contribute to changing the cultural notions about outdoors recreation, that excludes people with disabilities.

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på min tid som masterstudent ved fagretningen 'Funksjonshemming og samfunn' ved NTNU. Det har vært innholdsrike år som deltidsstudent, og det er et stort privilegium å kunne få bruke tiden sin på å lære om temaer som oppleves som både interessante og viktige. Mange fortjener en stor takk for deres hjelp og støtte gjennom denne reisen.

Jeg vil først og fremst takke informantene til dette prosjektet, som gjennom intervjuer har valgt å dele sine gode historier og sterke refleksjoner med meg. Jeg føler meg veldig heldig som har fått dele disse videre gjennom denne oppgaven.

Jeg vil takke min veileder Christian Wendelborg for faglig støtte og en urokkelig positivitet som har vært uunnværlig i denne prosessen.

Takk til mine foreldre, som både har gitt meg den gaven det er å få forelske seg i naturen som barn, og som har vært viktige støttespillere og sparringspartnere i tiden jeg har arbeidet med oppgaven.

Jeg vil også gi en stor takk til alle gode venner og familie som har stilt opp.

Spesielt vil jeg takke de som har flyttet inn og passet på gård, hester og pus; så jeg har kunnet dra på forelesninger og ta eksamener på andre siden av landet både støtt og stadig disse årene. Dere har vist en helt utrolig raushet, så tusen takk fra både meg og de firbeinte.

Sist, men ikke minst en stor takk til 'Master på overtid' -gjengen i Trondheim.

«Ett ord gjelder: UT! Det betyr for meg å gå inn. I naturen. Der føler jeg at jeg er sammen med alt levende. Det samværet endrer en hvilken som helst spenning til en positiv!»

- Arne Næss

Sør-Odal, November 2019

Ingvild Kvarstein Punsvik

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	i
Abstract	ii
Forord	iii
1. Innledning	1
1.1 Problemstilling	1
1.2 Oppgavens disposisjon	2
2. Litteratursøk og tidligere forskning	4
2.1 Søkestrategi	4
2.2 Tidligere forskning	4
2.3 Oppsummering	9
3. Teoretiske perspektiver	11
3.1 Sosialkonstruktivisme	11
3.2 Forståelse av funksjonshemming og tilrettelegging	13
3.2.1 Den relasjonelle forståelsen av funksjonshemming	13
3.2.2 Stigma	14
3.2.3 Funksjonsnedsettelse – funksjonshemming – diagnose	14
3.2.4 Adaptivt friluftsliv	15
3.2.5 Universell Utforming	16
3.3 Friluftsliv	17
3.3.1 Hva er friluftsliv?	17
3.3.2 Det tradisjonelle nordiske friluftslivet	18
3.3.3 Norsk friluftsliv i dag	18
3.4 Oppsummering	19
4. Metode	21
4.1 Utvalg / Rekruttering	21
4.1.1 Valg av utvalg	21
4.1.2 Inklusjonskriterier	22
4.1.3 Eksklusjonskriterier	22
4.1.4 Rekruttering	22
4.1.5 Utvalgsstørrelse	23
4.1.6 Utvalgssammensetning	24
4.2 Datainnsamling	24

4.3	Transkripsjon.....	25
4.4	Analyse	26
5.	Forskningsetiske refleksjoner.....	27
5.1	Informert samtykke.....	27
5.2	Personvern	27
5.3.	Forforståelse.....	28
5.4	Validitet og generaliserbarhet.....	28
5.5	Forpliktelser overfor deltakere	29
5.6	Forskningen i samfunnet	29
6.	Prosjektets funn.....	31
6.1	Natur, menneske og friluftsliv	32
6.1.1	Opplevelser og verdier – frihet, ro og glede	32
6.1.2	Nært på det ville	34
6.1.3	Kaffikopp eller tindetopp?.....	35
6.2	Hva hindrer og fremmer deltakelse?.....	36
6.2.1	« <i>Det handler om muligheten til å bli forelska</i> » (i naturen).....	36
6.2.2	Forventninger og kulturelle forestillinger	39
6.2.3	Fellesskap og relasjonelle barrierer.....	41
6.3	Tilgjengelighet og utstyr	43
6.3.1	Fasiliteter og tilgjengelighet	43
6.3.2	Utstyr og tekniske hjelpemidler	45
6.3.3	Informasjon, en skattejakt etter godt bevarte hemmeligheter.....	47
6.4	Oppsummering:.....	48
7.	Diskusjon.....	50
7.1	Friluftsfolk = friluftsfolk.....	50
7.2	Fem-hundre-meter naturnærvær på tid – førstemann til indre ro	52
7.3	Sosiale konstruksjoner som speiles i utformingen av fysiske miljøer.....	54
7.4	Hjelpemidler, BPA, biltilskudd og tilretteleggingsmidler	55
7.5	Tanker om videre forskningsbehov	57
7.6	Studiens styrker og begrensninger.....	59
7.6.1	Rekruttering og utvalgssammensetning	59
7.6.2	Datainnsamling.....	60
7.6.3	Forforståelse	60

8. Oppsummering og konklusjon	62
Referanser	64
Vedlegg.....	68
Vedlegg I: Informasjonsskriv.....	
Vedlegg II: NSD godkjenning	
Vedlegg III: Intervjuguide	

1. Innledning

Friluftsliv er en viktig del av kulturen vår, og spiller positivt inn på folks velvære, helse og livskvalitet. Dette er bare noen av mange grunner til at det er viktig at friluftsliv er en arena som alle har tilgang til, uavhengig av funksjonsgrad. Gjennom denne masteroppgaven ønsker jeg å belyse tematikk som omhandler friluftsliv for personer med funksjonsnedsettelse, spesielt med tanke på deres opplevelser, og deltakelse.

Et utgangspunkt for dette prosjektet er at det i levekårsundersøkelsene til Statistisk Sentralbyrå (SSB) 2001 og 2007 ble vist at personer med nedsatt funksjonsevne i lavere grad enn resten av befolkningen deltar i friluftslivsaktiviteter (Bliksvær, 2010). I flere offentlige handlingsplaner og rapporter omtales generelt økt deltakelse i friluftsliv som et viktig folkehelseiltak for fremtiden, og det vektlegges særlig tiltak for å øke friluftslivsutøvelsen for de gruppene som i dag har lavere deltakelse (Klima- og miljødepartementet, 2018).

Internasjonale forskningsprosjekter som omhandler temaet, har avdekket en rekke gjennomgående barrierer og utfordringer som hindrer deltakelse i friluftslivsaktiviteter personer med nedsatt funksjonsevne. Denne studiens intensjon er å utforske noen av disse barrierene, samt faktorer som muliggjør og skaper gode friluftsopplevelser i en norsk kulturell og byråkratisk kontekst.

Hensikten med denne studien er å utforske utfordringene personer med funksjonsnedsettelse møter i sitt friluftsliv, og hva som gir dem gode naturopplevelser. Informantene til dette prosjektet er voksne friluftsfolk med funksjonsnedsettelse, som driver med friluftslivsaktiviteter i egen regi i Norge.

Gjennom å belyse problemstillingen med denne masteroppgaven ønsker jeg å bidra til å utvide kunnskapsgrunnlaget innen det som er et sammensatt og relativt beskjedent undersøkt felt. Jeg tar utgangspunkt i at det er friluftsfolk med funksjonsnedsettelse som selv sitter med det bredeste erfaringsgrunnlaget, og den mest vesentlige innsikten innen denne tematikken. Derfor har jeg valgt å utføre undersøkelsen gjennom semi-strukturerte dybdeintervju, og la analysen være empiri-styrt.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen til dette prosjektet er følgende:

Hva er viktig for å skape gode naturopplevelser, og hva er barrierer for deltakelse i friluftsliv, for personer med nedsatt funksjonsevne?

Problemstillingen legger til grunn at både forutsetninger for gode naturopplevelser, og barrierer spiller inn på friluftsliv-deltakelsen blant personer med funksjonsnedsettelse. I prosessen med å skape en intervjuguide som

belyste denne problemstillingen, brukte jeg en rekke forskningsspørsmål til hjelp i utarbeidelsen. Disse forskningsspørsmålene delte jeg inn i tre kategorier, der den første handler om naturopplevelser, den andre om barrierer som hindrer deltakelse, og den tredje om det som fremmer deltakelse.

Natur, menneske og friluftsliv:

Forskingsspørsmål: *samsvarer informantenes opplevelse av natur med det som beskrives i litteraturen?*

Forskingsspørsmål: *samsvarer informantenes opplevelse av friluftsliv med det som beskrives i litteraturen?*

Barrierer som hindrer deltakelse:

Forskingsspørsmål: *Hvilke barrierer hindrer informantens deltakelse?*

Forskingsspørsmål: *Hvilke barrierer opplever informanten at hindrer deltakelse til mennesker med funksjonsnedsettelse generelt?*

Det som fremmer deltakelse:

Forskingsspørsmål: *Hva muliggjør og fremmer deltakelse i friluftsliv for informanten?*

Forskingsspørsmål: *Hva opplever informanten at muliggjør og fremmer deltakelse i friluftsliv for mennesker med nedsatt funksjonsevne generelt?*

Forskingsspørsmål: *Hva tenker informanten at kan gjøres for å fremme deltakelse i friluftsliv for mennesker med nedsatt funksjonsevne?*

1.2 Oppgavens disposisjon

I et forsøk på å gjøre oppgavens struktur oversiktlig har jeg valgt å dele denne oppgaven inn i åtte kapitler.

Kapittel 1. er en generell introduksjon til oppgavens tema og problemstilling, og forskningsspørsmålene brukt i utarbeidelsen av intervjuguiden blir presentert her. I kapittel 2. gjør jeg rede for litteratursøket, og presenterer den tidligere forskningen som danner kunnskapsgrunnlaget for prosjektet. Kapittel 3. omhandler teoretiske perspektiver som danner denne oppgavens forståelsesramme og en del av de sentrale begrepene på feltet blir presentert. I kapittel 4. presenterer jeg oppgavens metodedel, og kapittel 5. omhandler forskningsetiske refleksjoner. I kapittel 6. presenterer jeg funnene som er et resultat av analyseringen av dybdeintervjuene, og setter disse opp mot kunnskapsgrunnlaget fra tidligere forskning. I kapittel 7. belyser jeg

hovedfunnene fra foregående kapittel gjennom diskusjon, ved hjelp av de teoretiske perspektivene. Jeg presenterer også tanker om videre forskningsbehov, samt refleksjoner rundt svakheter og styrker ved prosjektet. Avslutningsvis presenterer jeg i kapittel 8. en endelig oppsummering og konklusjon.

2. Litteratursøk og tidligere forskning

Dette kapittelet omhandler forskning gjort rundt naturopplevelser og friluftsliv for personer med nedsatt funksjonsevne. Med tanke på hvor stort det potensielle kunnskapsfeltet er, fremstår den faktiske forskningsmengden som liten, som en sveitserost bestående av mer hull enn ost. Rammene rundt jakten på relevant forskning har derfor av nødvendighet blitt strukket både geografisk og historisk utover det som oppleves helt nærliggende. De fleste prosjektene nevnt her berører tematikk som omhandler både deltakelse, positive effekter av naturopplevelser, og barrierer. Derfor har jeg valgt å ikke skille artiklene fra hverandre i ulike underkategorier i denne presentasjonen av foreliggende forskning. Jeg mener at denne samlingen forskningsartikler viser et kunnskapshull med tanke på dette prosjektets tematikk og vinkling, men vil samtidig vise at det eksisterer et rammeverk av forskning dette prosjektet kan sees i forhold til.

2.1 Søkestrategi

Kildesøket til dette prosjektet har blitt utført både på norsk og engelsk, gjennom NTNU sin bibliotekportal Oria og gjennom Google Scholar, samt en rekke tidsskrifter, deriblant: «Disability & Society», «Disability and Health Journal», «International Journal of Disability» og «Scandinavian Journal of Disability Research». Søkeordene som ble brukt var: Particip*, disabili*, outdoor recreation, outdoor life, outdoorsmanship og deltakelse, funksjonshem* og friluftsliv. Digitale ordbøker som ordnett.no oversetter 'friluftsliv' til 'outdoor life', men dette er tilsynelatende ikke et begrep forfatterne av faglitteratur i de engelsktalende delene av verden benytter. Derimot fant jeg at begrepene 'outdoorsmanship' og 'outdoor recreation' ble brukt om aktiviteter som kan kobles til det norske uttrykket friluftsliv, og at 'adaptive outdoors recreation' henviste spesifikt til utendørs fritidsaktiviteter for personer med funksjonsnedsettelse. Jeg går mer i detalj rundt denne begrepsbruken og internasjonale forskjeller i teorikapittelet som omhandler friluftsliv. Videre fra resultatet i disse søkene har jeg benyttet meg av kilder funnet i referanselistene til artiklene jeg har brukt, og dermed funnet en del relevant litteratur som ikke har kommet opp i søkene. Forskningslitteraturen som presenteres i neste avsnitt inneholder alle artikler jeg fant relevante for prosjektets problemstilling. Tre andre forskningsartikler som omhandlet identitet, sportsfiske, og padling har jeg valgt å ikke inkludere utover at de er nevnt i referanselisten. De berørte tematikken, men jeg fant dem ikke relevant i denne sammenhengen.

2.2 Tidligere forskning

Forskningen funnet i dette litteratursøket omhandler flere aspekter ved friluftsliv og funksjonsnedsettelse som belyser både hvordan gode naturopplevelser skapes, deltakelse i friluftsliv blant personer med funksjonsnedsettelse, og også barrierer som står til hinder for friluftslivsdeltakelse.

Det er i Norge gjennomført en rekke levekårsundersøkelser i regi av Statistisk Sentralbyrå (SSB), som blant annet belyser nordmenns vaner med tanke på friluftsliv og fritidsaktiviteter. I rapporten «Funksjonshemming, fritid og friluftsliv – analyse av levekårsundersøkingane 2001 og 2007» av Trond Bliksvær (2010), presenteres en analyse av dataene fra levekårsundersøkelsene som er spesifikt relevante for dette prosjektets problemstilling. Den gjennomgående tendensen disse undersøkelsene viser er at personer med nedsatt funksjonsevne deltar i friluftslivsaktiviteter i mindre grad enn resten av befolkningen. Samtidig er graden av forskjell imellom verdsetting av friluftsliv blant personer med og uten funksjonsnedsettelse liten: omtrent en av tre i begge grupper (33% av personer med funksjonsnedsettelse og 36% uten) oppgir friluftsliv som sin viktigste fritidsaktivitet. I begge gruppene økte verdsettingen av friluftsliv med alder, og kvinner oppga å sjeldnere ha drevet med friluftslivsaktiviteter i løpet av de siste 12 månedene enn menn. I undersøkelsen av hvilke sider ved friluftsliv som ble vektlagt som viktig var resultatet stort sett likt mellom de to gruppene. Tendensene som skilte dem var at gruppen for personer med funksjonsnedsettelse vektla muligheter for avkobling, tilhørighet, og det å ta vare på egen helse oftere enn gruppen uten funksjonsnedsettelse, som på sin side i større grad vektla muligheter for å oppleve spenning og utfordre grenser.

Rapporten «Unge funksjonshemmede. Selvbilde, sosial tilhørighet og deltakelse i fritidsaktiviteter» (Løvgren, 2009), ser blant annet på hvilke faktorer som fremmer og hvilke faktorer som hemmer unge funksjonshemmedes deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Løvgren viser til mindre deltakelse i fritidsaktiviteter blant unge funksjonshemmede, og selv om rapporten ikke generelt handler om friluftsliv kan det sies å bygge opp under funnene til levekårsundersøkelsene (Bliksvær, 2010). Erfaringer med barrierer fra en informants deltakelse i speideren, en stor aktør innen organisert friluft for barn og unge, beskrives i rapporten. Den fysiske tilretteleggingen for deltakeren med nedsatt funksjonsevne fungerte, men de sosiale barrierene i form av holdninger som gjorde at hun følte seg skjermet og undervurdert skapte et vesentlig problem.

Williams, Vogel song, Green, & Cordell (2004) har i sin undersøkelse brukt data fra «The National Survey of Recreation and the Environment» som gjennom telefonintervjuer kartlegger deltakelse i utendørs rekreasjon blant personer i USA. De fant at det var en rekke aktiviteter der personer med bevegelsehemninger opplevde barrierer, og at disse hadde en sterk negativ påvirkning på deres mulighet for deltakelse. Noen av grunnene som ble oppgitt for manglende deltakelse i undersøkelsen var: personlig helse, manglende transportmuligheter, bekymringer i forhold til personlig sikkerhet, manglende tilrettelagte fasiliteter, dårlig vedlikeholdte områder, problemer med forurensning, og manglende assistanse.

I artikkelen "Constraints to Outdoor Recreation: Exploring the Effects of Disabilities on Perceptions and Participation" presenterer Burns & Graefe (2007)

sin analyse av data fra telefon-intervjuundersøkelser som fokuserte på bruken av statseide skoger i USA og opplevelser av barrierer i forbindelse med det. Undersøkelsen ble utført blant personer med nedsatt funksjonsevne, og personer i samme husstand som noen med en funksjonsnedsettelse. Den barrieren som ble oppgitt som den viktigste blant dem med en funksjonsnedsettelse var helseutfordringer. Den andre barrieren som forekom betydelig oftere i denne gruppen, fremfor andre grupper som også ble intervjuet, var problemer med transport, økonomiske barrierer, og mangel på noen å dra med. Undersøkelsen viste også at mennesker med funksjonsnedsettelser oppga et likt nivå av interesse for utendørs rekreasjon som andre grupper, samtidig som deltakelsen var vesentlig lavere.

James, Shing, Mortenson, Mattie, & Borisoff (2017) gjorde en etnografisk studie som kombinerte dybdeintervju og observasjon av brukere, frivillige og ansatte i forbindelse med organiserte turer i regi av et adaptivt friluftslivsprogram i Canada. Undersøkelsen presentert i artikkelen «Experiences with and perceptions of an adaptive hiking program» viste at både de sosiale aspektene og friluftslivs-aspektet var viktige komponenter i det som generelt var en positiv opplevelse for alle involverte. Samtidig ble en rekke barrierer trukket fram, blant annet rundt transport, tilrettelegging for mer aktiv deltakelse, samt utfordringer i forhold til at programmet var lite kjent og kanskje ikke var markedsført tilstrekkelig.

Gjennom sin kvalitative studie presentert i artikkelen "Risky bodies in risky spaces: disabled people's pursuit of outdoor leisure" undersøkte Burns, Watson, & Paterson (2013) ulike syn på, og opplevelser av, risiko i forbindelse med friluftslivsaktiviteter blant personer med nedsatt funksjonsevne. Studien ble gjennomført i forbindelse med dagsturer i naturomgivelser på syv forskjellige steder i Skottland, England og Wales. Forskerne fant at bekymringer rundt risiko utgjorde en vesentlig sosial barriere som ikke bare påvirket muligheter for deltakelse, men også funksjonshemmedes mulighet for å vurdere sin egen kompetanse, og selv ta stilling til risikoen assosiert med forskjellige aktiviteter. Dette resulterte i en umyndiggjøring av deltakerne. Dette føyes ifølge Burns, Watson & Paterson (2013, s. 1063) til rekken av «*utallige og til tider uoverkommelige barrierer i deres ønske om å nyte utendørsaktiviteter*» (egen oversettelse).

Det er ifølge den eldre forskningsoppdateringen fra McAvoy (2001) flere dominerende myter om utendørs rekreasjon for mennesker med funksjonsnedsettelser i USA som ikke samsvarer med forskningsresultater. Blant disse mytene er ideen om at mennesker med funksjonsnedsettelser ikke foretrekker samme type naturmiljø som andre, at de ikke deltar og ønsker å delta i samme friluftslivsaktiviteter som andre, og at de ikke opplever de samme positive effektene av friluftsliv som personer uten funksjonsnedsettelser.

En utfordring med denne oversiktsartikkelen er at flere andre punkter baserer seg på den upubliserte forskningsrapporten «People with disabilities: National survey of recreation and the environment» skrevet av McCormick i 2001. Der hevdes det blant annet at det ikke er et lavere nivå av deltakelse blant personer med funksjonsnedsettelse i friluftsliv enn personer uten funksjonsnedsettelse, men at det muligens faktisk er høyere nivå av deltakelse. Dette er vanskelig å ta for helt god fisk når det både motstrider annen forskning og der originalartikkelen tilsynelatende ikke er å oppdrive. Nettadressen oppgitt i referanselisten går til den amerikanske nettsiden til "National Center for Accessibility", som nå har fjernet artikkelen, og jeg har ikke lyktes med å finne artikkelen i andre databaser per 20.07.19. Den oppmerksomme leseren legger kanskje merke til at denne upubliserte artikkelen har vært et populært referansepunkt i feltet, og det er en av grunnen til at jeg har valgt å nevne den her. Bare i dette prosjektets begrensede forskningsoversikten dukker artikkelen opp hos: Scholl, McAvoy, Rynders, & Smith(2003); McAvoy, Holman, Goldenberg, & Klenosky (2006); Burns & Graefe (2007); og McAvoy (2001).

"Beyond Accessibility: Preference for Natural Areas" av Brown, Kaplan, & Quaderer (1999) var en av forskningsprosjektene nevnt i McAvoy (2001) sin forskningsoppdatering som avkreftet myten om at personer med bevegelsehemninger ikke foretrakk samme type naturmiljø som personer uten bevegelsehemninger. Deltakerne i undersøkelsen vurderte hvilke slags naturmiljøer de foretrakk å ferdes i ut ifra fotografier fra en rekke nasjonalparker og bypark-miljøer. Funnene viste den samme klare preferansen for miljøer med minimale menneskelige inngrep som allerede er veldokumentert blant personer som ikke har bevegelsehemninger. Det trekkes også frem at det i utformingen av stier og tilrettelegging altfor ofte gjøres antakelser om funksjonshemmedes preferanser under tilretteleggingsarbeid, framfor å forhøre seg blant dem som skal benytte seg av tilretteleggingen. Dette kan også ansees som en vesentlig sosial barriere.

Goodwin, Peco, & Ginther (2009) gjennomførte sin case-studie gjennom semi-strukturerte intervjuer med rullestolbrukere under en assistert gruppeturer i den amerikanske naturen, og målet med studien var å se på deres opplevelse av disse turene. Dette sitatet fra en av turdeltakerne illustrerer tydelig hvor viktig nærhet på vill natur var for vedkommende:

«My favorite moment was the very first time I got really close to the river in the midst of leaves and tree branches and wildflowers and rocks. That very first moment took my breath away. The paved area where people go on rounds doesn't get you into the woods, which takes away all the beauty of actually being within the environment. I can't wait to go on one of the non-paved trails through branches and potholes and getting whipped from tree branches. » (Goodwin, Peco, & Ginther, 2009, s. 49).

McAvoy, Holman, Goldenberg, & Klenosky (2006) undersøkte fordelene ved friluftsliv for mennesker med funksjonsnedsettelse og overførbareheten av disse positive aspektene til hverdagslivet i etterkant. Studien benyttet seg først av en spørreundersøkelse med åpne spørsmål etter en organisert villmarkstur, og deretter dybdeintervjuer via telefon et halvt år senere. Villmarksturene ble gjennomført ved en rekke lokasjoner rundt om i USA. De som ble intervjuet var deltakere i et villmarks-program i regi av en ideell organisasjon som arrangerte villmarksturer for personer både med og uten funksjonsnedsettelse. Studien fant at deltakerne med funksjonsnedsettelse opplevde en rekke positive effekter av villmarksturen, blant annet positive sosiale interaksjoner, økt verdsetting av naturen og personlig utvikling. Deltakerne oppga også at de hadde fått nye ferdigheter som de tok med seg inn på andre arenaer i etterkant av turen, blant annet innen familieliv, arbeid og gjennom et mer positivt perspektiv på livet. Flere av disse funnene støttes også av Dorsch, Rickards, Swain, & Maxey (2016) i sin studie av en lignende ideell organisasjon som også arrangerte villmarksturer for personer med funksjonsnedsettelse og deres familier i USA. Gjennom semi-strukturerte fokusgruppeintervjuer blant deltakere, familiemedlemmer og ansatte ble en rekke positive effekter av de organiserte villmarksturene dokumentert, blant annet økt selvtillit, forbedrede og nye relasjoner, og høyere livskvalitet gjennom utviklingen av ferdigheter som var overførbare til hverdagen.

I sin studie fra 2003 har Scholl, McAvoy, Rynders, & Smith undersøkt opplevelser rundt et program som skulle gi personer med funksjonsnedsettelse og deres familier muligheter til å oppleve villmarksliv i USA. Undersøkelsen ble gjennomført via en-til-en intervjuer, fokusgruppe-intervjuer og spørreskjemaer i forkant og etterkant av et opplegg med 20 timers ferdighetstrening og planlegging, samt en 3-5 dagers 'outdoor adventure trip'. Undersøkelsen viste at familiene etter opplæringen og turen oppgav at de var mer fornøyde med familiens samhold, og opplevde en minskning av barrierene som familiene i forkant mente hindret felles utendørsaktiviteter for hele familien.

Jeg vil også legge til at en rekke offentlige dokumenter, rapporter og prosjekter har bidratt til min forståelse av feltet, og har fungert som viktige byggesteiner i utarbeidelsen av dette prosjektet. Deriblant har utredningen «Friluftsliv for funksjonshemmede: Anbefalinger om tiltak for å bedre funksjonshemmedes muligheter til friluftsliv» (Direktoratet for naturforvaltning, 2003-4) spilt en stor rolle i å tegne et helhetlig bilde av området. Gjennom håndboken «Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv» (Direktoratet for naturforvaltning, 2006), rapporten «Friluftsliv for funksjonshemmede Sjunkhatten nasjonalpark» (Hagen, 2010) og rapporten «Friluftsliv for mennesker med funksjonsnedsettelse – erfaringer fra friluftsrådernes arbeid» (Friluftsrådernes Landsforbund, 2012) har jeg fått danne meg et bilde av dagens situasjon og opplevde dette som svært nyttig i arbeidet med prosjektet.

Selv om prosjektets fokus relativt tidlig i arbeidet med oppgaven vendte seg bort fra å gå nærmere inn på de veldokumenterte positive fysiske og psykiske helseeffektene av friluftsliv og naturnærvær, har det hele tiden vært en del av den underliggende logikken for hvorfor jeg mener dette arbeidet er viktig og har stor nytteverdi. Blant rapportene som understøtter dette i norsk offentlig sammenheng finnes blant annet rapporten «Naturopplevelse, friluftsliv og vår psykiske helse» (Miljøverndepartementet, 2008), og kunnskapsoversikten fra Høgskolen i Telemark (nå Universitetet i Sørøst Norge, USN) gitt et nyttig overblikk (Bischoff, Marcussen, & Reiten, Friluftsliv og helse - en kunnskapsoversikt, 2007). En rekke bacheloroppgaver, masteroppgaver og en doktorgradsavhandling har bidratt til en kunnskapsbase som tidlig i prosjektet har ført til mange refleksjoner rundt hvilke vinklinger på tematikken jeg opplevde som mest hensiktsmessige. Det er spennende å se et tema 'angrepet fra flere vinkler' og selv om ikke oppgavene er sitert og direkte brukt i denne masteroppgaven som sådan, er disse inkludert i litteraturlisten.

2.3 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg trukket frem forskningsprosjekter som omhandler personer med funksjonsnedsettelse og friluftsliv, i et forsøk på å gi et innblikk i hvordan tematikken tidligere er belyst gjennom forskning. I tillegg har jeg kort nevnt noen av dokumentene og rapportene som har vært med å belyse problemområdet i norsk sammenheng.

Forskningsprosjektet gjort i forbindelse med levekårsundersøkelsene (Bliksvær, 2010), viser at deltakelsen i friluftsliv er lavere blant mennesker med funksjonsnedsettelse enn blant de som ikke har det, men at interessen for friluftsliv blant gruppene er relativt lik. Den internasjonale forskningen var i stor grad fokusert på spesifikke organisasjoner, opplegg og hjelpemidler, men viste til positive effekter som friluftsliv hadde på en rekke personlige og relasjonelle faktorer, blant annet økt verdsetting av naturen, bedre sosiale relasjoner og utviklingen av nye ferdigheter.

En rekke barrierer for deltakelse i friluftsliv blant personer med funksjonsnedsettelse kom frem i de forskjellige forskningsprosjektene. Noen av barrierene som gikk igjen i resultatene til flere av forskningsprosjektene var utfordringer med personlig helse, problemer med transport, økonomiske barrierer, manglende assistanse eller andre å dra sammen med, samt bekymringer med tanke på risiko og personlig sikkerhet. Manglende medvirkning i utformingen av tilrettelagte fasiliteter ble også trukket frem som en vesentlig sosial barriere.

Flere av forskningsprosjektene viste til at den samme preferansen for urørte naturområder fremfor parklandskap som er veldokumentert blant personer uten funksjonsnedsettelse, også gjelder for personer med funksjonsnedsettelse.

Samlet gir disse tidligere forskningsprosjektene et grunnlag dette prosjektet er ment å bygge videre på. Det fremstår åpenbart at levekårsundersøkelsene som

kartla nordmenns fritids- og friluftslivsvaner står med størst relevans blant forskningsartiklene. Men internasjonal forskning på tvers av fagfelt gir også utdypende innsikt i tematikken, og vil bli bragt opp igjen i dette prosjektets analyse og diskusjonsdel.

3. Teoretiske perspektiver

I dette kapittelet har jeg valgt å presentere tre teoretiske perspektiver som denne oppgaven bygger på. Disse tre perspektivene har vært viktige i arbeidet med prosjektdesignet, utarbeidelsen av intervjuundersøkelsen, analysen av datamaterialet, og har fungert som gjennomgående referanserammer for prosjektet. Den første teoretiske rammen er sosial konstruktivisme, et vitenskapsfilosofisk ståsted som spesielt preger oppgavens metodiske del. Deretter presenteres forståelsesmodeller av funksjonshemming og tilrettelegging, som danner grunnlaget i hvordan dette forstås i dette prosjektet, samt en redegjørelse for noen av de sentrale begrepene i fagfeltet. Til sist presenteres et teoretisk rammeverk for forståelse av friluftsliv som også er viktig i prosjektets helhet. Alle disse teoretiske referanserammene har sine egne modeller, begrepsapparat, definisjoner, teorier og forskningstradisjoner som brukes i forståelsen av mening og strukturer i datamateriale og funn (Malterud, 2011, s. 43). Jeg har valgt å bruke de overnevnte perspektivene fordi jeg mener at de er gode verktøy for å belyse problemstillingen og analysere dataene samlet i prosjektet. Intensjonen bak valg av elementer innen de forskjellige teoretiske perspektivene som det er fokusert på, og måten de er presentert på, er å gjøre følgende kapitler lesbare både fra et funksjonshemmings-faglig utgangspunkt, og for personer uten denne bakgrunnen. I oppgavens diskusjonskapittel vil disse perspektivene brukes til å belyse hovedfunnene fra intervjuene.

3.1 Sosialkonstruktivisme

Begrepet sosialkonstruktivisme beskriver et teoretisk perspektiv der mennesker forstår virkeligheten rundt seg på en situasjonsavhengig måte, som er formet av deres opplevelser, rammene rundt den spesifikke situasjonen, og er avhengig av hvem de kommuniserer med. Vi har en tendens til å oppleve menneskeskapte samfunnsstrukturer som naturlige fenomener med en urokkelig bakenforliggende logikk. Sosialkonstruktivisme er et konseptuelt rammeverk som vektlegger sosiale og kulturelle aspekter ved fenomener som vanligvis oppleves selvfølgelige og naturlige (Conrad & Baker, 2010).

Sosial konstruktivisme som perspektiv blir tydeligere om man setter det opp mot den tradisjonelle positivistiske vitenskapstradisjonen. I positivismen fokuserer man på de aspektene ved fenomener som kan reduseres til målbare enheter, der det overhengende vitenskapelige målet er å skape objektiv kunnskap med universell overførbarhet. Forenklet kan man si at virkeligheten sett med sosialkonstruktivistiske briller blir til som vi opplever den, fremfor at virkeligheten finnes 'der ute', og at vi har tilgang til den i en form som er ubesudlet av våre egne ideer, tanker, verdier og sosiale kontekst. Poenget med en sosialkonstruktivistisk tolkningsramme er ikke å fornekte eksistensen av en fysisk virkelighet, men å rette fokus mot de aspektene ved fenomener som gjerne oppleves like naturgitte som den fysiske virkeligheten, men som under nærmere analyse viser seg å være formet av sosiale konstruksjoner. Det

fokuserer på hvordan historisk og kulturell kontekst gjennom meningsdannelse iscenesetter strukturelle trekk på en måte som gjør at de oppfattes som objektive og naturgitte (Tjora, 2017).

I rammene av denne oppgaven bringes det sosialkonstruktivistiske perspektivet inn gjennom et fokus på menneskeskapt barrierer, og ikke de naturskapt barrierene naturen selv stiller opp med. Et eksempel på dette er forskjellen mellom den naturskapt barrieren av terreng som setter begrensninger for menneskelig ferdsel i naturen, sett mot tilgang til utstyr som muliggjør ferdsel i forskjellige typer terreng. Det er våre sosialt konstruerte samfunnsstrukturer som påvirker og i mange tilfeller avgjør tilgangen enkeltpersoner har til adaptivt utstyr og tekniske hjelpemidler. For de faktisk naturgitte aspektene i situasjonen kan man for eksempel peke på en naturlig variasjon i menneskelig funksjonsnivå, og terrenget som gjennom komplekse geologiske prosesser over lang tid har endt opp som: eksempelvis, ei bratt steinrøys. Når begrepet 'sosiale barrierer' blir brukt er det snakk om barrierer som helt eller delvis eksisterer på bakgrunn av ideer, holdninger, forventninger, kultur og sedvane; det vil si at det er barrierer som konstrueres sosialt.

For å gå videre med eksempelet 'menneske mot steinrøys' kan man også si at om steinrøysa bare blir bratt og ustabil nok så vil ethvert eksemplar av homo sapiens behøve å kompensere for sitt funksjonsnivå for å komme seg til topps. Det er jaggu ikke mye friluftsliv i rå natur de fleste nordboende utgaver av mennesket får kost seg med, uten sko og klær som kompenserer for tvilsomt brukbar pels og svært lite steinrøys- og snø kompatible fotsåler.

Et trappetrinn ned til en offentlig bryggekant kan oppleves naturgitt og selvfølgelig for noen som aldri har reflektert over det. Likevel er det et produkt av en sosialt konstruert byggetradisjon og sedvane som egentlig ikke er mer naturlig, logisk eller normal enn det en rampe ville vært. Her spiller også det såkalte Thomas-teoremet inn, oppkalt etter sosiologen William Thomas: «*Viss folk oppfatter noe som virkelig, vil det være virkelig i sine konsekvenser*» (Tøssebro, 2010, s. 58). Den reelle fysiske barrieren som et trappetrinn utgjør for en person som benytter seg av en rullestol blir en direkte konsekvens av den historisk og sosialt betingede utviklingen av trapper som 'standardløsning'. Verden slik vi erfarer den er ikke objektivt gitt, og enhver funksjonshemming er preget av fortolkninger gjort i en miljøbettinget kulturell kontekst (Tøssebro, 2010, s. 45).

Selv om enkelte av temaene som dukker opp i intervjuer og analyse tilsynelatende representerer fysiske barrierer i utøvelsen av friluftsliv er de fleste barrierene likevel lett å se i et sosialkonstruktivistisk lys. Utførelsen av menneskelige naturinngrep og fasiliteter som stier, brygger, leirplasser og bygninger vil være preget av sosialt konstruerte ideer om for eksempel hvem

som er tiltenkte brukere av et område, byråkratisk ansvarsfordeling, regulering av området, og en rekke andre faktorer.

3.2 Forståelse av funksjonshemming og tilrettelegging

Det finnes mange teoretiske tolkningsrammer og forståelsesmodeller innen funksjonshemmingsforskning. I dette prosjektet er det den såkalte 'relasjonelle forståelsen av funksjonshemming' som i all hovedsak brukes som tolkningsramme. Samtidig er det vanskelig å gjøre rede for den relasjonelle forståelsen av funksjonshemming uten å også kort forklare hva den tradisjonelt står i kontrast til, nemlig den medisinske forståelsen av funksjonshemming. Det er også andre modeller, konsepter og begreper som benyttes i dette prosjektet, blant annet stigma, Universell Utforming, og uttrykket 'adaptivt friluftsliv', så i dette kapitlet har jeg også gjort rede for dem.

3.2.1 Den relasjonelle forståelsen av funksjonshemming

Den relasjonelle forståelsen av funksjonshemming er et teoretisk perspektiv som legger til grunn ideen om at funksjonshemming er kontekstuellet betinget, altså at det er avhengig av kontekst. Fokuset er rettet mot de sosialt konstruerte aspektene ved funksjonshemming som påvirkes av en rekke individuelle, miljømessige og relasjonsavhengige faktorer. Den sosiale konstruksjonen av funksjonshemming skjer både i relasjonen mellom individ og miljø og i relasjoner mennesker imellom (Gustavsson, Tøssebro, & Traustadottir, 2005, s. 33). Det er klare fellestrekk mellom den relasjonelle modellen for forståelse av funksjonshemming, og sosial konstruktivisme.

Den relasjonelle forståelsen fokuserer på forholdet mellom menneskers evne og omgivelsenes krav (Goodley, 2011). Slik blir individets egenskaper bare en liten brikke i et komplisert samspill av faktorer som hindrer deltakelse, og jakten på løsninger rettes både mot individets forutsetninger og i tilrettelegging av omgivelser. GAP-modellen brukes ofte som en modell på nettopp dette, der funksjonshemmingen oppstår i gapet mellom individuelle forutsetninger og miljøets krav. Målet med tilrettelegging er å minimere dette gapet, både ved å styrke individets forutsetninger og ved å minske miljøets krav.

Det er et samfunn lagd med mennesker med full funksjonsevne i tankene som skaper et funksjonshemmende miljø for mennesker med nedsatt funksjonsevne (Tøssebro, 2010, s. 19). Her ligger noe av kjernen i hvorfor man skiller mellom begrepene funksjonsnedsettelse og funksjonshemming, noe jeg vil komme nærmere tilbake til senere i dette kapitlet.

Den relasjonelle modellen for forståelse av funksjonshemming settes ofte opp mot den medisinske modellen, der fokuset er på enkeltindividers egenskaper, som er en forståelsesramme som tradisjonelt sett preger mange av fagfeltene som berører funksjonshemmingsfeltet (Swain, French, Barnes, & Thomas, 2004). Det kan på mange måter sammenlignes med kontrasten som ble presentert tidligere der den tradisjonelle naturvitenskaplige positivismen møter sosialkonstruktivisme. Den medisinske modellen for forståelse av

funksjonshemming setter søkelys på individet og dets fysiske, kognitive eller mentale annerledeshet, avvik, skade eller defekter. Når en utfordring eller et problem sees i lys av denne tolkningsrammen skaper det løsninger som fokuserer på enkeltindividet, og som ofte er medisinsk eller teknisk forankret. Samtidig blir omgivelsene eller de sosialt betingede omstendighetene for at funksjonshemmingen oppstår tilsidesatt.

3.2.2 Stigma

En sentral tenker innen tematikken rundt stigma og funksjonshemming var Erving Goffman, som belyste et aspekt ved hvordan det er å leve med funksjonsnedsettelse i samfunnet gjennom sin teori om sosialt stigma (Goffman, 1963). I Goffmans analyse er sosialt stigma en prosess der annerledeshet skaper utenforskap og en nedvurdering av egenskaper basert på tilhørighet til en stigmatisert gruppe. Basert på å tilhøre en gruppe som bærer et sosialt stigma kan en person gjennom stereotypiske oppfatninger tillegges negative egenskaper, og utsettes for fordommer og diskriminering. Bildet av funksjonshemming som noe med en utelukkende negativ påvirkning på relasjoner har i etterkant blitt utfordret av flere samfunnsvitenskapelige tenkere, blant annet Mårten Söder. Han viser til forskning på holdninger til funksjonshemmede som tegner et komplekst bilde som inneholder nedvurdering, ekskludering, usikkerhet og tilbaketrekning, men også et ønske om å gi støtte, forståelse, og sympati (Tøssebro, 2010, s. 81). Dette spekteret av sammensatte reaksjoner i samhandling med personer med funksjonsnedsettelse kan være med å belyse noen aspekter ved hvordan annerledeshet kan bli møtt.

3.2.3 Funksjonsnedsettelse – funksjonshemming – diagnose

Funksjonsnedsettelse, funksjonshemming og diagnose er tre sentrale begreper innen funksjonshemmingsforskning. At fagfeltet og dagligtale på norsk til en viss grad tar i bruk samme ord, men bruker dem på forskjellige måter og tillegger dem forskjellige meninger gjør dette ekstra viktig å trekke frem. I fagfeltet er bruken i mye større grad intensjonell og presist spisset; et resultat av bakenforliggende bevissthet og uttrykk for nyanser. Når de samme ordene brukes i dagligtale om hverandre, og uten spesiell underliggende presisjon, oppstår det fort misforståelser. Språkbruken i feltet er også i stadig endring og utvikling, der særlig negative assosiasjoner ved ord og uttrykk fører til utskiftning av begreper over tid (Tøssebro, 2010).

Funksjonsnedsettelse (*impairment*) er en individuell funksjonell begrensning av fysisk, psykisk eller sensorisk art (Disabled People's International, 1982 som sitert i Goodley, 2011, s. 8). En funksjonsnedsettelse kan eksempelvis være sansetap, redusert gangfunksjon eller kognitive vansker, som vil være et resultat av en egenskap, skade eller sykdom hos et individ. I den relasjonelle forståelse av funksjonshemming vil funksjonsnedsettelsen utgjøre en del av individets forutsetninger; selvsagt sammen med alle de andre forutsetninger og

egenskaper ethvert individ innehar. At et menneske har en funksjonsnedsettelse, sier ingenting om i hvor stor grad vedkommende hindres av sin funksjonsnedsettelse, eller graden det preger hverdagen til vedkommende.

Funksjonshemming (*disability*) er i motsetning til funksjonsnedsettelse noe utenfor individet, nemlig sosiale og kulturelle barrierer som skaper hinder og utenforskap for mennesker med funksjonsnedsettelse (Swain, French, Barnes, & Thomas, 2004, s. 38). Med begrepet funksjonshemming menes de samfunnsmessige barrierene i miljøet som hindrer deltakelse og som ikke er tilpasset det reelle spekteret av menneskelig variasjon. «*Funksjonshemming beskrives i norsk sammenheng ofte som et misforhold mellom menneskers fysiske og mentale forutsetninger og samfunnets krav og forventninger.*» (Tøssebro, 2004 og Goodley, 2010, som sitert i Grue, 2014). Den tradisjonelle medisinske forståelsen av funksjonshemming fokuserer på individuelle faktorer, egenskaper og årsaksforklaringer. Denne måten å ramme inn funksjonshemming på, har historisk sett resultert i et fokus på individuelle løsninger, fremfor sosiale og samfunnsmessige årsaksforklaringer og løsninger.

Diagnoser er klassifikasjoner av problemer, sykdommer, skader eller tilstander. Disse klassifikasjonene brukes ofte i medisinsk og byråkratisk sammenheng. I motsetning til funksjonsnedsettelse - som refererer til et individs funksjonelle begrensning, er diagnoser medisinske kategoriseringer av mennesker ut ifra egenskaper, skader eller sykdommer. Disse kan på grunn av individuelle omstendigheter og forutsetninger resultere i en varierende grad av funksjonsnedsettelse. Diagnoser har sitt grunnlag i en medisinsk forståelse av mennesket, og fokuserer hovedsakelig på individuelle årsaksforklaringer, ofte i tråd med en sterk positivistisk vitenskapstradisjon. Med det menes at diagnoser stort sett behandles som naturgitte sannheter i sin samtid, selv om de er i stadig forandring og blir til i en kompleks historisk og sosial sammenheng. En diagnose er et kategoriseringsverktøy som oppstår i forhandlingsrommet mellom biofysiologiske fenomener og tilstander, og blir til sosialt konstruerte begreper som definerer noe som sykdom, lidelse, eller uttrykk for naturlig variasjon (Conrad & Barker, 2010).

3.2.4 Adaptivt friluftsliv

'Tilrettelagt for funksjonshemmede' er et uttrykk som brukes mye når det kommer til litteraturen rundt funksjonsnedsettelse i sammenheng med friluftsliv og aktivitet. I dette prosjektet har jeg valgt å også bruke ordet adaptiv, fra det engelske 'adaptive', som jeg i den engelskspråklige kontekst i økende grad møter innen aktivitet og atletiske sammenhenger som omhandler mennesker med funksjonsnedsettelse. 'Adaptiv' brukes i norsk sammenheng innen mange fagfelt allerede, fra adaptive kjøreløys til adaptiv forvaltning. I følge Store norske leksikon (2018) betyr adaptiv å være tilpasningsdyktig, eller tilpasse seg. Det Norske Akademi for Språk og Litteratur (2018) definerer det som et synonym til

tilpasningsdyktig: i stand til å tilpasse seg sine omgivelser. 'Adaptiv' plasserer personen med nedsatt funksjonsevne i en aktiv rolle, og akkrediterer vedkommende med den positivt ladede egenskapen av å være tilpasningsdyktig, noe som i mine øyne samsvarer godt med virkeligheten til mange friluftsfolk med nedsatt funksjonsevne.

'Tilpasset friluftsliv' og 'friluftsliv for funksjonshemmede' indikerer at det er en annen aktør enn den som selv har nedsatt funksjonsevne som gjør endringer eller tilpasninger slik at vedkommende kan utføre aktiviteten. Dette plasserer personen med funksjonsnedsettelsen i en passiv kategori, som gir gjenklang i begreper som 'tjenestebruker' eller 'tjenestemottaker'. Dette er et uttrykk som kanskje hører hjemme når man snakker om institusjonaliserte tilbud; men som jeg mener ikke reflekterer bredden av hverken aktivitet eller friluftslivsutøvelse blant mennesker med nedsatt funksjonsevne og som jeg derfor mener ikke egner seg i denne sammenhengen. Jeg argumenterer ikke for at 'tilpasset friluftsliv' er et spesielt dårlig uttrykk, bare for at 'adaptivt friluftsliv', i mine øyne: er mer presist.

Alle de overnevnte begrepene i dette kapittelet er resultater av språklige prosesser i stadig endring, og det kan godt tenkes at 'adaptivt friluftsliv' som begrep ikke vil bli tatt i bruk utover rammene av dette prosjektet. Det er muligens i overkant ambisiøst å konstruere sin egen terminologi i rammene av et mastergradsprosjekt, og jeg har ingen problemer med å akseptere uenighet mot resonnementet.

Som det engelske sammendraget allerede har vist har jeg valgt 'adaptive outdoors recreation' som min oversettelse av 'adaptivt friluftsliv'. Jeg har tatt dette valget fordi 'outdoor recreation' var begrepet som ble mest brukt i den engelske faglitteraturen jeg fant på emnet og fordi det i mangel av en perfekt engelsk oversettelse av 'friluftsliv' presenterte seg selv som det beste alternativet.

3.2.5 Universell Utforming

Begrepet Universell Utforming dukker opp i intervjuene, og er stort sett tilstedeværende i alle dokumenter som omhandler tilgjengelighet og tilrettelegging i norsk kontekst, og nevnes i internasjonale dokumenter som 'Universal/Inclusive Design'. Manglende tilgjengelighet og dårlige designede menneskeskapt miljøer kan sees på som et brudd på borgerrettighetene til personer med funksjonsnedsettelser, der kun et smalt spekter av menneskers mangfold har vært vurdert som brukere av et bygg eller område i utarbeidelsen av et design (Hall, 2001). Universell Utforming er en modell for fysisk utforming av områder og produkter. Begrepet står sentralt i tilretteleggingsarbeid og rundt utforming av bygg og områder som skal være til allment bruk. Universell Utforming er basert på sju prinsipper. Disse er:

1. Like muligheter for bruk
2. Fleksibel bruk
3. Enkel og intuitiv bruk

4. Forståelig informasjon
5. Toleranse for feil
6. Lav fysisk anstrengelse
7. Størrelse og plass for tilgang og bruk

(Mace, 1985, som sitert i Hagen, 2010)

Universell Utforming handler om å designe slik at så mange som mulig skal kunne benytte seg av fasiliteter uten spesiell tilrettelegging, og sikte mot et samfunn med full likestilling og mulighet til deltakelse for alle.

3.3 Friluftsliv

Friluftsliv er et mye brukt begrep i det norske hverdagslivet som er lett å forstå i praksis, men kan være vanskelig å definere teoretisk på papir.

I denne delen av teori-kapittelet vil jeg forsøke å tegne en ramme av hvordan begrepet friluftsliv brukes i dette prosjektet, og plassere det i sin kulturelle og byråkratiske kontekst. Fordi mye av forskningslitteraturen på feltet er internasjonal viser jeg også til noen aspekter der friluftstradisjonene er svært ulike og har forskjellige rammevilkår. Dette vil jeg komme tilbake til senere, ved problematisering og diskusjon rundt bruken av forskning på tvers av friluftslivstradisjoner, og noen av forutsetninger for friluftslivsutøvelse i Norge i dag.

3.3.1 Hva er friluftsliv?

I sin beskrivelse av den norske friluftstradisjonen i boken «Friluftsliv – En dannelsesreise» (2015), fremhever Nils Faarlund noen sentrale stikkord: Naturmøte, naturglede, fellesskap, mestringsglede i levendegjøring av menneskeverd og naturverd. Noen bedre beskrivelse av det som utgjør kjernen av friluftsliv kan jeg ikke oppdrive, og jeg mener det fanger det vesentlige i begrepet. Begrepet friluftsliv omfavner et stort spekter av aktiviteter som skjer i naturomgivelser, men felles for det som kan påstås å skille friluftsliv og sport i naturomgivelser er nettopp fokuset på naturnærværet og naturglede.

I den norske litteraturen er det først og fremst 'det allmenne friluftsliv' som står i fokus. Med det menes gjerne fotturer i naturomgivelser, dagsturer, skiturer, bålpyring og enkel matlaging i naturen, og det er også knyttet opp mot tradisjonelle høstingsformer som soppstaking, bærplukking, jakt og fiske. Denne typen aktiviteter beskriver hva som menes med allment friluftsliv i en rekke norske offentlige rapporter og styringsdokumenter, og det brukes gjerne variasjoner av formuleringer som «*Kvardagsfriluftslivet med «enkle» aktiviteter i nærområdet*» (Klima -og miljødepartementet, 2000 - 2001). I spørreskjemaene fra levekårsundersøkelsen (Bliksvær, 2010) som har påvist lavere deltakelsen i friluftaktiviteter blant personer med funksjonsnedsettelse er blant annet padling, sykkelsturer i naturomgivelser, bading og spaserturer, inkludert blant aktivitetene kategorisert under friluftsliv.

3.3.2 Det tradisjonelle nordiske friluftslivet

Den nordiske friluftslivstradisjonen har dype historiske og kulturelle røtter som tross all sin alminnelighet her i Norge på ingen måte kan regnes som et universelt kulturelt fenomen.

I antologien «Friluftsliv – for mennesker med funksjonsnedsettelse» skriver biolog og lektor Bård Bakke «*Tradisjonelt nordisk friluftsliv kan gi gode opplevelser for alle, hvis man er tradisjonen tro!*» (Handicapidrettens Videntcenter, 2011, s. 60). Å være tro til denne tradisjonen handler ifølge Bakke mye om å sette naturnærvær, det enkle liv, stor miljøbevissthet og fellesskap i første rekke, og la konkurranse og ekstreme aktiviteter innta en sekundær rolle. «*Det er ikki so myket up på bratte Tinder vi vilja kliva og brotja halsen. Vi vilja sjaa os om og njota den friske Fjell-luft*» (Vinje, 1866, etter Johnsen, 1991, som sitert i Horgen, Fasting, Lundhaug, Magnussen, & Østrem, 2016, s. 218).

Når Bakke setter konkurranse og det han kaller 'grenseoverskridende aktiviteter' opp som kontrast til den nordiske friluftslivstradisjonen er det fordi det finnes en friluftstradisjon som setter nettopp dette som kjerneverdier, og denne tradisjonen er utbredt i store deler av den engelskspråklige verden. I boken «Norske Naturmytologier» (Witoszek, 1998), settes det nordiske natursynet i kontrast mot det tradisjonelt dominerende natursynet iblant annet Tyskland og England, der ideen om naturen som noe som skal kjempes mot og overvinnest står sterkt. «*I motsetning til i USA er prestasjon og konkurranse underordnet. Norsk natur blir ikke i første rekke forstått som en 'sparrings partner' eller utfordrer (...)*» (Tordsson, 1998, som sitert i Horgen, Fasting, Lundhaug, Magnussen, & Østrem, 2016, s. 212).

Grue (1999, s. 34) kaller nærhet til natur og fysisk utfoldelse gjennom friluftsliv en felles kulturell kapital i Norge. Han problematiserer mulighetene for deltakelse for funksjonshemmede på arenaer der dyrking av natur, kropp og friluftsliv står sentralt, og påpeker at å ikke ha tilgang til denne arenaen kan bidra til utenforskap og stigmatisering. Den forestående redegjørelsen for noen av kjerneverdiene i det tradisjonelle nordiske friluftslivet er ikke ment som et argument mot at alle aktiviteter, også friluftsliv, kan organiseres på en måte som skaper utenforskap. Men derimot mener jeg at det er et argument for at friluftsliv, spesielt aspektene som handler om naturnærvær, i sin kjerne er en aktivitet som ikke krever mer enn tilstedeværelse, selv om det i seg selv kan by på utfordringer.

3.3.3 Norsk friluftsliv i dag

I tillegg til tradisjon og kultur har politisk forvaltning av naturen og fellesskapets ressurser en stor påvirkning på hvordan friluftsliv utøves. I Norge har vi lovverk som sterkt beskytter folks rett til å utøve friluftsliv i utmark så lenge den foregår hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet (Friluftslivsloven, 2018). Økt tilgang til og deltakelse i friluftsliv er i dag et politisk satsningsområde. Friluftsliv blir på

flere arenaer tillagt en større rolle enn tidligere, og det økte fokuset ligger på å tilrettelegge for egenorganisert fysisk aktivitet og friluftsliv (Horgen, Fasting, Lundhaug, Magnussen, & Østrem, 2016).

Når man leser det offentlige styringsdokumentet «Handlingsplan for friluftsliv» (Klima- og miljødepartementet, 2018) er det ingen tvil om at økt friluftsliv i befolkningen ansees som et viktig folkehelseiltak i fremtiden. Her er det et klart fokus på tiltak for rekruttering blant grupper som har lavere deltakelse, deriblant personer med funksjonsnedsettelse. Derfor anser jeg dette også som et svært aktuelt tema i dagens politiske landskap. De positive aspektene med friluftsliv både sosialt, og innen fysisk og psykisk helse, er godt dokumentert gjennom forskning. Vi kommer ikke fra at mennesker er pattedyr som kommer fra naturen, og at vi gjennom vår historie har utviklet oss i naturmiljøer. Jeg skal ikke gå inn i de mangfoldige forskningsprosjektene som har vist positive effekter ved friluftsliv og naturnærvær. Fra en sterk og positiv effekt på menneskers immunsystem, til hvordan nervesystemet regulerer stress og hvile, er det et bredt flerfaglig felt i stadig utvikling (Arvay, 2016, s. 9 og 88). Det er spesielt én distinksjon som jeg mener er viktig å ha i bakhodet når man omtaler friluftsliv og funksjonsnedsettelse: det er absolutt ikke utelukkende den fysiske aktiviteten som skaper vitenskapelig dokumenterte positive effektene ved å være i naturen. Begge eksemplene nevnt over kan fysiologisk måles ved ren tilstedeværelse i naturmiljøer, som for eksempel i skogsmiljøer med stort biologisk mangfold. Personer med funksjonsnedsettelse er en ekstremt variert gruppe med forskjellige forutsetninger, og friluftsliv har et stort potensial for helsemessig utbytte også uavhengig av bevegelse, syn, eller hørsel. Akkurat det oppfatter jeg som viktig i å bygge en bredere forståelse for hvorfor friluftsliv burde være tilgjengelig for alle. Det settes fort likhetstegn mellom friluftsliv og helsefordeler fordi det assosieres med fysisk aktivitet, men dette er ikke nødvendig for å oppleve mange av de positive effektene av friluftsliv.

I rapporten «Naturopplevelse, friluftsliv og vår psykiske helse» fremlegges det slik: «*Naturen synes å appellere til noe grunnleggende i oss. Den gir oss livsglede, og hjelper oss til å gjenskape mental balanse når den moderne livsformen sliter for hardt på oss.*» (Miljøverndepartementet, 2008, s. 12)

3.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg forsøkt å redegjøre for tre viktige teoretiske perspektiver som står sentralt i dette prosjektet. Først etablerer sosial konstruktivisme et grunnlag for forståelsen av fenomener som ofte oppleves som naturgitt og objektive, men som i større og mindre grad er sosialt konstruerte. Jeg trekker også frem at ideer som oppleves som naturgitt og selvfølgelig ofte får konsekvenser i virkeligheten selv om det er sosiale konstruksjoner, og dette er en stor bidragsyter til barrierene som hindrer deltakelse i adaptivt friluftsliv. Deretter presenteres den relasjonelle forståelsen av funksjonshemming, der de miljøavhengige og relasjonelle rammene rundt en nedsatt funksjonsevne gjennom

sine barrierer skaper en funksjonshemming. Til sist presenterer jeg hvordan jeg innenfor rammene av dette prosjektet forstår friluftsliv, og prøver å gi leseren et bilde av noen av bestanddelene i rammeverket rundt friluftslivsutøvelse i norsk sammenheng.

Perspektivene presentert ovenfor brukes videre i dette prosjektet og har preget utformingen i alle ledd av arbeidet.

4. Metode

Dette prosjektets tematikk dreier seg rundt adaptivt friluftsliv; utøvelsen av friluftsliv blant mennesker med nedsatt funksjonsevne. Forskningsspørsmålene som ligger til grunn for utarbeidelsen av undersøkelsen kan deles i tre kategorier. Den første delen handler om naturnærvær og viktige aspekter ved gode naturopplevelser. Den andre delen omhandler barrierer som hindrer deltakelse, og den tredje omhandler faktorer som muliggjør og fremmer deltakelse.

Et viktig bakteppe for ønsket om å gjøre denne undersøkelsen baserer seg på tidligere kvantitativ forskning, levekårsundersøkelser fra SSB, som viser en vesentlig lavere deltakelse i friluftsliv blant delen av befolkningen som har nedsatt funksjonsevne sett mot resten av befolkningen (Bliksvær, 2010). Fra dette utgangspunktet kunne man valgt å gå en rekke forskjellige metodiske veier videre. Men i dette prosjektet fremstod det mest hensiktsmessig å gjennomføre dybdeintervjuer med representanter for den aktuelle gruppen som hadde positive erfaring med tematikken, det vil si mennesker med nedsatt funksjonsevne som selv var aktive friluftsfolk. Det er min oppfatning at fagkunnskap på feltet er mangelfull, og at det er gjennomført få forskningsprosjekter i en nordisk setting og rundt friluftsliv i privat regi. Derfor anser jeg det som mer hensiktsmessig å bruke åpne spørsmål og la intervjudeltakerne selv vektlegge det de opplever som mest prekært, fremfor å skulle utarbeide et fastsatt spørreskjema for å utforske et tema eller bruke andre kvantitative metoder.

Dette prosjektet har et kvalitativt forskningsdesign, der datamaterialet er samlet fra én-til-én dybdeintervjuer med fire informanter, samt feltnotater gjort i forbindelse med intervjuene. 'Feltnotater' i denne sammenhengen består av noterte ytringer og tematikk som deltakerne gjerne husket i etterkant av at selve intervjuet og lydopptaket var avsluttet, samt informasjon om tips til andre potensielle deltakere og lignende. Forskningsintervjuene i denne undersøkelsen er samtaler med et formål og en struktur, der man ønsker å innhente etterprøvbart kunnskap (Kvale & Brinkmann, 2015). Lydfiler fra intervjuene har blitt omgjort til tekst gjennom transkripsjon og senere analysert ved hjelp av en tilpasset Grounded Theory, som blir nærmere forklart senere i dette kapittelet.

4.1 Utvalg / Rekruttering

4.1.1 Valg av utvalg

Denne undersøkelsen bruker et strategisk utvalg av deltakere som gjennom sin erfaring med adaptivt friluftsliv representerer de med størst mulig potensiale for å kunne belyse tematikken. Såkalte 'Critical cases' (Creswell, 2013, s. 157), altså deltakere som har særskilte forutsetninger og erfaringer med et spesifikt tema.

Intervjudeltakerne var personer med funksjonsnedsettelse som selv utøver friluftsliv, og det de oppga i intervjuene danner kjernen av

informasjonsgrunnlaget. Det er et valg jeg har foretatt basert på et utgangspunkt om at mennesker er eksperter på egne liv og innehar unik kompetanse på sin egen livssituasjon. Dette omtales gjerne som 'ekspert på eget liv'-prinsippet. Denne tilnærmingen kan settes i kontrast til at store deler av forskningen rundt mennesker med funksjonsnedsettelse i stor grad gjøres med sekundære informanter; profesjonelle som arbeider i feltet rundt funksjonshemming, pårørende, foreldre og lignende. Jeg gjorde et bevisst valg å ikke rekruttere gjennom en institusjonell setting, da prosjektets kjernetematikk omhandler det 'vanlige', dagligdagse friluftsliv i egen regi og ikke institusjonelle tilbud eller aktiviteter. Dette valget ble gjort både med tanke på relevans sett opp mot dataene fra levekårsundersøkelsene det tidligere er referert til, og at det er denne type allment friluftsliv som i all hovedsak omtales i offentlige handlingsplaner og styringsdokumenter. Gjennom litteratursøket synes det som om forskning rundt friluftsliv og funksjonshemming både internasjonalt og i Norge på Bachelor og Mastergradsnivå i stor grad er gjort i institusjonelle settinger og at det er gjort lite kvalitativ forskning utenfor disse rammene.

4.1.2 Inklusjonskriterier

De som ble forespurt om å være informanter i dette prosjektet var alle voksne bosatt i Norge som hadde en nedsatt funksjonsevne. De drev med friluftsliv som under definisjonen fremlagt tidligere i oppgaven kan beskrives som 'allment friluftsliv', i egen regi.

4.1.3 Eksklusjonskriterier

Tre grupper ble bevisst ekskludert fra dette prosjektet. De to første gruppene er barn, og personer med kognitive funksjonsnedsettelse. Valget om å ekskludere dem fra denne undersøkelsen er basert på forskningsetiske vurderinger i forhold til ivaretagelsen av informanter og samtykkekompetanse. Det må være sannsynlig at forskning gjort på spesielt sårbare grupper er til nytte på en direkte eller betydelig måte for den enkelte eller gruppen (Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora, 2016; senere referert til som NESH, 2016). Da det er lite forskning gjort på denne tematikken generelt vil jeg ikke si at dette er gjeldende for denne undersøkelsen. Dette er dessuten et masterprosjekt, noe som reflekterer et forskningsnivå med begrenset mulighet for dybdestudie. Det gjennomføres også av noen med begrenset erfaring som forsker. Dette må også tas i betraktning ved vurderingen om å skulle intervju informanter med spesiell sårbarhet. Den tredje gruppen som ble bevisst ekskludert fra prosjektet var toppidrettsutøvere. Grunnlaget for dette var tilgangen toppidrettsutøvere har til fasiliteter, utstyr, veiledning og ressurser, som kan problematisere deres erfaringer som representative for utøvere av 'det allmenne friluftsliv'.

4.1.4 Rekruttering

Jeg har kontaktet personer med nedsatt funksjonsevne som driver med friluftsliv i egen regi, som ble funnet gjennom deres egne uttalelser fra media, andre

publiserte prosjekter eller frivillig organisasjonsarbeid. Enkelte ganger har 'snøball-metoden' spilt inn, der jeg eksempelvis har tatt kontakt med lederen av en relevant forening som igjen har tipset om aktuelle foreningsmedlemmer, eller at en informant har tipset om en annen aktuell person å intervju.

Når informantene ble kontaktet fikk de tilsendt en e-post der en kortversjon av informasjonsskrivet (vedlegg 1.) ble presentert, samt relevant kontaktinformasjon og en oppfordring til å spørre om det var noe som var uklart. Informasjonsskrivet lå ved som et vedlegg i denne e-posten, og for to av deltakerne ble mer utdypende informasjon gitt per telefon. En potensiell deltaker ble også kontaktet via SMS med den samme kortversjonen av informasjonsskrivet da vedkommende sin e-postadresse ikke var offentlig tilgjengelig. E-post ble primært valgt da ikke alle som ble kontaktet brukte telefon på grunn av sansetap, samt at det gav en mulighet til å komme med mye informasjon og la deltakerne selv velge når og om de ønsket å gjennomgå den. Jeg kjente ikke noen av informantene i forkant av denne undersøkelsen, men en av informantene viste seg å kjenne godt til nære familiemedlemmer av meg. Jeg opplevde at dette ikke preget gjennomføringen eller resultatet av intervjuet, utover å skape en uformell og tilbaketrent stemning under intervjuet.

4.1.5 Utvalgsstørrelse

Utvalgsstørrelsen i dette prosjektet ble i utgangspunktet satt til mellom 5-10 mennesker. Jeg endte med å gjennomføre intervjuer med fire deltakere. 15 +/- 10 er et vanlig antall i en intervjuundersøkelse (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 148), og innen de tidsmessige og ressursmessige rammene av dette prosjektet som en masteroppgave endte antallet i nedre sjikt. 11 aktuelle deltakere ble spurt om å delta i prosjektet, men over halvparten ønsket ikke eller hadde ikke anledning til å delta, så det ble til slutt gjennomført fire dybdeintervjuer. Malterud (2011, s. 63) fremhever at et fleksibelt antall deltakere øker sannsynligheten for å få en optimal utvalgsstørrelse, fordi man da kan tilpasse antall intervjuobjekter etter at analysen av de første intervjuene er gjennomført. På en side skulle utvalget til en slik undersøkelse gjerne vært flere for å oppnå enda større variasjon, og favne om et bredere spekter av opplevelser. På den andre siden ble det med tanke på akkurat dette prosjektets rammer en klar begrensning for antall temaer som analysen kunne favne, og ut ifra de temaene som ble belyst under analysen opplever jeg at datamaterialet like fullt gav et godt grunnlag.

Kvale og Brinkmann (2009) sier også at: «*Det er et generelt inntrykk fra nyere intervjuundersøkelser at det ofte er en fordel å ha mindre antall intervjuer i undersøkelsen og i stedet bruke mer tid på å forberede og analysere intervjuene.*» (s. 148). Jeg opplevde at intervjuene utgjorde et omfattende datamateriale som egnet seg til analysen på tross av et mindretall informanter.

4.1.6 Utvalgssammensetning

Rekrutteringen var basert på et ønske om å oppnå en mest mulig variert sammensetning av gruppen innenfor inklusjonskriteriene med tanke på type funksjonsnedsettelse, kjønn og alder. Dette har jeg bare til en viss grad lykkes med å gjennomføre, da omtrent halvparten av de som ble spurt om å delta i studien ikke ønsket eller hadde anledning til å delta, slik at kjønnsbalansen jeg i utgangspunktet hadde mellom de som ble spurt ikke ble gjeldende for de som ble intervjuet. Med et så begrenset antall personer regner jeg dette for å være helt tilfeldig, men det har resultert i at menn dominerer i gruppen som ble intervjuet. Aldersspennet ligger på omtrent mellom 30 – 60 år. Prosjektet er fokusert rundt norske forhold, og alle deltakerne var fra Norge eller hadde bodd i Norge størstedelen av livet sitt. Til denne undersøkelsen ble det rekruttert fire personer hvorav tre benytter seg av bevegelighetshjelpemidler som rullestol og lignende, mens én ikke gjør det. Deltakerne i prosjektet hadde varierende grad av bevegelsehemming, og enkelte deltakere hadde kroniske lidelser som fører til en funksjonsnedsettelse. Selv om det ved utvelgelsen av mulige deltakere ble ansett som positivt og ønskelig å oppnå variasjon i gruppen ble dette ettersøkt på et helt overfladisk nivå, og det ble ikke etterspurt informasjon om diagnose eller noen form for medisinske forhold. Målet med denne variasjonsbredden var muligheten til å få beskrivelser av flest mulige nyanser rundt problemstillingen, og for å få et rikt nok datamateriale til å si noe om det prosjektet skulle undersøke (Malterud, 2011, s. 56-57).

Gruppen som ble kontaktet angående deltakelse kan ansees som spesielt aktive personer. Det skyldes at hovedtyngden av deltakerne er personer som har kommet i dette prosjektets søkelys gjennom å offentlig uttale seg om friluftsliv og funksjonsnedsettelse, eller gjennom foreningsarbeid. Noen har også blitt direkte anbefalt av andre deltakere i prosjektet. Det var et valg gjort for å sikre deltakere som hadde relevant informasjon og erfaring med tematikken. Alternativt ville risikoen vært å velge deltakere med en funksjonsnedsettelse som kanskje eller kanskje ikke hadde erfaring med friluftsliv. Dette er en utvalgsstrategi som på engelsk gjerne kalles 'intensity', der informasjons-rike eksempler manifesterer et fenomen intenst, men ikke ekstremt (Creswell, 2013, s. 158).

4.2 Datainnsamling

Datamaterialet for dette prosjektet består av intervjuer som det ble tatt lydopptak av, samt feltnotater laget i forbindelse med intervjuene. Disse lydopptakene ble transkribert og senere analysert, noe jeg vil komme nærmere inn på i kapittel 4.5. Intervjuformen som ble valgt var semi-strukturerte individualintervju (Malterud, 2011, s. 129). Denne intervjuformen ble valgt da den er spesielt egnet for å få inngående og detaljerte fortellinger fra deltakere med mange mulige perspektiver (Malterud, 2011, s. 145). Dette refereres også gjerne til som dybdeintervjuer.

Intervjuene i dette prosjektet er gjennomført én-til-én i omgivelser uten mye forstyrrelser utenfra. Etter deltakernes ønske ble to av intervjuene gjennomført i deres egne hjem. To av intervjuene ble gjennomført via 'Facetime' og 'Skype', digitale kommunikasjonsverktøy der man har lyd -og bildesamtaler over internett. Dette ble gjort av hensyn til geografiske forhold og sykdom.

Intervjuguiden (vedlegg 3.) ble brukt som utgangspunkt for alle intervjuene, og de individuelle intervjuene varte mellom 50 og 115 minutter. Valget av denne tidsrammen er relativt vanlig i gjennomføringen av dybdeintervjuer. Det kommer av praktiske hensyn til datamengde og evne til å håndtere datamengde innen rammene av et masterprosjekt, og også den utarbeidede intervjuguidens form. Intervjuene var semi-strukturerte, altså var de basert på en intervjuguide der hoveddelen av spørsmålene allerede var planlagt, men intervjuformen er også åpen for å endre og legge til spørsmål underveis for å ha fleksibilitet til å følge opp relevant tematikk. Spørsmålene ble forsøkt formulert åpne, for å gi informantene mulighet til å formidle det de selv opplevde som mest relevant i så stor grad som mulig.

4.3 Transkripsjon

Ved transkripsjon oversettes muntlig kommunikasjon, i denne undersøkelsen norsk talespråk, til en skriftlig form. Transkripsjonen ble gjort til norsk bokmål med innslag av dialektord i de tilfellene der det ble ansett som hensiktsmessig for å best mulig representere ytringen. Selv om mange ord kan oversettes én til én mellom norsk talespråk og norsk skriftspråk har det i transkripsjonen av dette datamaterialet ikke vært målsetningen å oppnå et tilnærmet én til én forhold mellom lydfil og transkripsjons-fil. Om dette i det hele tatt lar seg gjøre stiller eksempelvis Malterud (2011, s. 75) seg tvilende til, da enhver indirekte gjengivelse vil mangle mange av virkelighetens sentrale egenskaper, eksempelvis kroppsspråk og toneleie. Transkripsjon er som oversetting en aktiv handling, der den analytiske prosessen i ulik grad allerede inngår (Malterud, 2011, s. 78). Ett analytisk valg gjort i transkripsjonen av dette prosjektet var å legge listen for nøyaktighet i transkripsjonen på et hensiktsmessig nivå ut ifra undersøkelsens formål. Dette innebar at jeg valgte å unnlate bekreftende samtalsignaler som ble uttrykt underveis i den andres ytring, slik som eksempelvis «*ja*», «*nei*», og «*mhmm*». I tillegg ble noen samtalsignaler som muligens kunne berike forståelsen av meningsytringene inkludert, eksempelvis «*(latter)*» og «*...*» indikator på lengre pauser i ytringer. I tillegg er gjentakelse av deler av setninger og fyll-ord der dette ikke tiller setningen mening eller innhold redigert bort i sitater fra transkripsjonene som blir presentert i kapittel 6. for å oppnå bedre lesbarhet. Disse elementene er helt naturlige deler av norsk talespråk, men blir for det meste ikke brukt i norsk skriftspråk. Første steg i anonymiseringen av dataene var å fjerne navn, stedsnavn og annen informasjon som kunne avsløre deltakerens identitet i transkripsjonene. Disse ordene ble erstattet med (stedsnavn), (navn), (leirskole) og lignende korte forklaringer. Alle disse valgene ble gjort for å oppnå en balanse mellom en pålitelig og gyldig

ivaretagelse av meningsinnhold, sett opp mot en skriftlig presentasjonsform som egnet seg for analyse (Malterud, 2011, s. 75).

Jeg transkriberte alle intervjuene kort tid etter at de ble gjennomført og gikk samtidig gjennom feltnotatene. Lydfilene fra intervjuene ble avspilt i programmet 'Sound Organizer 2' og selve transkriberingen ble gjennomført i Microsoft Word.

4.4 Analyse

Datamaterialet er bearbeidet og analysert inspirert av 'Grounded Theory', tilpasset prosjektets forutsetninger og målsetning. Dette er en måte å systematisere data som er empiri-nær, det vil si at bearbeidelsen og kodingen av datamaterialet (empirien) ikke skjer på bakgrunn av forhåndsbestemte temaer tatt fra teorien (Malterud, 2011, s. 174). I stedet tar man utgangspunkt i datamaterialet og lar de temaene som går igjen i det deltakerne selv sier i intervjuene bestemme hvilke kategorier dataene sorteres etter. Ved gjentatt sammenligning av de forskjellige dataenhetene, altså intervjuene, systematiserer man dataene og ender opp med en gruppe tematiske kategorier som igjen kan settes opp mot eksisterende teori på feltet. De forskjellige hovedfunnene fra denne analysen presenteres i kapittel 6. og settes opp mot de teoretiske rammeverkene brukt i dette prosjektet presenteres i kapittel 7.

Grounded Theory har vært mye brukt i sosiologisk forskning, og har blitt videreutviklet og ekspandert i mange retninger. Utgangspunktet for denne analysen er ikke et ønske om å lage en slags universell teoretisk modell som beskriver tematikken, som den opprinnelige formen for Grounded Theory legger opp til (Creswell, 2013, s. 83). Målet er at jeg i sluttresultatet kan presentere et rammeverk med noen vesentlige faktorer som påvirker deltakelse i friluftsliv for mennesker med nedsatt funksjonsevne, sett i lys av undersøkelsens relative historiske og sosiale sammenheng. Dette samsvarer med utviklingen av Grounded Theory som retter seg mer mot en konstruktivistisk Grounded Theory, (Charmaz, 2005, 2006, som sitert i Creswell, 2013, s. 86).

5. Forskningsetiske refleksjoner

Forskning er søken etter ny og bedre innsikt, og vitenskapens viktigste forpliktelse er idealet om å søke sannhet (NESH, 2016). Å undersøke et fenomen gjennom kvalitative metoder innebærer å sette søkelys på andre mennesker som formidlere av den virkeligheten de selv opplever.

Som alle andre forskningsprosjekter i Norge er denne undersøkelsen underlagt retningslinjene til De nasjonale forskningsetiske komiteene, NESH. Dette skal kvalitetssikre forskningen og gi forskere en tydelig etisk standard å forholde seg til. Det er især fire områder som disse retningslinjene fokuseres rundt, som jeg går nærmere inn på videre i dette kapittelet. Disse er i forkortet versjon:

1. Normer for god vitenskapelig praksis og søken etter sikker, dekkende og relevant kunnskap.
2. Normer som regulerer forskersamfunnet, gjennom en standard for redelighet, etterrettelighet og habilitet.
3. Forskningens forpliktelse overfor dem som deltar med søkelys på respekt, menneskeverd, konfidensialitet, og ett fritt og informert samtykke.
4. Forskningens relasjon til resten av samfunnet og samfunnsansvar. (NESH, 2016).

5.1 Informert samtykke

Informert samtykke er grunnsteinen i all etisk forsvarlig forskning (Malterud, 2011, s. 204). I dette prosjektet fikk alle deltakere tilsendt et informasjonsskriv da de først ble kontaktet angående studien. Dette informerte tydelig om prosjektets forutsetninger, og hva deres eventuelle valg om deltakelse ville innebære. Det ble informert om at deltakelsen i studien var frivillig og at man når som helst kunne trekke seg fra prosjektet. Det ble også gitt informasjon om prosjektets varighet, deres rettigheter som deltakere, hvordan personopplysninger skulle behandles, og hva studiens formål og fokus var. I tillegg ble informasjonsskrivet gjennomgått, og eventuelle spørsmål ble tatt opp før selve intervjuet startet.

5.2 Personvern

Prosjektet ble meldt til Personvernombudet for forskning: Norsk Senter for Forskningsdata, NSD, med referansenummer 673883 (vedlegg 2.). Dette er fordi det i forbindelse med undersøkelsen ble samlet inn og oppbevart kontaktinformasjon til deltakerne, samtykkeskjema med navn, samt lydopptak av intervjuene som kunne inneholde personidentifiserende opplysninger. I dokumentene med transkriberte intervjuer og andre notater i forbindelse med prosjektet ble informantene anonymisert. Personidentifiserende data, kontaktopplysninger til informanter og prosjektets datamateriale oppbevares i henhold til spesifikasjoner fra NSD, og mer inngående informasjon om dette finnes i informasjonsskrivet som var inkludert i søknaden til NSD (vedlegg 1.).

5.3. Forforståelse

Forforståelse er ens eget subjektive utgangspunkt i møte med personer og fenomener som er preget av ens erfaringer, tanker og følelser; kort forklart 'brillene man ser verden med'.

I forskning innen samfunnsvitenskap og humaniora blir ofte fortolkning og innlevelse en integrert del av forskningsprosessen (NESH, 2016). Dette er en nødvendighet i fremstillingen av kvalitativ forskning, og som en keramikkers hender etterlater merker på en potte etterlater den kvalitative forskeren et tilsvarende håndverksmessig avtrykk på sitt forskningsprosjekt. Da man ikke kan fjerne forskerens forforståelse for feltet man undersøker er det viktig å redegjøre for den, og ha en refleksiv praksis der man problematiserer og er åpen om hvordan egen forforståelse påvirker forskningsprosessen.

Ved å kjenne til et felt i forkant av et forskningsprosjekt har man større muligheter for å forstå noen av de aktuelle problemstillingene i feltet, men utfordringen er at man også har forutinntatte meninger om tematikken før man igangsetter prosjektets litteratursøk. Jeg anser det som en fordel å ha noe kjennskap til tematikken i forkant, om man redegjør for sin forforståelse og arbeider for å være bevisst den. Det er viktig å møte faglitteratur, datamateriale og analyseprosessen med en kritisk refleksivitet. Min egen forforståelse bærer preg av en oppvekst med naturelskende friluftslivsentusiaster på alle kanter, der naturnærvær og interesse for dyreliv stod høyt. Som voksen har jeg vært nødt til å tilpasse mitt eget friluftsliv til kronisk sykdom, og har opplevd hvor nyttig gode hjelpemidler kan være for å muliggjøre gode turopplevelser. Selv om dette gjør meg interessert i tematikken er min egen erfaring på feltet både kortvarig og begrenset, og selv om det i startfasen av prosjektet preget veivalgene har målet hele tiden vært at prosjektets analyse reflekterer informantenes stemmer.

5.4 Validitet og generaliserbarhet

I en bred fortolkning beskriver begrepet validitet «*I hvilken grad våre observasjoner faktisk reflekterer de fenomenene eller variablene som vi ønsker å vite noe om*» (Pervin, 1984, s. 48, som sitert i Kvale & Brinkmann, 2015, s. 276). Det er et begrep fra den kvantitative forskningstradisjonen som reflekterer grad av tallmessig nøyaktighet, og som innen kvalitativ forskning kan sidestilles med håndverksmessig kvalitet.

Kvalitativ forskning som denne undersøkelsen, der man ser på det spesielle og gjennomfører intervjuer med få representanter for en svært variert gruppe; egner seg dårlig for generaliserbarhet når begrepet assosieres med allmenkyndig, eller universell overførbarhet (Malterud, 2011, s. 62). Denne bruken av begrepet er forankret i tradisjonelle positivistiske ambisjoner om å finne universelle og generaliserbare lover om menneskelig atferd, som står i kontrast til det humanetiske synet der hver enkelt situasjon er unik og alle fenomen formes av sin egen indre struktur og logikk (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 289). Hensikten med dette prosjektet er å belyse opplevelser som en liten

gruppe mennesker med nedsatt funksjonsevne har hatt i deres friluftslivsutøvelse, og deres perspektiver på deltakelse og barrierer, både for seg selv og for andre med funksjonsnedsettelse. Intervjuene og analysen er gjort i en klar sosial, historisk og kulturell kontekst og vil nødvendigvis være relativt til denne konteksten. For eksempel vil endringer i regelverk over tid med all sannsynlighet gjøre at enkelte av funnene fra denne undersøkelsen, uansett hvor gyldig de er fra datamaterialet, ikke lenger vil representere en aktuell problemstilling. Resultatets validitet er ikke et spørsmål om global generalisering, men om kunnskapen denne spesifikke undersøkelsen har produsert, har overføringsverdi til andre relevante situasjoner (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 290).

5.5 Forpliktelser overfor deltakere

Selv om utgangspunktet for dette prosjektet er at alle deltakerne som ble intervjuet i undersøkelsen ansees som ressurssterke enkeltindivider med stor innsikt og ekspertise på egne liv, er det ikke til å unngå at mennesker med funksjonsnedsettelse generelt også tilhører en ofte marginalisert gruppe i samfunnet. Det var derfor spesielt viktig å fokusere på at deltakelse i dette prosjektet ikke skulle være en unødvendig stor belastning for de som stilte til intervju. Malterud trekker frem alvorlig syke som en gruppe deltakere som fordrer særlig høye krav til etisk aktsomhet (2011, s. 202). Om deltakerne med deres varierte funksjonsnedsettelse faller under kategoriseringen 'alvorlig syke' er et definisjonsspørsmål som det på ingen måte er dette prosjektets plass å ta stilling til, men jeg erkjenner at dette kan være en aktuell faktor for enkelte av deltakerne som ble intervjuet.

5.6 Forskingen i samfunnet

Enkelt personer i marginaliserte grupper kan ønske å ikke delta i forskningsprosjekter i frykt for at gruppen som helhet kan fremstå i et uheldig lys i offentligheten (NESH, 2016). For å unngå dette var det viktig å presentere noen av prosjektets grunnleggende ståsteder for deltakerne tidlig, deriblant 'ekspert i eget liv'-tankegangen; og dette ble formidlet i informasjonsskrivet som ble sendt ut første gangen potensielle deltakere ble kontaktet.

Selv om det kanskje ikke er helt innlysende hvordan en undersøkelse som dette skulle kunne stille noen i et dårlig lys, rører prosjektets tematikk noen områder som også er konfliktfylte i den offentlige debatten. Ett eksempel på dette er motorisert ferdsel i utmark, og det ble derfor ekstra viktig å fremstille informantenes uttalelser på nyansert måte og unngå analytiske konklusjoner som kunne oppfattes som representative for hele gruppen. Det er viktig at forskningen ikke bidrar til å øke fordommer og at man ikke presenterer forenklede bilder av det som er en svært variert gruppe.

Kunnskapsgenerering som setter søkelys på en liten og allerede marginalisert

gruppe, kan potensielt brukes negativt ovenfor gruppen. Dette er en av grunnene bak valget om å belyse tematikken fra ståstedet til mennesker med mange forskjellige typer funksjonsnedsettelse fremfor kun en spesifikk type funksjonsnedsettelse. Det samme kan sies om mennesker med funksjonsnedsettelse generelt, men det er et absolutt mål for dette prosjektet at det som kan generaliseres ut av dataene brukes til positive formål. Det kan blant annet være for å fremme adaptivt friluftsliv, og bidra til å heve debatten med et faglig innlegg heller enn å skape økt polarisering og fordommer.

6. Prosjektets funn

Målet med denne undersøkelsen er å produsere kunnskap om opplevelser og deltakelse i friluftsliv for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Gjennom dybdeintervjuer prøver jeg å få svar på problemstillingen: *Hva gir gode naturopplevelser, og hva er barrierer for deltakelse i friluftsliv, for personer med nedsatt funksjonsevne?*

I dette kapitlet presenterer jeg funnene fra intervjuene, basert på kategorier som kom frem under analysen av intervjutranskripsjonene. For å ivareta informantens anonymitet, men likefullt gi leseren mulighet til å følge den enkelte informants sitater har hver enkelt tilfeldig fått tildelt en bokstav: A, B, C og D. Jeg brukte en semi-strukturert intervjuform med relativt åpne spørsmål. Dette ga informantene mulighet til å fremheve det de selv opplevde som mest vesentlig, samtidig som dataene likefullt viser tydelige tendenser og repeterende tematikk. Gjennom koding og -analyseprosessen har en rekke sentrale temaer kommet til overflaten, og det er disse som presenteres i dette kapitlet. Fordi jeg har brukt en empiri-nær analyse, er det ikke helt uproblematisk å presentere dette på en måte som oppleves systematisk, men jeg håper at jeg klarer å formidle den røde tråden gjennom dette komplekse landskapet slik den tydelig fremstår for meg. Jeg velger å presentere alle intervjusitater i kursiv og markere dem med anførselstegn uavhengig av antall ord, for å gjøre teksten bedre å lese.

Intervjuguiden ble delt i tre deler, der den første delen handlet om betydningen av friluftsliv og friluftsopplevelser. Den andre delen handlet om barrierer som hindrer deltakelse, og den tredje omhandlet det som fremmer deltakelse. Historiene som kom frem under de siste to delene av intervjuet reflekterte gjerne både positive og negative aspekter med tanke på barrierer og muliggjøring av deltakelse. Derfor valgte jeg heller å inndele dem tematisk, der den første delen fokuserer mer på sosiale og kulturelle aspekter, og den andre mer på konkrete aspekter ved tilgjengelighet, utstyr og informasjon.

I presentasjonen av de forskjellige temaene som kom opp, og ble særlig vektlagt under dybdeintervjuene, har jeg valgt å først presentere tematikken med beskrivelse av informantens svar og sitater. Deretter kobler jeg disse direkte opp mot annen forskning og litteratur. Jeg har valgt å gjøre dette samlet for å gi et mer oversiktlig bilde, og forsøker å vise funnene i en forskningskontekst på en leservennlig måte. Kapittel 7. inneholder en mer overordnet teoretisk diskusjon med utgangspunkt i analysens funn sett opp mot de tidligere presenterte teoretiske rammeverkene fra kapittel 3. Feltnotatene tatt i forbindelse med intervjuene, som nevnt i det foregående metodekapitlet, bidro ikke til noe særskilt i analyseprosessen og er derfor utelatt fra denne presentasjonen av empiri.

6.1 Natur, menneske og friluftsliv

Innledende i intervjuene ble deltakerne spurt om deres forhold til natur og friluftsliv. De ble bedt om å beskrive gode friluftsopplevelser som har vært spesielt viktig for dem personlig, og hvilke aspekter ved friluftsliv som de opplevde som mest betydningsfulle. Gruppen som ble intervjuet var som nevnt tidligere blitt valgt nettopp på grunn av deres deltakelse i, og erfaring med friluftsliv. De fremhevet forskjellige aspekter ved naturopplevelser som viktig for dem og motiverende for deres deltakelse i friluftsliv.

6.1.1 Opplevelser og verdier – frihet, ro og glede

En gjenganger som umiddelbart svar fra intervjudeltakerne på spørsmålet om hva ved aktiviteten som var viktig i deres friluftsliv var opplevelsen av frihet, og frihetsfølelse. Samtlige beskrev friluftsliv som en aktivitet som gav dem mye glede. En av informantene beskrev det slik:

D: *«Det er jo både det at det alltid har gitt meg glede, så jeg forbinder det med glede allerede før jeg har kommet ut. Så det er også en forventning om at nå skal jeg gjøre noe godt, noe som er godt for meg, noe som gjør meg glad.»*

Den samme informanten koblet denne gleden også til en mestringsfølelse, og en motiverende og positiv opplevelse av å ha overvunnet barrierer. En spesielt god friluftsopplevelse ble også beskrevet fra en skitur alene på fjellet, der gleden boblet over og gav seg til uttrykk gjennom et gledes-utbrudd av sang.

D: *«Jeg bare begynte å synge, sånn spontant. Jeg får en sånn veldig ekte glede som kommer innenfra. Så, jeg vil jo si at ja, det er både en veldig kontakt med glede og så med styrke, for jeg føler også at det at jeg har litt ekstra hindringer det gjør også at jeg kan føle at: ah, det var bra du fikk gjennomført det eller at du gjorde det likevel. Selv om dørterskelmila er lenger, eller kan føles lenger og tyngre for meg nå enn den gjorde før. Så jeg kan også tenke: ah, så bra at du likevel kom ut, det er det verdt! Ja, så jeg føler meg annerledes for det føles mer meningsfylt, det føles som jeg bruker livet mitt til noe meningsfylt når jeg er ute. Mens inne, inne er det liksom bare ting jeg må gjøre for å komme ut, alle hverdagstingene som bare må gjøres. Selv om jeg også kan kose meg inne, det er ikke det, men det føles mer som om at dette er jo det her jeg vil! Det er det her som er livet for meg. Ikke sant, det er den tanken jeg veldig ofte får når jeg kommer ut på tur.»*

Videre beskrev informanten at hun opplevde at det å få dratt ut på tur selv om hun måtte tilpasse turen etter dagsformen, motiverer henne til å gjenta slike turer.

Informant A trakk frem at han opplevde mye ro ute i naturen. Ettersom han på grunn av sin funksjonsnedsettelse alltid drar på tur sammen med andre, stilte jeg et oppfølgingsspørsmål om hvorvidt han tenkte at dette påvirket hans opplevelse av ro og stillhet i naturen. Han utdypet da rundt sine erfaringer:

A: *«...ro for meg betyr ikke nødvendigvis stillhet. Altså en god samtale, rundt et bål eller i naturen det gir meg like mye ro som absolutt stillhet på en måte. (...)*

roen, da tenker jeg mer sånn; hvordan det får meg til å føle meg, ikke ro som fravær av støy. Mer ro som fravær av unødvendige andre inntrykk.»

En annen informant snakket om tid tilbragt i naturomgivelser som en mental pause fra fokus på sykdom og begrensninger som preget hverdagen. I naturen ble fokuset på de umiddelbare omgivelsene et avbrekk. I tillegg beskrev informanten hvordan friluftsliv flyttet perspektivet og gav en følelse av å være en del av noe større:

D: «Det er noe med å flytte perspektivet ut. Altså det å bevege seg ut gjør også at en helt annen del av meg selv brukes, jeg har fokus utover istedenfor at det fort er at jeg har fokus innover når jeg er inne. Eller har fokus på ting jeg skal ha gjort. Mens ute så får jeg fokus utover på noe som er noe helt annet, en helt annen dimensjon av hverdagen og livet. Også føler jeg også at jeg er, blir, bevisst på at jeg er en del av noe som er større enn meg, altså at jeg er et menneske på jorda, og jorda er større enn bare mitt hus eller min hage.»

En av informantene trakk frem mange positive aspekter ved friluftsliv, blant annet det å utvikle en sterk evne til å være løsningsorientert, i tillegg gir det mer overskudd, mer ro, at man føler mindre angst, og at man blir i bedre stand til å takle hverdagen.

A: «Det å være ute i naturen, når du er funksjonshemmet, det gir en fantastisk trening i det å være løsningsorientert. Ikke sant? Og når jeg da har vært ute i naturen siden jeg var liten, og stadig på en måte forsert nye hinder og oppdaget at det finnes løsninger for å komme seg over de naturlige fysiske barrierene, i en natur som på ingen måte er universelt utformet. Det har gitt meg en veldig bra evne til å være løsningsorientert, og den evnen har jeg fått fra naturen og tatt med videre i arbeidslivet og i min hverdag. Når du spør hva naturen gir meg, det glemte jeg å svare ista, det gir meg en unik evne til å være løsningsorientert.»

Det som kommer frem i disse intervjuene samsvarer til en viss grad med funnene fra levekårsundersøkelsen (Bliksvær, 2010). Den undersøkelsen kartla i hvilken grad en rekke forskjellige faktorer var viktige i friluftslivsutøvelsen til de som deltok. Både gruppen med og uten funksjonsnedsettelse rangerte det å 'lade batteria' høyt, komme bort fra stress, samle krefter og ta vare på egen helse. Men vektleggingen av disse faktorene var noe høyere blant personer med funksjonsnedsettelse, og også når det kom til samhörighet med naturen, høsting, og det å lære av naturen (Bliksvær, 2010, s. 18). Samtidig var faktorer som fart og spenning, utfordringer, og det å kunne ta seg ut og bli sliten, i større grad vektlagt blant de uten funksjonsnedsettelse i samme undersøkelse. Det er viktig å fremheve at resultatet av undersøkelsen i grove trekk var likt, og at kun to slike forskjeller var statistisk signifikant. De to statistisk signifikante forskjellene var at personer uten funksjonsnedsettelse vektla høyere svaralternativet «å få vere saman med vennar som har same interesser», mens personer med funksjonsnedsettelse vektla høyere «å kunne komme til stader ein er spesielt glad i» (Bliksvær, 2010).

Annen forskning eller litteratur på feltet viser ikke at gruppene av friluftsfolk med og uten funksjonsnedsettelse skiller seg vesentlig fra hverandre når det kommer til hva som vektlegges ved, og motiverer til, friluftslivsaktiviteter. Med tanke på levekårsundersøkelsen samsvarer mye, men for eksempel er fart og spenning i friluftslivutøvelse en verdi ingen av informantene i denne intervjuundersøkelsen har vektlagt. Men det kunne selvfølgelig blitt helt andre svar om det var lagt inn direkte spørsmål rundt akkurat dette temaet. I tillegg kan én times dybdeintervju ikke sammenlignes med en skjematisk vektlegging i et skjema der alle disse verdiene er presentert samlet, slik som i levekårsundersøkelsen. Det generelle inntrykket er at verdier knyttet til friluftsliv stort sett er like, uavhengig av om den man spør har en funksjonsnedsettelse eller ikke.

6.1.2 Nært på det ville

Naturens særegne sanseintrykk går igjen som viktig når gode friluftsopplevelser skildres i intervjuene. Samtidig trekker flere av informantene frem at turer i parklandskap og menneskeskapt grønne miljøer som botaniske hager, ikke gir dem den samme friluftsgleden som det å ferdes i natur med begrensede menneskelige inngrep. En av informantene beskriver det slik:

D: *«Jeg føler meg levende fordi jeg er i noe som er levende tror jeg. Har ikke satt ord på det før, men det å være omgitt av noe grønt, av blomster med farger. Men det gir meg jo ikke helt det samme å være i en park eller botanisk hage, det gir meg jo enda mer å være ute i noe som er mer vilt på en måte. Som ikke er dyrket mark, som selv om det også er en form, altså, det gir meg også friluftslivsopplevelser, men det er det å komme sånn, helt ut i fjellet eller i skogen hvor det ikke er mennesker, eller så mye menneskeskapt.»*

Informanten forteller at natur som er mindre berørt av mennesker gir vedkommende større friluftsopplevelser. Videre forteller hun om at det skaper en utfordring da lavterskeltilbud, som for eksempel turgrupper, ofte arrangerer turer i mer bynære områder, og det skaper ikke den samme opplevelsen av naturnærvær som mer utmarkspregede områder.

Flere av informantene beskriver blant sine eksempler på gode naturopplevelser, situasjoner der nærkontakt med ville dyr stod i sentrum. Denne skildringen tegner et tydelig bilde av en opplevelse i naturen som skapte et sterkt inntrykk.

B: *«For to år siden hadde jeg med meg sønnen min på elgpøst, og da hadde vi bare lov til å skyte ungdyr. Vi hørte at det var elg i lia oppforbi oss, dette her var da en typisk fin morgen med dis i lyngen som tatt fra ei Fønhus bok. Så begynte jeg å lokke litt og så kom der ned en veldig stor elgokse i disen, som gikk og grynta rundt oss denne stille morgenen. Sønnen min satt med skinnende øyne og var helt bergtatt av dette. Det var jo en stor opplevelse, og den hadde vi gående rundt oss i to -tre minutter med de dype gryntene, det var veldig gøy.»*

Videre forteller informanten at det med nærkontakt med ville dyr er en viktig faktor i alle hans beste friluftsopplevelser. Han forteller om å møte dyrene i deres ekte miljø, og å klare å komme tett innpå. Gjerne uten at dyrene merker det, og

slik at man glir inn på deres hjemmebane. Samtlige informanter trekker frem møte med urørt eller utmarkspreget natur og opplevelsen av et miljøskifte fra hverdagen som viktig i deres friluftsliv. A: «.. *det å føle at du på en måte er ett med naturen. Til tross for funksjonsnedsettelsen, det gir veldig mye.*»

Dette er helt i tråd med forskningen som Brown, Kaplan, & Quaderer (1999) presenterer i deres artikkel "Beyond Accessibility: Preference for Natural Areas", tidligere nevnt i kunnskapsoversikten. Basert på den brede forskningsbaserte enigheten om at folk generelt foretrekker naturmiljøer med så lite inngrep som mulig undersøkte de om hvorvidt dette også gjaldt personer med bevegelsehemninger, og det gjorde det. Det informantene oppga i intervjuene gjort i dette prosjektet samsvarer også med deltakeropplevelser skildret av Goodwin, Peco, & Ginther (2009), om viktigheten av å kunne komme nært på naturen.

6.1.3 Kaffikopp eller tindetopp?

Da intervjudeltakerne ble bedt om å fortelle om noen av sine beste friluftsopplevelser var det turer fra hele spekteret fra lavterskeltur til ekspedisjon som ble beskrevet. Fra omstendelige og godt planlagte utenlandsturer med spektakulære utsikter, til det å sitte på sin egen landlige tram og oppleve den helt nære naturen med en kopp kaffe om morgenen. Å skulle være avskåret fra å være i naturen i det hele tatt ble beskrevet som et tap, og flere skildret de mer hverdagslige naturopplevelsene som viktig påfyll mellom større turer. Fordi friluftsopplevelsene som ble trukket frem i intervjuene er komplekse sammensatte hendelser er det vanskelig å fange alle dimensjonene av turens suksess. Men at det å tilbakelegge store avstander ikke var nødvendig for å skape gode opplevelser i naturen kom helt klart frem. En av informantene beskriver en av sine gode turopplevelser på denne måten:

A: (...) *den tredje opplevelsen er mindre ekstrem, men det er på hytta i (stedsnavn) og, husker bare vi dro ut i skogen, det er skog - ikke fjell der, og vi drar ut i skauen og tenner bål. Og vi grilla ostesmørbrød og fylte bananer og lagde varm sjokolade på bål ... jeg er veldig glad i mat. Har en lidenskap for mat, og det å lage mat ute i naturen det gir meg veldig mye, gir meg veldig mye glede. Jeg er veldig snobb på kaffe, veldig sær- jeg husker vi hadde med oss bønner, ute i naturen da, og en sånn perkulatorokanne. Vi kverner bønnene med stein, og hadde det oppi perkulatorokanna og det ble en helt magisk opplevelse.»*

Andre informanter trakk frem fugleliv rett utenfor huset som fine hverdagslige naturgleder, og det var en tydelig tendens til at en tur hverken trengte å være lang, spektakulær eller omfattende for å gi gode opplevelser. «Å bare være der», som informant C, beskrev: det var fint å sitte på ei strand og ikke trenge å gjøre noe spesielt; bare å oppleve naturen rundt seg. Informantene forteller om gode naturopplevelser både i form av spektakulære toppturer og kaffikopper som nytes i natur nærme hjemmet. Flere trekker frem at naturopplevelsen kan bli stor selv om avstandene ikke er det, spesielt i møte med dyreliv. En annen

informant beskrev det slik: A: *«Det viktigste er at naturen er fin og at jeg har noen å dele den med.»*

En annen intervjudeltaker forteller at hun tok banen opp til Gaustatoppen, og at hun kom seg til fjellstuen på utsiktspunktet og opplevde en stor mestringsfølelse av å klare det, tross sterk vind og 32 effektive kuldegrader. Hun beskrev at turen også gav en utfordring i å overkomme en del forestillinger og holdninger hun ble møtt med.

D: *«Okey, å møte folk som går på ski både opp og ned (til Gaustatoppen), så de er jo på et helt annet nivå enn meg og det er jo det de snakker om, og for veldig mange så gjelder det ikke å ha vært på Gaustatoppen når du har tatt banen opp, det er på en måte juks. Så da må jeg være trygg nok i meg selv til å kjenne at jo, for meg, så er det en måte å likevel få den opplevelsen på toppen på. Og så får de andre bare tenke hva de vil. Jeg må jo veldig ofte gå noen runder, men, gleden er større; for meg selv er gleden større enn bekymringen for hva andre tenker. Og jeg får liksom bekreftet det når jeg kjenner inni meg hva det gjør. Ja, så det var et godt minne.»*

En annen informant, D, fortalte om en topptur han var med å organisere der han møtte på turfølget på vei ned der nesten alle, både ledsagere og deltakere, hadde tårer i øynene. Først ble han livredd for at noe hadde skjedd, men så viste det seg at det var en dame på 35 år med ryggmargsbrokk som hadde spist blåbær fra riset for første gang i sitt liv. Selv om han ikke var med på selve turen beskrev han dette som en stor opplevelse både for han selv og selvfølgelig for henne.

Når det kommer til dette med avstander og hva som gir de store og gode naturopplevelsene er dette aspekter ved friluftsliv som ikke er spesielt vektlagt i den internasjonale forskningen.

6.2 Hva hindrer og fremmer deltakelse?

Den andre delen av intervjuguiden fokuserte på hvilke faktorer som informantene opplevde som barrierer for deltakelse i friluftaktiviteter for seg selv og andre med funksjonsnedsettelse. Etter det handler de resterende spørsmålene om hva som fremmer deltakelse, og tanker informantene hadde gjort seg rundt hva som kan fremme deltakelse i friluftaktiviteter både for dem selv og andre med funksjonsnedsettelse. I denne delen presenteres tematikk der de kulturelle og sosiale aspektene som påvirker muligheter for adaptivt friluftsliv står sentralt. I neste del, 6.3, er det tematikk rundt tilgjengelighet, hjelpemidler og informasjon som beskrives.

6.2.1 «Det handler om muligheten til å bli forelska» (i naturen)

Alle informantene i denne intervjuundersøkelsen beskrev en barndom preget av naturopplevelser når de ble spurt om hvordan de startet med friluftsliv, og om de vokste opp med det. Noen fortalte om gårdsliv, sykkelturner med familien og at de var med i organiserte tilbud som speideren. Andre hadde friluftsliv som

valgfag, og noen snakket om fotturer, jakt og fiske. Flere pekte på den tidlige introduksjonen til friluftsliv som et viktig grunnlag for deres fortsettende interesse, og understrekte hvor viktig det er at barn og unge med funksjonsnedsettelse får muligheter til å få gode friluftslivsopplevelser.

Tittelen på dette avsnittet: «*Det handler om muligheten til å bli forelska*», er fra en informants beskrivelse av hvor viktig han mener mulighet for deltakelse i friluftsliv tidlig i livet er. Det går nesten som en rød underliggende tråd i intervjuene når det er snakk om å få flere som har funksjonsnedsettelse med i friluftslivet: at mange ting fremstår vanskelig fra utsiden, barrierene virker mangfoldige, men når man først er forelska – da lar de fleste problemer seg løse på et vis. Videre beskriver informanten det slik:

A: «*Jeg tror at flertallet, hvis noen hadde tuppet de i røva ut i naturen tror jeg de hadde blitt forelska i naturen. Selvfølgelig ikke alle, men flertallet. (...) Jeg tror naturen er for alle. Men det er ikke sikkert alle er for naturen, sant? Sånn at jeg sier ikke at en på en måte skal tvangs-dytte funksjonshemmede ut i naturen, det er ikke det jeg mener. Jeg tror veldig mange forelsker seg om de hadde fått de naturopplevelsene som jeg og veldig mange andre har hatt, da tror jeg de ville bli forelska i naturen (...) muligheten til det første møtet med naturen tror jeg er det største hinderet.*»

Skoler, leirskoler, organisasjoner og fritidstilbud trekkes frem som veldig viktige arenaer for å gi barn og ungdom mulighet til å oppleve friluftsliv. Informantene forteller alle om sine opplevelser med barndom preget av friluftsliv og natur. Det dukker imidlertid også opp mange historier om andre med funksjonsnedsettelse som informantene kjenner eller kjenner til, som ikke har blitt inkludert og fått muligheter til å delta. De forteller også om steder som ikke har vært tilgjengelige, blant annet destinasjoner for klasseseturer.

B: «*Et eksempel vi har opplevd på (leirskole) (..) det er klasser som er der oppe hele året, men de hadde veldig, veldig få rullestolbrukere med på de klasseseturene. Når vi begynte der oppe lagde vi et friluftsområde i tilknytning til stedet som de har fått inn under sine, det er de som har ansvar for området nå. Jeg har jo en del tilrettelagte båter som ligger der som jeg har sagt de kan bruke, også har vi lagd ei rullestolrampe som går en annen vei enn gjennom kjøkkenet, også har vi fått opp tilrettelagte senger som jeg har sagt de kan bruke fritt, og de tingene gjør at rullestolbrukere blir med klassene. Fokus på de tingene der, det kommer mer og mer i samfunnet, men det er jo kjempeviktig. At ikke den tolv år gamle jenta, at hun ser bare begrensninger. (...) ikke minst å få det frem, at leirskolene og skolene informerer om at det faktisk er mulig å være med her som rullestolbruker.*»

Her er det flere ting som blir tatt opp, blant annet at det er et privat initiativ og en god del privat utstyr som gjør at denne leirskolen nå er mer tilgjengelig for rullestolbrukere. Dette gir igjen økt deltakelse blant barn og unge som bruker rullestol på turer til dette leirstedet. Det som nevnes med en rullestolrampe som ikke går gjennom kjøkkenet, er sentralt i det som innen Universell Utforming

kalles 'like muligheter for bruk'. Ofte er ramper og innganger for rullestol plassert slik at den som bruker rullestol ikke kan ta i bruk samme innganger på lik måte som de som går. Tilgang på tilrettelagte båter og hev/senk senger gir også deltakere med rullestol mulighet til å benytte seg av mindre assistanse, noe samme informant trakk fram som en viktig trivselsfaktor på organiserte turer, for han selv.

En annen informant peker på hvor viktig verdier og holdningsformidling fra lærernes side er, i forbindelse med at barn og unge med funksjonsnedsettelse både får delta, men også har mulighet for gode opplevelser med friluftsliv i skolen. Han sier at dårlige opplevelser, og det å bli satt på sidelinjen i slike sammenhenger, nok gjør det mye vanskeligere å starte med friluftsliv som voksen.

D: *«(...) det blir i hvert fall viktig at barn og unge opplever glede ved å bevege seg selv om de har begrensninger, sånn at hvis det blir mye som det å velge lag og sånn til fotballen og sånn så du hele tiden bare kjenner på begrensningene dine, så skjønner jeg jo godt de som ender mest foran dataen. For der møter de ikke begrensningene sine sånn, får dem ikke rett i fleisen hele tiden.»*

Det han beskriver er ikke bare at det er viktig å tilrettelegge for fysisk tilstedeværelse i slike aktiviteter i skolen, men at det legges til rette for like premisser for deltakelse av den som er pedagogisk ansvarlig.

Bare én av de fire informantene i denne intervjuundersøkelsen har selv vokst opp med en omfattende funksjonsnedsettelse. På spørsmål om hans opplevelser med tanke på skole og tilrettelegging på skoleturer var han veldig tydelig på at det hadde vært suverent. A: *«Nei, bare positive ting å si: de var helt fantastiske. Det var liksom alltid stå på vilje og evne til å være løsningsorientert.»*

I tillegg beskriver han det å være inkludert i friluftslivsaktiviteter på skolen som en veldig viktig faktor for å bli en del av fellesskapet.

A: *«Når friluftsliv er såpass dominerende i (navn på hjemsted, landlig) som det er, ble det en veldig sånn naturlig del for meg å inkludere meg selv i. Sånn at det at jeg; i barnehage og ungdomsskolen var med ut i skauen, overnatta i lavvo, kitet, alt det her, det å gjøre det mulig for meg å delta på det, det førte til at jeg fortsatt ble en del av fellesskapet. Av samtaletemaene, av, ikke sant; når klassen hadde vært på fjelltur og sånne ting, så ble ikke jeg ekskludert i samtalen: 'du var ikke med', for jeg var med, så ble jeg på en måte en del av fellesskapet. Så i tillegg til at naturen er terapeutisk, og opplevelsen, og sanseinntrykkene, er det nok først og fremst fellesskapet som naturen betyr for meg.»*

Den samme intervjudeltakeren forteller også at han ved flere anledninger har blitt kontaktet av skoler som ber om bistand i forbindelse med tilrettelegging for friluftsliv, for elever med nedsatt funksjonsevne, og at dette er noe som gjør han glad. A: *«Også tenker jeg, jeg vet om veldig mange gode eksempler. Masse løsninger. I all beskjedenhet, så er jeg et bibliotek for løsninger på å få mennesker ut i naturen. Jeg har fått et par henvendelser fra skoler, som spør: vi*

har en elev, kan du komme og bistå oss? Og da blir jeg så glad, ikke sant? For det er ingen som forventer at en nyutdannet lærer eller en lærer som har jobbet i 30 år for den saks skyld skal være ekspert på å få funksjonshemmede ut i naturen, det er ingen som forventer det. Men når det finnes så mange mennesker, ikke så mange - men en del, det finnes en del av oss som har stor peiling på hvordan man får funksjonshemmede ut i naturen: ta kontakt, spør oss, sant? Vi stiller gjerne med råd, helt gratis! (...) og det tror jeg er sånn, så lenge lærerne er villige til å inkludere eleven så er løsningene ikke noe problem. For de finnes.»

Foreliggende forskning har lite fokus på introduksjon til friluftsliv og vilkår for friluftsliv i oppvekst. Samtidig kan tematikken gi gjenklang i et norsk eksempel fra friluftslivs-aktiviteter organisert gjennom speideren, der en ung kvinne med CP opplevde å bli undervurdert og tilsidesatt som speiderleder på tross av kompetanse og erfaring. Dette skapte en stor barriere selv om den fysiske tilretteleggingen fungerte (Løvgren, 2009). I forskningsprosjektet gjennomført av Scholl, McAvoy, Rynders, & Smith (2003) så de på familiers opplevelser av ferdighetstrening og gjennomføring av en 'outdoor adventure trip'. Her oppga familiene at de opplevde at barrierene som hindret dem som familie å drive med felles utendørsaktiviteter i forkant av turen, hadde minsket når opplegget var gjennomført.

Dette kan indikere at opplæringsstilbud til familier der det er familiemedlemmer med funksjonsnedsettelse kan være med å muliggjøre friluftslivsdeltakelse. I de tilfellene der det er feiloppfatninger og manglende kunnskap som hindrer familien å oppleve friluftsliv sammen, kan dette være et løsningsforslag. I en overordnet målsetning om å fremme deltakelse i friluftsliv blant personer med nedsatt funksjonsevne fremstår det som helt elementært å vektlegge anledninger til å bli kjent med naturen tidlig i livet. Her er det tilsynelatende tre arenaer som har størst mulighetspotensiale: hjemme, i skolen og gjennom organiserte fritidsaktiviteter.

6.2.2 Forventninger og kulturelle forestillinger

Forventninger og kulturelle forestillinger er en av barrierene som flere av informantene fortalte om. Både forestillinger hva friluftsliv burde være og fordommer om hvem 'friluftsfolk' er, ble trukket frem som ideer som kan hindre personer med funksjonsnedsettelse å starte eller drive med friluftsliv. En av måtene sosiale barrierer ble beskrevet var en kulturell forestilling om hvem friluftsliv var for, og opplevelsen av å ikke høre hjemme på den arenaen. En av informantene beskrev dette slik:

A: «At en tenker at naturen er for normale, friske mennesker med Norrøna jakke og Bergans tusekk, at en har den forestillingen tror jeg egentlig er (barriere) nummer én faktisk. Fordi, når du først har skjont at det finnes utstyr som kan ta deg ut i naturen, når du oppdager det, og er du så heldig at du har venner som er glad i det samme, tror jeg ikke det er noe hinder.»

Flere av informantene trakk frem tv-programmet 'Ingen Grenser' i løpet av intervjuet, der turlleder Lars Monsen dro på en lengre ekspedisjonstur sammen med deltakere som hadde funksjonsnedsettelse. Det ble beskrevet som en barrierebryter som åpnet døren ut i naturen for mange. Programmet synliggjorde muligheter både i forhold til utstyr og en generell løsningsorientert innstilling til at alt var mulig. To av informantene sa at de opplevde en positiv endring i forhold til hvordan samfunnet så på funksjonshemmede og friluftsliv etter programmet, og flere understrekte at forbilder som kan vise hva som er mulig er en viktig del av å endre negative oppfatninger om hvilke muligheter for friluftsliv personer med funksjonsnedsettelse har.

En av informantene understreket betydningen av å inkludere de som benytter seg av tilrettelegging i markedsføring av tilrettelagte områder og aktiviteter.

B: *«Akkurat for det å få funksjonshemmede ut i naturen så vil jo det sosiale selvfølgelig spille en rolle, men jeg tror at man må få med rullestolbrukere som kan gå foran og vise vei; det er lettere å tro på en rullestolbruker som har gjort en ting enn en funksjonsfrisk som sier at det går an. (...) Ja, det er kanskje noe å ta til seg for både kommuner og friluftsråd og de som gjør en kjempe bra jobb, det å trekke med faktiske brukere av tiltakene i markedsføring, da vil en kanskje kunne gjøre den dørstokkmila litt mindre enn syv mil.»*

Det å se noen bruke en tilrettelagt sti, eller passere terreng med et teknisk hjelpemiddel, kan være en veldig god måte å vise hva som er mulig. Her sier informanten at det er et virkemiddel han gjerne skulle ha sett bli brukt mer for å promotere de mulighetene som finnes.

En av informantene, som er involvert i organisering av friluftaktiviteter der det deltar personer med funksjonsnedsettelse, forteller om hvor viktig det er å være synlig på sosiale medier og i media for å gi eksempler på at ting lar seg gjøre, og dermed inspirere andre.

C: *(om å legge ut bilder fra turer på sosiale medier) «Vi legger ut konstant for den minste ting vi er ute med. Og det tror jeg er viktig bare for å vise at dette her er normalt. Men at sånne problemer eller barrierer kan eksistere og eksisterer enten det er fysisk eller i hodene på folk, det er helt klart.»*

Han sier videre at han tror det er mye å hente ved å vise gode eksempler på ting som er mulig, og at det er viktig å bidra med å vise vei. Han understreker da at det oftest bare er enkle ting som må til for å muliggjøre turene.

En annen informant forteller at det var viktig for henne å bryte med fordommene, og endre noen av ideene om hva friluftsliv er, som ofte hindrer folk med funksjonsnedsettelse i å delta. Videre fortalte hun at noe av hennes motivasjon for å være åpen om hennes friluftsliv var å kunne vise andre hva som er mulig. Hun forteller sterkt og engasjert om temaet gjennom sin egen beskrivelse:

D: *«Det handler mye om å være litt raus og tenke at det er gleden ved å være*

ute, om vi da bare går et par kilometer og så setter oss ned med termosene og sjokoladen og sånn. Kanskje senke litt. ... eller, få et litt bredere perspektiv på hva friluftsliv kan være, at det ikke kun handler om å gå lengst mulig og komme opp på en topp. Eller at det på en måte er lov med el-sykkel, at det også er; 'jammen så fint at hun har vært ute selv om det er el-sykkel' (...) Det handler mye om verdier og holdninger hos enkeltmennesker og det er jo vanskelig for meg å påvirke det, men samtidig, jo mer åpen jeg er og tør å liksom utfordre folk litt, og i hvert fall være åpen om de tingene jeg gjør, så kan det sette i gang litt nye tanker hos dem. Så det, ja, det er litt sånn begge veier. Jo flere som tør å være åpne, ja være åpne om sin situasjon: det tror jeg kan ha en betydning.»

Kulturelle barrierer og forestillinger som står i veien for adaptivt friluftsliv blir nevnt i mange av forskningsprosjektene som omhandler tematikken, uten at det konkret står i fokus i noen av prosjektene presentert i kunnskapsoversikten. Det blir heller underliggende forestillinger og fordommer som oppleves så selvfølgelig at de glir inn i utforming av både forskning, tilbud og tilrettelegging. I rapporten «friluftsliv for funksjonshemmede» (Direktoratet for naturforvaltning, 2003-4) konkluderes det med at det å påvirke holdninger, og skape motivasjon for å utøve friluftsliv, er de viktigste satsningsområdene for å øke deltakelsen i friluftsliv for personer med funksjonsnedsettelse.

6.2.3 Fellesskap og relasjonelle barrierer

Fellesskap og de sosiale aspektene ved friluftsliv kommer frem i intervjuene som både en faktor som fjerner barrierer, muliggjør friluftsliv og som en viktig del av motivasjonen for friluftslivsaktiviteter. Men gjennom intervjuene ble også det sosiale brakt opp som en arena som kan være utfordrende eller problematisk.

Fellesskap trekkes frem som en viktig del av friluftslivsopplevelsen for mange av deltakerne. En deltaker, A, trekker flere ganger frem hvor heldig han er som har assistenter og venner som liker friluftsliv, og som han kan dele interessen med. Han beskriver det å delta i friluftsliv som en av de vanlige felles fritidsarenaene i lokalsamfunnet, og en sentral aktivitet blant vennegjengen. Han fortalte om en spesiell tur med vennegjengen der fellesskap og felles opplevelse stod sentralt: A: «... en av de første topturene var til et sted som het (sted) og da var det to kompisser som bar meg opp på en bære, opp til toppen. En hel vennegjeng som bærte meg, ikke sant? Og de bar meg opp en hel dag, det var en lang tur sånn sett. Vi kom til toppen og fikk en helt fantastisk utsikt, og vi ser ut over hele Jotunheimen og.. ja. Det var magisk, det å dele de opplevelsene med dem. Og de, jeg tror de nesten hadde enda bedre opplevelse fordi jeg tror de følte det veldig meningsfylt å ta med meg opp dit. Også er jeg veldig heldig da, på en måte, det er jo en del av det også, å vite det at du har venner som prioriterer deg, i så stor grad, at de ønsker å være med og bære deg opp på en fjelltopp. Det gir en del mening det og. Så den topturen, den, det var en veldig fin opplevelse.»

For en annen informant, B, ble han etter en skade som gjorde at han nå bruker rullestol, møtt med at kompiser og familie anså det som en selvfølgelighet at han fortsatt skulle være med på turer. Han forteller at hans fokus hele tiden har vært å fortsette med det han har drevet med tidligere. Selv om han ikke har tilgang til alle de samme områdene nå, så opplever han det ikke så vanskelig å få de naturopplevelsene han selv ønsker.

BPA, Brukerstyrt Personlig Assistanse, trekkes frem av flere informanter rundt det å muliggjøre friluftslivsdeltakelse for personer med funksjonsnedsettelse. En informant kaller BPA ordningen for glimrende i forhold til å kunne oppnå friluftslivsopplevelser for de som har behov for assistanse, for eksempel ved å få hjelp til å komme seg over i båt, terrenggående rullestol og lignende, og for andre informanter er assistanse i privat eller offentlig regi helt avgjørende for å komme seg på tur. Det henvises til det dagsaktuelle politiske debatten om BPA-ordningen, der mange opplever at de ikke får det tilbudet de har behov for.

En informant fortalte om utfordringer med å finne turfølge, og at det blir mange turer alene. Hun beskriver at det krever mye av henne sosialt å være åpen og tydelig om sine forutsetninger, men at en slik avklaring i forkant er viktig. Selv om den er krevende, gjør den det lettere for henne å nyte turen mens den pågår.

D: *«Så det krever jo mye mer mot og selvtillit på en måte for å da si, 'jo, jeg har veldig lyst til å dra på den skituren, men jeg går ikke så fort, og jeg går ikke så langt, og jeg tar kanskje en del pauser: har du fortsatt lyst til å gå tur med meg?' (...) jeg må alltid avklare med de jeg drar på tur med. Litt forventningsavklaring sånn at det ikke kræsjer, sånn at jeg kan bare nyte turen og ikke føle så veldig på om de andre synes vi går for sakte, eller at jeg tar for mange pauser og sånt. De tingene må jeg prate med folk om først, og så kan jeg på en måte gi litt slipp på det.»*

Hun forteller videre at det å være med i organiserte turgrupper også er utfordrende, og at hun opplever å ofte falle mellom to stoler når det kommer til ønske og nivå, som gjør det vanskelig å delta på slike tilbud. Hun forteller at 'lette turer' med turgrupper ofte blir for lange, og heller ikke lavterskeltilbudene hun har prøvd har fungert bra.

D: *«Også de letteste, de opplevde jeg i (storby), et lavterskeltilbud, men så går de på asfalt og det er det absolutt verste for meg med de hoftene jeg har. (...) Hit jeg flyttet til etterpå også, de som er veldig lavterskel går veldig bynært, og da får jeg ikke den friluftsgleden. (...) men de turgruppene som er i fjellene, da er det gjerne en friluftsguppe som går lenger enn det jeg kan, eller fortere enn det jeg egentlig klarer. Sånn at jeg synes jeg fort faller litt utenfor, eller faller litt mellom to stoler.»*

Hun forteller at bare det å reise til dit fellesturene starter kan være energitappende nok til at det blir vanskelig å delta. Hun sier at selv om det

stadig kommer flere tilbud har det enda ikke kommet noe som fungerer i akkurat hennes situasjon.

I undersøkelsen «Outdoor Recreation Participation of People with Mobility Disabilities» av Williams, Vogelsong, Green, & Cordell (2004) blir manglende assistanse bragt opp som en barriere for friluftsliv av personer med bevegelseshemninger. Samtidig kommer det frem I forskningsprosjektet til Burns & Graefe, (2007) at 'mangel på noen å dra med' er en barriere personer med bevegelseshemninger oppgir at de opplever, i større grad enn personer uten bevegelseshemninger.

6.3 Tilgjengelighet og utstyr

Hjelpemidler og fysisk tilrettelegging er designet for å fjerne barrierer og avhjelpe gapet mellom et individs forutsetninger og omgivelsenes krav. Innenfor temaet hadde samtlige informanter en rekke refleksjoner som belyste både positive erfaringer, og det de opplevde som utfordrende og problematisk med manglende eller uhensiktsmessig tilrettelegging. Det var også blandede erfaringer med tanke på tilgang på hjelpemidler og utstyr.

6.3.1 Fasiliteter og tilgjengelighet - En tidvis knotete vei, brolagt med gode intensjoner

Ett av temaene som ofte dukket opp i intervjuene er hvor viktig tilgjengelige omgivelser er for å få med seg andre med funksjonsnedsettelse på tur. Flere av informantene vektlegger 'dørstokkmila' som de opplever at mange funksjonshemmede kan møte som en stor hindring, spesielt ved manglende tilrettelegging og kunnskap om mulighetene som finnes.

I intervjuet forteller en informant, B, om en fiskeplass ved en populær lakseelv som er tilrettelagt, der det er lagt ned mye tid og energi på å gi rullestolbrukere muligheter til å fiske. Problemet var at bryggen ble lagt til et sted i elva der man faktisk ikke fikk fisk. Da blir et vesentlig, om ikke det vesentlige, elementet ved aktiviteten fjernet, og tiltaket fremstår som relativt meningsløst, helt uavhengig av hvor gode intensjoner som lå bak bryggens utforming. Den samme informanten beskriver at det å sitte på en dedikert handicap-brygge med et stort blått rullestolskilt, separert fra andre fiskeplasser oppleves som: B: «*å bli sittende på en pidestall*». Han mente at de best tilrettelagte stedene blir til når man tilrettelegger på en måte som gir rullestolbrukere adgang til plassene som allerede er i bruk, og i tillegg er dette en fordel for de som for eksempel ferdes med barnevogn.

B: «*Ved noen av de elvene der jeg har vært å fiska, så sitter du der det er ei handicapbrygge, og da sitter du der om du er handikappet - du står ikke der om du kan stå på beina, og da er det en litt dårlig følelse av å være på tur, det blir litt sånn misforstått.*»

Ved å separere den tilrettelagte bryggen fra området der andre fiskere ferdes

bidrar utformingen til en opplevelse av sosialt utenforskap, og gir informanten en dårlig følelse når han bruker fasilitetene.

Den samme informanten forteller at tilgjengelige toalettfasiliteter ofte er den største bøygen for veldig mange rullestolbrukere med tanke på å delta på turer. En tur blir fort uaktuelt for halvparten i en gruppe med rullestolbrukere om ikke toaletter er tilrettelagt. Han beskriver det slik:

B: *«(...) enkle tilrettelegginger kan åpne ganske store dører, og det med at folk skal få gått over den der dørstokkmila. Så for mange som har sittet i rullestol en stund eller er veldig usikre på hva de kan klare selv, så er det ikke så store tilrettelegginger som ofte skal til før de ser at det åpner seg helt nye ting.»*

En annen informant sier at Universell Utforming ikke er en 'big deal' for han personlig da han uansett må ha med seg andre som kan hjelpe han forsere terrenget på tur. Men han vektlegger hvor viktig det er at det tilrettelegges i naturen på en god måte for at flest mulig kan få gode naturopplevelser. Han sier at for eksempel tilrettelagte stier i nasjonalparker og tilgang til utstyr, muliggjør friluftsliv uten bistand for mange som ellers ville vært avhengig av folk rundt seg.

En annen historie om et tilretteleggingstiltak som ble oppfattet som en dårlig løsning ble av en av informantene beskrevet slik:

B: *«(...) jeg liker ikke å bli hjulpet hele tiden. Det var blant annet et eksempel her fra byen. De skulle... ja, den tingen vet jeg ikke så mye om, men det var min personlige tanke rundt det: det var en personløfter montert på ei brygge som skulle gjøre at du kunne bli løftet over i båt. Da tenker jeg at, for min del da, om jeg skulle satt meg opp i et sånt seil, ikke sant, bli løftet over og det må en to-tre stykker til for å hjelpe meg, istedenfor å kunne ta ei rampe og bli vippe ned med rullestolen i båten. Ikke sant, du kan sikkert forestille deg: det er to vidt forskjellige ting. Så det å gjøre ting på den måten at du føler at du klarer deg mest mulig selv, at du ikke nødvendigvis må ha hjelp. Og det er jo ikke noe tvil om at det blir litt sånn, la oss si den personløfteren, på ei offentlig brygge og man skal henge og dingle i lufta da, du blir på en måte ... folk er interessert i hva som skjer, så det føles vel litt som å henge litt på utstilling. Hvis du ruller ned ei rampe over i en båt er det ingen som legger merke til det.»*

Veldig fremtredende særtiltak kan oppleves stigmatiserende, og noen tiltak skaper større skille mellom funksjonshemmet og funksjonsfrisk enn andre.

Samme informant trekker frem at det finnes mange enkle løsninger som gjør at folk kan komme seg ut på egenhånd, der ett eksempel er flytebrygger, om det fantes en liten rampe som dekker høydeforskjellen mellom brygge og bakke på 15 cm, ville det gjort en stor forskjell. B: *«Det er som regel bare bittesmå ting som skal til, som åpner for veldig store opplevelser.»* Han sier videre at det stort sett ikke er uvilje som skaper utfordringer med tilrettelegging, men manglende involvering i prosessen blant brukere, slik at vesentlige detaljer i utformingen fort blir feil.

Flere av intervjudeltakerne forteller også om gode opplevelser på turer der fasiliteter og bygninger fra rorbu til leirsted er godt tilrettelagt, så man trenger minimal assistanse fra de man er på tur med. En intervjudeltaker beskriver det slik i et intervju: A: *«Naturen i seg selv er jo et hinder. Men hvis du har mennesker rundt deg og utstyr, som er tilrettelagt, så finnes det ikke noe hinder.»*

Det trekkes også frem flere eksempler på god tilrettelegging. En av informantene sier det er veldig viktig med utbygging av fysisk tilrettelegging, men mener at det de fleste steder er nok av muligheter til å komme seg ut:

C: *«Hvis en vil komme seg litt ut for seg selv, og der ikke er en sånn typisk turistplass for å si det sånn, så er det jo muligheter -det er jo bare å komme seg i bilen, eller få noen til å kjøre seg og hoppe i rullestolen og litt ut, bare noen meter litt borte fra veien så er du jo litt for deg selv. Kanskje hvis du tar et telt med og en campingseng som er forhøyet kan du jo være der på natta: og følge med på månen og lage litt bål, det er jo fullt mulig. Det er mye her, en trenger ikke legge lista så høyt.»*

Videre forteller han at manglende tilrettelegging i bylivet gjerne skaper enda større hinder for han, og at han opplever det enklere utendørs fordi det er flere valgmuligheter i naturen, og at det alltid finnes en plass å dra til.

Det nesten alle informanter vektlegger er et ønske om at de som skal bruke fasilitetene blir rådspurt i utformingen av dem. Viktigheten av at de som skal benytte seg av tilretteleggingen er involvert i designprosessen er noe som går igjen som et vesentlig poeng i intervjuene. Når eksempler på dårlige eller uhensiktsmessige tilrettelegging trekkes frem går forslag til botemiddelet igjen: de som skal bruke stedet eller produktet burde være med i utformingen helt fra starten av. Manglende forståelse for helhet og brukeropplevelse skaper dårlige løsninger tross gode intensjoner.

Dette samsvarer med funnene til Brown, Kaplan, & Quaderer (1999), som kaller den manglende medvirkningen personer med funksjonsnedsettelse har på utforming av stier og tilrettelegging, for en vesentlig sosial barriere. At sosiale konstruksjoner og forestillinger skaper mange av de mest gjentakende barrierene som blir nevnt i den internasjonale forskningen er ellers noe som er lite spesifikt vektlagt i litteraturen innen adaptivt friluftsliv.

6.3.2 Utstyr og tekniske hjelpemidler

Når det kommer til utstyr og tekniske hjelpemidler var dette et tema som kom opp i de fleste intervjuene. Med tanke på hjelpemiddelordningen var det en del ulike opplevelser i historiene de forskjellige informantene fortalte. For mange av informantene var hjelpemidler som rullestol, terrengkjøretøy og offroad-vogn veldig viktige for å muliggjøre friluftsliv. Både positive og negative erfaringer med hjelpemiddelordningen kom frem.

En informant som bruker elektrisk rullestol i det daglige, fortalte om en spesialbygd offroad-vogn han brukte på tur som ga store muligheter til å komme seg ut i mange forskjellige slags terreng.

A: *«Og så er jeg avhengig av den vognen min da, den rullestolen som jeg har i hverdagen er motorisert og veier 200 kilo, så den kommer ikke ut i naturen. Den er bygd med understell på hjul, med fatbike dekk, og så er det sånn at du kan gå på stier og slike ting med den, men når en møter uoverkommelige hinder kan du bare koble av den båra, så det blir på en måte en bære du bærer? (...) Den er hjemmesveisa, men hjelpemiddelsentralen betalte for den. Jeg fant en dude på Lillestrøm som drev med slikt, eller driver med sånt. Ehm, det, han sa at han kunne hjelpe meg tegne og tjo og hei; og så betalte hjelpemiddelsentralen.»*

En annen intervjudeltaker fortalte at han selv var fornøyd med de hjelpemidlene han hadde, og understreket at hans erfaring var at man ikke nødvendigvis trenger så mye fancy for å komme seg ut på tur. C: *«(...) prøver å stresse at en trenger jo ingenting, eneste er på høsten sånn: husk varme klær, men det gjelder jo alle.»*

Hans inntrykk var at folk stort sett fikk det de ville ha av hjelpemidler, men at den tilgjengelige informasjon om muligheter var et hinder. I tillegg kjente han til andre som opplevde at innskrenkningen i bilordningen var et stort hinder i å komme seg rundt og ut på tur, men at den innskrenkningen ikke gjaldt han selv. Innskrenkningen i bilordningen refererer til Hjelpemiddelsentralens regelendring i forhold til støtteordningen til bil. Etter 2015 har gruppen som har mulighet til å søke om stønad til bil blitt sterkt redusert.

En informant opplever at flere aspekter ved dagens hjelpemiddelordning er en stor begrensning for mange. Han forteller om hjelpemidler som finnes, men som ikke deles ut, og en opplevelse at den lokale hjelpemiddelsentralen er en instans mange må kjempe mot i søknadsprosessen. Spesielt er det med tanke på begrensninger i regelverk rundt bruk av motoriserte terrenggående hjelpemidler for rullestolbrukere at informanten er frustrert over dagens situasjon. Han beskriver store utfordringer med å få tak i hjelpemiddelalternativer som fungerer under norske vær og føreforhold. B: *«Folk får beskjed om å sitte inne om det regner eller snør, fordi de (hjelpemiddelsentralen) ikke tilbyr det riktige hjelpemiddelet.»* Den samme intervjudeltakeren trekker også frem at potten som brukes til å finansiere aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år blir oppbrukt veldig mange måneder før året er slutt: B: *«det burde vært vesentlig større pottes for å tilfredsstille det behovet som faktisk er.»*

Også andre intervjudeltakere trekker frem dette med motorisert ferdsel i utmark i intervjuene. En av informantene beskriver sitt synspunkt på saken slik:

C: *«Jeg er jo selv rullestolbruker, men selv om det, så ønsker en jo at naturen skal bevares like mye som før. Ønsker ikke at funksjonshemmede skal fare på kryss og tvers og rasere naturen der ute med atv'er og snøscootere, men likevel ønsker jeg at en gjerne ikke trenger å være så restriktiv som en er i dag.»*

En annen intervjudeltaker har et familiemedlem som har handikapløyve til snøscooter, og beskriver det som en viktig trygghet for han når han ferdes i naturen vinterstid. Han ler litt og sier at dette er et tema som provoserer, med mange sterke meninger.

A: «Jeg kan selvfølgelig gå på tur, og det gjør jeg jo sant, men det er mye trygghet i å vite at hvis det skjer noe kan noen komme og hente meg. Så neste år har jeg planlagt en topptur til et fjell i Jotunheimen, veldig ekstremtur, 2000 meter over havet. Og jeg vet ikke helt om pusten min tåler den høyden. Det å vite at jeg kan hentes ved foten av fjellet og kjøre over breen med scooter det gir en trygghet, ikke sant? Og det også, på en måte, det med funksjonshemmet-løyper det handler ikke bare om funksjonshemmede, det handler om eldre, kolspasienter, hjertepasienter, og sånt: at de og får muligheten til å oppleve naturen.»

Forskningen som er gjort rundt friluftsliv og funksjonshemming internasjonalt har stort sett blitt gjort på friluftsliv utført i organiserte settinger. Den internasjonale forskningen bærer også preg av politiske og byråkratiske rammeverk som er veldig annerledes enn det vi har med å gjøre i norsk sammenheng.

Forskningsartiklene fra andre land synliggjør en tendens til at organisasjoner har investert i tekniske hjelpemidler, og gjennom organiserte turer gir muligheter for adaptivt friluftsliv ved bruk av aktivitetshjelpemidler. Utover det er det ikke klare eksempler der den internasjonale forskningen kan settes opp mot denne delen av dette prosjektets funn.

6.3.3 Informasjon, en skattejakt etter godt bevarte hemmeligheter

Viktigheten av informasjon og god informasjonsformidling er en rød tråd som tråkler seg gjennom samtlige aspekter ved tilgjengelighet, tilrettelegging, tekniske hjelpemidler og utstyr i intervjuene. Flere av informantene har fortalt om gode bøker, brosjyrer og lokale ressurser som det var lite opplyst om. En informant formulerte det slik: B: *«ting det kunne være en utfordring å finne selv om man var over gjennomsnittlig naturinteressert.»* En annen informant, D, fortalte om et friluftslivs-basert rehabiliteringstilbud vedkommende hadde deltatt på og opplevde å ha veldig positivt utbytte av, men dette var noe hun selv oppsøkte og fant gjennom internett. Hun understrekte at selv om man gjør nettsøk er resultatet ofte ganske tilfeldig, og at det ikke sikkert at man finner alt det som faktisk finnes.

Samtlige informanter understreker at god informasjon er veldig viktig, og det blir nevnt som en viktig faktor om man ønsker å øke deltakelse i adaptivt friluftsliv. Det organiserte friluftslivet i Norge er fragmentert i mange forskjellige lag og foreninger. Disse er gjerne delt inn etter område, spesialinteresse, aldersgruppe og lignende. Intervjudeltakerne forteller gjentatte ganger om gode tilbud, godt tilrettelagte områder, og blant annet organisasjoner og lokallag som har gjort en kjempeinnsats for å gjøre lokalene sine tilgjengelige. Det blir også fortalt om

lokale foreninger som kjøper inn adaptivt utstyr for å kunne tilby aktivitetene sine også til personer med funksjonsnedsettelse. Å spre informasjon var også en viktig faktor nevnt tidligere i dette kapitlet da det å vise vei ble tatt opp, blant annet ved å være aktiv og vise sitt friluftsliv gjennom sosiale medier.

I forskningsprosjektet til James, Shing, Mortenson, Mattie, & Borisoff (2017), som omhandlet et friluftslivstilbud for personer med funksjonsnedsettelse, ble manglende promotering av tilbud og informasjon om muligheter bragt opp som en av tilbakemeldingene deltakerne i prosjektet hadde.

Informasjon og markedsføring er områder der det tilsynelatende finnes et stort forbedringspotensial med tanke på å øke deltakelsen i adaptivt friluftsliv. Det ligger en klar utfordring i å nå ut med informasjon om muligheter og tilgjengelige områder til målgruppene man gjerne vil treffe.

6.4 Oppsummering:

Gjennom intervjuene har informantene tegnet et bilde av et landskap preget av både medvind og motvind. Ved noen aspekter samsvarer de personlige erfaringene til de forskjellige intervjudeltakerne, og ved andre spriker de veldig. På grunn av blant annet forskjellige friluftslivskulturer og byråkratiske forutsetninger har den internasjonale forskningen på feltet potensielt begrenset overførbarhet til norske forhold, men når det settes opp mot hverandre er det samtidig en god del gjenklang mellom det som kommer frem fra disse intervjuene, og det som den tidligere forskningen har vist.

Her er prosjektets hovedfunn i kortversjon:

- Verdier og holdninger til hva som er viktig ved friluftsliv, og hva som motiverer til friluftsliv er stort sett det samme hos folk med og uten funksjonsnedsettelse.
- Naturnærvær i villmarkspreget natur og kontakt med dyreliv er viktige faktorer for å skape gode naturopplevelser. Men man trenger ikke nødvendigvis reise langt for å oppnå det.
- Muligheter til å ha gode naturopplevelser under oppveksten fremheves som en viktig faktor for å fortsette med friluftsliv som voksen, og øke deltakelsen innen adaptivt friluftsliv.
- Kulturelle forestillinger og forventninger om hva friluftsliv er og hvem som driver med det, er en barriere som hindrer deltakelse for personer med funksjonsnedsettelse. Synliggjøring av hva som er mulig, hjelper med å endre disse oppfatningene.
- Fellesskap er et viktig aspekt i friluftslivet, men det kommer også frem noen utfordringer knyttet til det å ha noen å dra på tur sammen med for personer med

funksjonsnedsettelse.

- Ikke all tilrettelegging er god tilrettelegging, og det at de som skal ta i bruk fasiliteter i større grad blir involvert i utformingen av dem, fremheves som veldig viktig.

- Personlig assistanse muliggjør friluftsliv og blir sammen med hjelpemiddelordningen og tilretteleggingsarbeid løftet frem som viktige faktorer der det offentlige kan ha og har en positiv effekt på muligheter for deltakelse i friluftsliv for personer med nedsatt funksjonsevne.

- Problemer med manglende tilgang til BPA, biltilskudd, og hjelpemidler trekkes frem som vesentlige barrierer fra offentlig hold, som hindrer friluftslivsdeltakelse for personer med nedsatt funksjonsevne.

- Det finnes mange gode tilrettelagte områder og utstyrsmuligheter, men informasjonen om disse kan være veldig utfordrende å finne frem til.

7. Diskusjon

Til å være et så omfattende og mangeartet tema er det gjort relativt lite forskning på friluftsliv for personer med nedsatt funksjonsevne. Det gjelder både i norsk og internasjonal sammenheng. I kapittel 6. presenterte jeg funn fra intervjuene, og satt dem kort opp mot det kunnskapsgrunnlaget som finnes på feltet. I dette kapittelet går jeg nærmere inn i diskusjonen av funnene, og bruker de teoretiske perspektivene presentert i kapittel 3. som utgangspunkt for å belyse dem. Mot slutten av kapittelet reflekterer jeg over videre forskningsbehov og diskutere tilslutt begrensninger og styrker ved undersøkelsen.

7.1 Friluftsfolk = friluftsfolk

Fra analysen av intervjuene i denne studien kommer frem at det som gir gode naturopplevelser for personer med funksjonsnedsettelse i stor grad er akkurat det samme som personer uten funksjonsnedsettelse vektlegger. Det er ingen av tingene som nevnes i intervjuene, for eksempel indre ro, glede og frihet, som stikker seg nevneverdig ut fra det som generelt blir oppgitt som viktig i gode friluftslivsopplevelser ellers i friluftslitteraturen.

En kvalitativ undersøkelse som dette prosjektet egner seg ikke til en tilsvarende sammenligning, men dette støtter til en viss grad opp om funnet fra Levekårsundersøkelsene, der kun to av 26 begrunnelser for friluftsliv var så forskjellig vektet av personer med og uten funksjonsnedsettelse at resultatet var statistisk signifikant. Dette var verdsettinga av «*Eg kjem til stader eg er spesielt glad i*», som var høyere vektet blant personer med funksjonsnedsettelse, og «*Eg får vere sammen med vener*», som var høyere vektet blant personer uten funksjonsnedsettelse (Bliksvær, 2010, s. 18).

At personer med funksjonsnedsettelse stort sett verdsetter det samme ved sine naturopplevelser som personer uten funksjonsnedsettelse er et viktig funn, fordi det strider imot en myte eller fordom som finnes. Opplevelsen av annerledeshet og forventningen om forskjeller som ikke er der, kan kobles til ideen om sosialt stigma. Det er det ikke mulig fra dagens kunnskapsgrunnlag å konstatere hvorfor det finnes en kulturell forestilling om at personer med funksjonsnedsettelse skulle ha et annet forhold til friluftsliv enn det personer uten funksjonsnedsettelse har, slik det er skissert i McAvoy, (2001). Det eneste den foreliggende forskningen virkelig viser er at dette ikke stemmer, og at personer med og uten funksjonsnedsettelse har de samme preferansene for villmarksmiljøer. En mulig forklaring er at en forventning om annerledeshet oppstår, når personer med funksjonsnedsettelse kategoriseres som annerledes og plasseres i en separat gruppekategori, – fremfor på et mangfoldig spekter av menneskelig funksjonsnivå der vi alle befinner oss. Slik kan det tenkes at det knyttes opp mot en forventning om generell annerledeshet, når en person tilhører en gruppe som oppfattes som annerledes. Dette kan kobles til å tillegge en gruppe nedvurderte egenskaper på grunn av annerledeshet, noe som er en

kjernefunksjon av sosialt stigma (Goffman, 1963).

Selv om det kan være andre faktorer til grunn i eksemplene nevnt i intervjuene, kan en slik nedvurdering på bakgrunn av sosialt stigma for eksempel skape en ide om at en fiskebrygge godt kan plasseres separat fra der alle andre fisker, «*på en pïdestall*», på et sted langs elva der det ikke er fisk å få. Designet kan ha tatt utgangspunkt i at personer med funksjonsnedsettelse ikke har den samme fiskeglede, eller forkjærlighet til urørt natur, som personer uten funksjonsnedsettelse. Dette er en klar nedvurdering, og resultatet er lite hensiktsmessige og regelrett dårlige tilretteleggingstiltak.

I følge McAvoy (2001) eksisterer en myte om at det er store forskjeller mellom friluftsutøvelse og interesse for friluftsliv blant personer med og uten funksjonsnedsettelse. Dette tilbakeviser han ved å legge frem forskning som motstrider det i sin kunnskapsoppdatering. Han tilbakeviser blant annet myter om at personer med funksjonsnedsettelse ikke ønsker å delta eller deltar i samme frilftsaktiviteter, og at de ikke opplever de samme positive effektene av friluftsliv som personer uten funksjonsnedsettelse. Lignende myter dukker også opp blant forestillinger og fordommer i den norske offentlige debatten. Økte muligheter for friluftsliv blant rullestolbrukere, dukker av og til opp som et argument for blant annet utbygging av veinett i forbindelse med etableringen av nye hyttefelt, eller vind-industri områder. Det er verdt å påpeke at disse utspillene som regel kommer fra støttespillere av gjeldende utbygging, som ikke selv benytter seg av rullestol. Basert på den forskningen som foreligger er det en klar misoppfatning at en rullende frilfts-entusiast vil ha noe større glede av å benytte seg av veier bygd i forbindelse med hyttefelt-utbygging enn det andre frilfts-entusiaster ville hatt. Dette argumentet gjenspeiler seg også i debatten om motorisert ferdsel i utmark, der frislipp for rekreasjonsbruk av motoriserte kjøretøy ikke bør forveksles med ønsker om et mer fleksibelt regelverk rundt bruk av snøscooter og terrengkjøretøy for personer med funksjonsnedsettelse.

Brown, Kaplan, & Quaderer (1999), konstanterer at mennesker, uavhengig av funksjonsnivå, foretrekker vill natur og naturmiljøer med så lite menneskelige inngrep som mulig. Dette er en viktig brikke i en helhetlig forståelse av problemstillinger rundt tilrettelegging for adaptivt friluftsliv. For eksempel kan det oppfattes som et argument for hvor viktig det er å utforske gode og naturvennlige tiltak for økt tilgjengelighet i områder som innehar disse egenskapene. Det kan bidra til å understreke at tilgjengelige parker og menneskeskapte naturlignende områder, som botaniske hager, ikke kan regnes som et fullverdig alternativ til tilgang på faktisk villmark.

Et tilfelle av tilrettelegging som ikke opplevdes som et godt alternativ fra intervjuene var eksempelet med en personløfter som var plassert på en offentlig brygge. Informanten sa at han ikke vet så mye om akkurat den saken, som jeg forstår som at han ikke vet hvem den er utformet av eller for, men at det for han

oppleves som et uaktuelt alternativ å bruke denne. Han beskrev det som «å henge og dingle i lufta», «på utstilling», og at for han ville det å heller kunne rulle ned i en båt med ei rampe oppleves som et mye bedre alternativ, i tillegg til at han da ikke trenger to-tre stykker til å hjelpe han. Forskjellige personer med nedsatt funksjonsevne har forskjellige behov, men det er klart at for denne personens del hadde en rampe vært et mye bedre alternativ enn en personløfter. Tilretteleggingstiltak som stikker seg veldig ut og fremstår veldig sterkt som særtiltak, kan bidra til å øke opplevelsen av sosialt stigma og annerledeshet.

I Storbritannia er det en økende bevissthet blant grunneiere og andre forvaltere av utmark om at de kan holdes ansvarlig for det som skjer med individer som ferdes på deres områder. Burns, Watson, & Paterson, (2013) nevner dette som en voksende barriere for aktiviteter i naturomgivelser blant mennesker med funksjonsnedsettelse i Storbritannia, fordi de hindres fra å ferdes i områder eller utføre aktiviteter som grunneiere forbinder med risiko. Dette er en tematikk som ikke har kommet opp i intervjuene i dette prosjektet, og det kan muligens tilskrives vesentlig forskjellige friluftslivskulturer. Det kan også handle om byråkratiske rammevilkår, og kulturelle forestillinger om risiko og ansvar. Utvidet grunneieransvar for personlig sikkerhet under ferdsel i villmark, er en ide som står i kontrast til grunnprinsippet om 'tur etter evne'. Et prinsipp som Nils Faarlund fikk stort gjennomslag for i Norge etter ulykkespåskan 1967, og som deretter ble adoptert av en rekke toneangivende organisasjoner, blant annet med de kjente slagordene: 'ta ansvar selv', og 'fjellvett' (Horgen, Fasting, Lundhaug, Magnussen, & Østrem, 2016, s. 226). Friluftsliv på eget ansvar står nå som et sterkt bakenforliggende prinsipp i den norske reguleringen av områder, og dette kan tenkes å bidra til at denne problemstillingen ikke er like aktuell i Norge. Samtidig trekkes det frem i rapporten «Friluftsliv for funksjonshemmede - anbefalinger og tiltak for å bedre funksjonshemmedes muligheter for friluftsliv» at det er arbeidsgruppens oppfatning at funksjonshemmede ofte blir overbeskyttet i forhold til mange aktiviteter (Direktoratet for naturforvaltning, 2003-4). Så det er ikke mulig å si at aspekter ved dette ikke også forekommer her.

7.2 Fem-hundre-meter naturnærvær på tid – førstemann til indre ro

Den internasjonale forskningen gjennomgått i forskningsoversikten er gjennomført i det som kan beskrives som en vesentlig annerledes friluftslivskultur og tradisjon enn den norske. I den tradisjonelle friluftslivskulturen som blant annet preger England og USA, sees naturen ofte som en sparringspartner, et hinder som skal overvinnes, og fokuset på konkurranse og prestasjon er sterkt (Handicapidrættens Videncenter, 2011, s. 62). I en internasjonal verden der kulturelle impulser fra disse landene også skaper endringer i Norge kan det være et poeng å ha et bevisst forhold til at friluftslivstradisjonen i den norske konteksten tradisjonelt ikke deler det samme fokuset.

I dette prosjektet fortalte intervjudeltakerne at det var villmarkspreget natur med minimale menneskelige inngrep, samt det å oppleve vilt dyreliv som stod i sentrum i mange av deres gode naturoplevelser.

På eller, ved siden av en stubbe langs en traktorvei innpå heia, omgitt av fuglesang og stille susing i trærne, er det ingenting som skal presteres. Ordet 'naturnærvær', som allerede har blitt brukt mange ganger i denne oppgaven, dukker opp som et kjernekonsept i det friluftslivet som virkelig er for alle. Friluftslivet som har naturnærvær som hovedfokus har en egenverdi utover trening, utover helseeffekter, utover mestring, og utover utvikling av ferdigheter. Selv om en rekke aktiviteter, også konkurranse- og prestasjonspregede, er en naturlig del av friluftslivet også til mange med nedsatt funksjonsevne, representerer ideen om friluftsliv som naturnærvær et slags 'minste felles multiplum' som virkelig kan være tilgjengelig for alle.

Kulturelle forestilling om hvem friluftsliv er til for, blir beskrevet som et vesentlig hinder i dette prosjektets intervjuer. Det er verdt å reflektere over hvorvidt et økende fokus på prestasjons og konkurranse -aspekter ved friluftsliv er med på å forsterke dette bildet. At den norske friluftstradisjonen i sin kjerne verdsetter andre ting høyere, som fellesskap, naturnærvær og nærkontakt med ville dyr, kan kanskje være med på å utvide ideen om hva friluftsliv er. Hvis det handler om å være i naturen er det ikke noe som må presteres, og opplevelser av naturnærvær er like verdifulle, uavhengig om man står eller sitter. Med denne forståelsen av friluftsliv kan alle som er tilstede delta på like premisser. Men om forståelsen av friluftsliv bygger på ideen om at dette er en arena der det vesentlige er å prestere, blir mange automatisk ekskludert. Friluftsliv som opplevelse fremfor prestasjon er en innfallsvinkel som inkluderer alle.

En informant beskrev utfordringer rundt det å finne noen å dra på tur sammen med som ønsket å gå på tur «*på samme nivå*». Hun fremhevet raushet og det å fokusere på glede, og å bygge et bredere perspektiv på hva friluftsliv er. Hun beskrev sin strategi om å være tydelig på egne forutsetninger og avklare forventninger ovenfor turkamerater. Slik hun beskriver det, fremstår det som en sterk og bevisst strategi om hvordan man kan skape en god turopplevelse uten bekymring rundt hva andre synes om tempo og pauser. Hun var selv åpen om sin egen situasjon, og oppfordret også andre til åpenhet, for å endre det hun opplevde som forestillinger om friluftsliv som hindret personer med funksjonsnedsettelse i å delta. Også flere andre intervjudeltakere trekker frem at synliggjøring av muligheter er med på å endre kulturelle forestillinger om adaptivt friluftsliv, og vektlegger hvor viktig det er at enkeltpersoner og organisasjoner viser vei.

En av metodene for holdningsendring som trekkes frem i intervjuene er å vise hva som er mulig, og at det finnes forbilder og eksempler tilgjengelig. I tillegg valgte flere av informantene bevisst å være åpne og tydelige om sitt adaptive friluftsliv. Dette kan også bidra til å endre tradisjonelle kulturelle oppfatninger

om rollen friluftsliv spiller, eller kan spille, i livene til personer med nedsatt funksjonsevne. At det finnes mange gode eksempler, løsninger og foregangsfolk på denne arenaen er det viktig å løfte frem. Villigheten til å vise hva som går an er i hvert fall sterk blant informantene som ble intervjuet i forbindelse med dette prosjektet.

7.3 Sosiale konstruksjoner som speiles i utformingen av fysiske miljøer

Når det kommer til fysisk tilrettelegging forteller intervjudeltakerne i dette prosjektet om mye godt tilretteleggingsarbeid, og understreker at dette er viktig både for å øke folks muligheter for deltakelse og for å muliggjøre deltakelse uten assistanse. Det fremkommer også flere eksempler på tilrettelegging som ikke endte opp optimalt, for eksempel den tidligere nevnte fiskebryggen plassert et sted langs elva der det ikke er fisk å få. Som jeg har pekt på tidligere kan sosiale forestillinger om at fiskere som er rullestolbrukere på ett eller annet vis har andre ønsker eller motivasjon enn fiskere som står, kan være en av grunnene til plasseringen. Men det kan like godt være en konsekvens av en rekke andre faktorer, og å se på eksempelet i lys av stigmatisering er ikke det samme som å konkludere med at dette nødvendigvis er et resultat av stigmatisering.

Det kan også handle om noe så enkelt som at personen som var ansvarlig for plassering og utforming av bryggen ikke kjente til elvas strømninger i den grad at vedkommende hadde innsikt i hvor det var, eller ikke var, fisk å få, eller en rekke andre tilsvarende grunner. Samtidig, slik det kommer frem fra intervjuene og gir gjenklang i annen internasjonal forskning er det veldig tydelig at manglende medvirkning fra de som skal benytte seg av tilrettelagte fasiliteter og områder er et såpass gjennomgående problem at det ikke kan tilskrives uheldige tilfældigheter.

Sosialt konstruerte ideer og forestillinger gir seg til uttrykk i hvordan områder utformes i virkeligheten og dette kan begrense muligheter for friluftsliv blant personer med funksjonsnedsettelse. Et eksempel som nevnes i intervjuene er en dårlig tilrettelagt flytebrygge, som utgjør en fysisk barriere, men som er formet slik den er på bakgrunn av sosialt konstruerte ideer. Dette kan for eksempel være ideer om hvem man tenker på som aktuelle brukere av et område, og hvem som faktisk blir rådspurt når flytebryggen skal utformes.

Intervjudeltakerne beskriver tilfeller av dårlig tilrettelegging og at det er en stor utfordring at de som skal bruke tilrettelagte fasiliteter i for liten grad blir rådspurt i designprosessen. Dette er et fenomen som går igjen, ikke bare i dette intervjumaterialet, men blant annet i forskningsprosjektet til Brown, Kaplan, & Quaderer (1999). Her nevnes manglende påvirkning på utformingen av fasiliteter og tilrettelagte områder som en vesentlig sosial barriere. Dette gjenspeiler det såkalte Thomas-teoremet, som nevnt i kapittel 3. Det som blir oppfattet som virkelig, vil bli virkelig i sine konsekvenser (Tøssebro, 2010, s. 58). Absurditeten

blir fremtredende når vilje til å skape en mer tilgjengelig verden helt tydelig finnes, samtidig som en del av designene som utformes, og tiltakene som gjøres, viser seg å være uhensiktsmessige eller ubrukelige fordi brukergruppen ikke ble rådspurt i prosessen. Hvorfor brukergruppen ikke blir rådspurt er sannsynligvis en konsekvens av en rekke komplekse faktorer. Noen av de faktorene kan eksempelvis være systemene tilretteleggingen utføres gjennom, altså hvem som har byråkratisk ansvar for utformingen av tilretteleggingen.

I aspekter som berører livet til personer med funksjonsnedsettelse er det en sterk tendens til at stemmen til profesjonelle aktører blir vektlagt fremfor deres egen. Ofte er det byråkrater, saksbehandlere, representanter for helsevesenet- eller andre tilsvarende instanser, som sitter med innflytelse og bestemmelsesrett. De som selv lever med en funksjonsnedsettelse blir ofte rådspurt i andre rekke i saker som angår dem, etter de profesjonelle aktørene. Dette gjelder for så vidt ikke bare personer med funksjonsnedsettelse, men også mange andre grupper der manglende medvirkning i det som angår egne liv representerer et stort problem. Om dette er grunnen for hvorfor personer med nedsatt funksjonsevne i for liten grad blir rådspurt når det kommer til utformingen av fasiliteter og områder knyttet til friluftsliv er ikke nødvendigvis korrekt, men det er potensielt en del av forklaringen. I metodekapittelet i dette prosjektet gjorde jeg kort rede for 'ekspert på eget liv' -tankegangen, der utgangspunktet er at mennesker først og fremst er eksperter på sitt eget liv, og innehar unik kompetanse og innsikt i det som angår deres egen livssituasjon. Dette representerer en alternativ måte å oppfatte virkeligheten på, en annen ide, som for eksempel gjør seg virkelig i dette prosjektet ved at det resulterer i intervjudeltakere som driver med adaptivt friluftsliv fremfor personer som hovedsakelig tilrettelegger for det uten å selv ha en funksjonsnedsettelse. Argumentet «*dette er jobben min*» faller til kort for argumentet «*dette er livet mitt*», om man vekter ut ifra dette prinsippet. Sosiale konstruksjoner påvirker hvordan verden forstås og organiseres. Når hvordan det oppleves å bruke et tilretteleggingstiltak ikke spiller inn i utformingen av tiltaket, organiseres verden på en måte som skaper uhensiktsmessig og dårlig tilrettelegging.

7.4 Hjelpemidler, BPA, biltilskudd og tilretteleggingsmidler

Tilgang til aktivitetshjelpemidler, Brukerstyrt Personlig Assistanse, og tilskuddsordningen for bil, er alle faktorer som muliggjør deltakelse i friluftsliv. Dette er 'positive' tjenester, der de bakenforliggende politiske argumentene for dem gjerne er økt livskvalitet, deltakelse, selvstendighet og like muligheter. Når disse tjenestene reduseres og mangler er dette måter politiske beslutninger og lokal ressursforvaltning aktivt hindrer deltakelse i samfunnet, og også deltakelse i friluftsliv. Dette kan sees i lys av GAP-modellen, og den relasjonelle forståelsen av funksjonshemming som ble presentert i kapittel 3. Gapet mellom individets forutsetninger og miljøets krav kan minskes ved at miljøet gjøres mer tilgjengelig gjennom tilretteleggingstiltak, eller at ting i utgangspunktet blir utformet basert på prinsipper om Universell Utforming. Det kan også minskes

ved at individets forutsetninger styrkes, for eksempel gjennom tilgang til BPA, hjelpemidler og biltilskudd. I intervjuene i dette prosjektet ble både historier som illustrerer velfungerende ordninger med assistanse og finansiering av aktivitetshjelpemidler frem, og historier som illustrerer tilfeller der begrensninger i disse ordningene utgjør en vesentlig barriere.

Det er påfallende at den internasjonale litteraturen har en betydelig overvekt av undersøkelser gjort i forbindelse med organiserte villmarksturer, der en organisasjon leverer turene som et tilbud: frivillig basert eller statlig finansiert. At de da reflekterer lite over hverdagslig friluftsliv og turer i nærområdet blir kanskje en naturlig konsekvens av dette. Av de relevante internasjonale forskningsprosjektene presentert i kapittel 2. sin kunnskapsoversikt er det kun Williams, Vogelsson, Green, & Cordell (2004), med sin telefonsurvey om deltakelse, som favner et større spekter av friluftaktiviteter og ikke setter en ramme der en spesifikk tur eller turer står sentralt.

At det ikke er gjort noe særlig forskning på friluftsliv som skjer i privat regi kan potensielt kobles opp mot tilgangen til personlig eide aktivitetshjelpemidler. Et sitat fra en person som jobbet i organisasjonen som tilbød organiserte turer uttaler at personlige aktivitetshjelpemidler representerer en helt usannsynlig kostnad for deltakerne:

«Finally, while Common Ground does a great deal to overcome social barriers participants experience in their daily lives, they also "overcome a lot of financial barriers ... 95% of our clients are poverty level or below, so the idea of buying an [adapted] skier or doing something like that is just so unrealistic» (Dorsch, Rickards, Swain, & Maxey, 2016).

Det kan muligens være med å forklare hvorfor turer gjennomført av organisasjoner som har tilgang på disse hjelpemidlene er så dominerende i den internasjonale forskningen, der tilgangen på individuelle aktivitetshjelpemidler varierer veldig. Potensielt er andre forutsetninger for å skaffe til veie tekniske hjelpemidler en av forklaringene til at adaptivt friluftsliv i privat regi er såpass lite vektlagt i forskningen. Samtidig kan det også her være vesentlige forskjeller i friluftslivskulturer og et helt annet regelverk med tanke på fri ferdsel i utmark som spiller inn. Svært få av landene representert i den internasjonale forskningen har fri ferdsel i utmark, og den lovfestede retten til allmenn fri ferdsel i utmark er en faktor som i stor grad muliggjør friluftsliv i privat regi her til lands.

Enkeltpersoners manglende tilgang på aktivitetshjelpemidler årsaksforklares med at de fleste i gruppen lever ved eller under fattigdomsgrensen (Dorsch, Rickards, Swain, & Maxey, 2016). Det blir imidlertid ikke stilt spørsmål til de sosiale forordningene som organiseres på en slik måte at så mange personer med funksjonsnedsettelse lever i fattigdom, eller i hvilken grad det ville gavnet både individet og fellesskapet om tilgangen til hjelpemidler hadde vært organisert på

en annen måte. Fra perspektivet til noen som bor i et annet land fremstår det som selvsagt at det finnes andre måter å organisere en hjelpemiddelordning på. Men vår egen modell er i like stor grad som den amerikanske et produkt av en prosess der vi iscenesetter fenomener gjennom sosiale konstruksjoner. At en sitski er vesentlig dyrere enn et par ski handler blant annet om størrelsen på markedet, og at en sitski i større grad enn ski må spesialtilpasses individuelt. For å kompensere for disse markedskreftene, og i et forsøk på å utjevne sosiale forskjeller vil for eksempel en sitski for barn i Norge finansieres av folketrygden.

En av de prioriterte anbefalingene fra utredningen «Friluftsliv for funksjonshemmede – Anbefalinger om tiltak for å bedre funksjonshemmedes muligheter til friluftsliv» (Direktoratet for naturforvaltning, 2003-4), var å fjerne den daværende aldersgrensen på 26 år for å få dekket fritids- og aktivitetshjelpemidler og proteser fra folketrygden. I 2014 ble det en endring i regelverket, og nå finnes det en tilskuddsordning for aktivitetshjelpemidler for de over 26 år. Det kreves en egenandel på 10% av hjelpemiddelets kostnad; maksimalt 4000 kr per hjelpemiddel (Arbeids- og sosialdepartementet, 2014). I de første årene ble 'potten' ikke alltid blitt brukt opp, men i de senere årene har den blitt brukt opp allerede innen halve året har gått. Denne nye ordningen gir større mulighet for tilgang til hjelpemidler som kan muliggjøre friluftsliv for personer over 26 år med funksjonsnedsettelse. Men den innehar også en klar begrensning når midlene forvaltes ut ifra en årlig 'pott', som ikke har vokst i samsvar med behovet for ordningen.

En informant beskriver innskrenkningen i bilordningen som en barriere for å komme seg ut på tur for andre han kjenner til, og flere intervjudeltakere trekker frem hvor viktig BPA er for eget og andres friluftsliv. Lokal forvaltning av BPA-ordningen representerer en svært dagsaktuell debatt, og det kommer klart frem at tilgang til assistanse er viktig for å muliggjøre deltakelse i friluftsliv for personer med funksjonsnedsettelse både fra dette prosjektets funn og flere andre forskningsprosjekter, blant annet Williams, Vogelsong, Green, & Cordell (2004), og Burns & Graefe, (2007). Tilgang til aktivitetshjelpemidler, BPA og biltilskudd kan bygge opp individuelle forutsetninger, noe som muliggjør deltakelse ved å minske gapet mellom personlige forutsetninger og miljøets krav. Samtidig vil manglende tilgang til disse ordningene utgjøre en barriere som hindrer deltakelse, ved å gjøre gapet mellom individuelle forutsetninger og miljøets krav større. Reguleringen av denne tilgangen er i stor grad styrt av politisk og byråkratisk vilje, og ikke naturgitte lover, så endringspotensialet for å bidra til økt deltakelse innen friluftsliv er absolutt tilstede.

7.5 Tanker om videre forskningsbehov

I et så sparsommelig utforsket område som det adaptivt friluftsliv er, er det en utfordring å skulle peke på hvor veien burde gå videre. Som listen av hovedfunn i slutten av kapittel 6. viser, har analysen av intervjudataene i dette prosjektet ledet til en rekke sentrale funn. Noen av dem egner seg godt som en indikasjon

på videre forskningsbehov, mens andre i større grad indikerer et sted der det kan være hensiktsmessig å rette en innsats for å oppnå økt deltakelse.

Friluftsliv for personer med funksjonsnedsettelse slik det behandles i levekårsundersøkelsen, og generelt i rapporter og handlingsplaner som omhandler norsk friluftsliv, er en aktivitetsform som stort sett sees i privat regi. De veldokumenterte positive effektene på sosiale, mentale og fysiske arenaer blir ofte trukket frem i offentlige dokumenter som grunnleggende argumenter for ønsket om å øke friluftsdeltakelse, men dette er noe som gjelder alle grupper som deltar i friluftsliv. I norsk sammenheng finnes det en uttalt målsetning om at grupper som er mindre aktive innen friluftsliv, for eksempel minoritetskvinner og personer med funksjonsnedsettelser, burde ha mulighet til å delta på lik linje som alle andre. Det bevilges penger til prosjekter som kan bedre forutsetningene for dette (Klima- og miljødepartementet, 2018).

Som kontrast til dette er adaptivt friluftsliv i stor grad satt i en organisert og tidvis terapeutisk setting i den internasjonale forskningen. En påfallende mengde av forskningsartiklene som omhandler tematikk rundt adaptivt friluftsliv er publisert i tidsskrifter som fokuserer på rehabilitering, der friluftslivet i varierende grad fungerer som et virkemiddel, og treningsarena, for økt eller opprettholdt funksjon. Dette fokuset har helt klart en egenverdi, og også i Norge brukes friluftsliv som en rehabiliteringsarena. Det er imidlertid ikke noe selvfølgelig parallellitet mellom dette og hverdagslig friluftsliv som en fritidsaktivitet som skjer i egen regi.

Slik jeg forstår både funnene fra dette prosjektet og det som berører tematikken på feltet er det i all hovedsak samfunnet som må endres for å bedre deltakelsen i adaptivt friluftsliv, og ikke de aktuelle friluftsfolka. Selv om den relasjonelle forståelsen av funksjonshemming og samfunnsmessige barrierer også kommer opp i den internasjonale forskningen er det et overhengende fokus på om det spesifikke tilbudet forskningsprosjektet er gjort rundt har en effekt, fremfor å gå i dybden i de underliggende samfunnsmessige barrierene for deltakelse. Det er min forståelse at det i hovedsak er sosiale konstruksjoner som gjenspeiler seg i hvordan ting blir utformet og gjennomført, samt holdninger og forestillinger, som danner kjernen i de største barrierene.

Men en masteroppgave er et forskningsmessig beskjedent bidrag, og jeg tror et større prosjekt som ser på barrierer og suksesskriterier for personer med funksjonsnedsettelser sitt hverdagslig friluftsliv kunne vært veldig nyttig for feltet. I tillegg er det ikke nok å bare samle erfaringer fra de som er aktive friluftslivsentusiaster. Hvem er det i gruppen med funksjonsnedsettelser som i levekårsundersøkelsene oppga stor friluftslivsinteresse, men likevel hadde lav deltakelse? (Bliksvær, 2010) Hvorfor er ikke friluftsliv en arena de har tilgang til, og hvordan kan man bygge ned barrierene som hindrer dem, tross interesse, i å delta?

I dette prosjektet hadde alle intervjudeltakerne vokst opp med forskjellige typer natur, utendørsaktiviteter og friluftsliv. Siden dette er et ekstremt lite utvalg som i tillegg er valgt på bakgrunn av deres friluftslivsinteresse er det ikke mulig å konkludere med at dette er en viktig faktor i at personer beholder en friluftslivsinteresse også som voksne, men forskning rettet mot rekruttering til friluftsliv tidlig i livet kan potensielt være til stor nytte. Hvis dette viser seg å være en viktig faktor gir det et enda større argument for å fokusere på tidlig innsats i forhold til å gi barn med funksjonsnedsettelse muligheter til å få gode friluftsopplevelser. En av informantene i dette prosjektet formulerte det som: å gi dem muligheten til å bli forelska. Dette er så vidt jeg har funnet ikke et tema det har vært gjort noe forskning på, så her eksisterer det et potensiale for å bygge kunnskap som kanskje kan nyttiggjøres av morgendagens adaptive friluftsfolk.

7.6 Studiens styrker og begrensninger

I dette prosjektets metodekapittel har jeg allerede presentert en del av valgene jeg har tatt underveis og begrunnelsen for disse. Her vil jeg presentere noen refleksjoner rundt hva som kan ansees som svakheter ved prosjektet, og styrker. Jeg er alt i alt fornøyd med prosjektet innenfor de rammebetingelsene som lå til grunn, men ser også at det er ting jeg ville ønsket å gjøre annerledes om jeg skulle starte prosjektet på nytt.

7.6.1 Rekruttering og utvalgssammensetning

Bare fire personer ble intervjuet i dette prosjektet, og det er få, selv når det er snakk om lengre dybdeintervjuer i en kvalitativ kontekst. Jeg opplever like fullt at dette har gitt et datamateriale som har vært tilstrekkelig for å belyse oppgavens problemstilling, og som kan være med å bidra med ny innsikt i tematikken. Det kunne absolutt vært en fordel å ha et større utvalg ved at flere informanter ville kunne belyse enda flere aspekter ved adaptivt friluftsliv. Under de gitte rammene til et masterprosjekt både tidsmessig og kapasitetsmessig belyser undersøkelsen temaet på en bredspektret måte, men det er sammensatt felt med behov for mye mer forskning.

Jeg mener at det som har blitt belyst gjennom dette prosjektets intervjuer på tross av få informanter likevel kan være av betydning på feltet. Fire tilfeldige personer med funksjonsnedsettelse kunne nok ikke gitt så mange inngående refleksjoner rundt tematikken som fire personer som alle sitter med et stort erfaringsgrunnlag, og engasjement for tema. Samtidig består dette prosjektets utvalg av tre menn og én kvinne, og det hadde for likevektens del vært en klar fordel om jeg hadde klart å rekruttere flere kvinnelige informanter.

Jeg kontaktet en del personer med forskjellige former for funksjonsnedsettelse og sansetap for å finne intervjudeltakere til dette prosjektet. Det var påfallende

hvor få svar jeg fikk fra personer med synshemninger eller kombinert syns -og hørselshemming. I etterpåklokskapens lys ser jeg at mailen jeg sendte ut, med det første spørsmålet om interesse for å være med på prosjektet, var dårlig tilpasset talesyntese og var formatert på en uhensiktsmessig måte med tanke på fonter og fargebruk. Fontbruk i de endelige vedleggene er nå endret etter NTNUs retningslinjer. Da jeg i etterkant av rekrutteringsprosessen reflekterte over dette og leste blindeforbundets anbefalinger om digital informasjon, var det lett å tenke at dette medvirket til at responsen var begrenset. I tillegg til å være noe langdrygt med et for akademisk rettet språk, lå det meste av detaljene om prosjektet i informasjonsskrivet som var vedlagt mailen. Selv om jeg skrev i mailen at dette var vedlagt, kan jeg etter selv å ha hørt gjennom mail og informasjonsskriv med talesyntese godt forstå om dårlig tilpasset materiell har bidratt til at jeg ikke lykkes med forespørselen, og dermed ikke fikk inkludert deltakere med synshemninger eller kombinert syns -og hørselshemming i undersøkelsen.

7.6.2 Datainnsamling

Jeg mener det er mange fordeler med å velge individuelle dybdeintervju for å belyse dette prosjektets tema. De individuelle erfaringene som kommer frem er spisset, og det gir rom for at informanten selv får vektlagt hva vedkommende opplever som mest vesentlig. Av rent praktiske årsaker med tanke på lokasjon var aldri gjennomføringen av et gruppeintervju et alternativ, og jeg mener også at det er en fordel at ikke de forskjellige informantenes historier skulle påvirke hverandre. Spesielt da det at ting går igjen er en av faktorene jeg har brukt i analysen for å trekke frem det mest vesentlige fra intervjuene. To av intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt, der jeg reiste til informantenes bolig etter at de selv fikk velge møteplass. De andre to intervjuene ble gjennomført via videochat, og selv om teknikken fungerte godt opplevde jeg at det var enda enklere å kommunisere ansikt til ansikt, da man kunne se hverandres ansiktsmimikk og samtalebekreftende signaler uten forsinkelse. Selv om det ikke lot seg gjennomføre i dette prosjektet, tenker jeg at intervjuer gjennomført ansikt til ansikt ville vært å foretrekke.

7.6.3 Forforståelse

Som jeg også har skrevet om i kapittel 5. om forskningsetiske refleksjoner kommer man ikke unna at den forforståelsen man bærer med seg inn i et felt også preger forskningen man gjør på feltet. Jeg har gjennom hele dette prosjektet prøvd å være både bevisst og åpen om den forforståelsen jeg har innen friluftsliv. Når jeg i offentlige rapporter har gjenkjent tankegods fra Arne Næss, blant annet fra Miljøverndepartementet (2008, s. 11), oppleves dette som selvfølgelig for meg, og på ingen måte som et fremmedelement. Min egen forståelse av hva friluftsliv er, har blitt sterkt preget av hans natursyn. Jeg prøver på ingen måte å legge skjul på at jeg er forelsket i naturen, og at selv om

jeg kan begrunne ideen om at alle burde ha tilgang til friluftsliv med et bredt spekter av forskningsresultater som viser til positive effekter, er det min egen følelse i naturen som først og fremst har etablert ideen hos meg.

Det er godt mulig at mitt personlig engasjement gjør at det er aspekter ved tematikken som jeg overhodet ikke ser, men som oppleves innlysende problematisk for andre. I tillegg beveger jeg meg inn på et felt jeg har erfaring med, men ikke fagbakgrunn i, når jeg skriver om friluftsliv. Det er en klar svakhet med en oppgave som skal handle om adaptivt friluftsliv at jeg ikke har et eneste studiepoeng om hverken friluftstradisjoners utvikling, eller kritisk analyse av norsk naturfilosofi. At denne fler-fagligheten stort sett mangler over hele fjøla innen fagområdet friluftsliv for personer med funksjonsnedsettelse, har vært en av grunnene til at jeg har turt å skrive om det likevel. Det som har vært viktig for meg, har vært at det er intervjudeltakernes historier som utgjør hovedpoenget i dette prosjektet, og det opplever jeg å ha lyktes med.

Dybdeintervjuer med åpne spørsmål der informantene stod fritt til å vektlegge det de selv opplevde som mest betydningsfullt, og en empiri-styrt analyse er det metodiske utgangspunktet som jeg mener i størst grad kunne legge til rette for dette. I hvilken grad min forforståelse har farget av på denne analysen lar jeg være opp til leseren å bedømme, med full åpenhet om hvilke fargestifter jeg alltid sitter med bak øret.

8. Oppsummering og konklusjon

Personer med funksjonsnedsettelse er en svært variert gruppe, og friluftsentusiaster likeså. Derfor må hovedfunnene fra denne intervjuundersøkelsen helt klart sees i lys av at det bare er fire personer, som også er svært forskjellige, som står bak datamaterialet i prosjektet. Hovedfunnene fra prosjektet reflekterer en god del aspekter ved adaptivt friluftsliv som gir gjenklang i annen forskning, men også aspekter jeg ikke har lyktes med å relatere til annen forskning. Friluftsliv for personer med funksjonsnedsettelse er et vidstrakt og komplisert felt, og det videre forskningsbehovet er massivt. Dette prosjektets mål var å belyse problemstillingen: *Hva er viktig for å skape gode naturopplevelser, og hva er barrierer for deltakelse i friluftsliv, for personer med nedsatt funksjonsevne?*

Som virkemiddel for belysning av et så stort og sammensatt felt er et masterprosjekt mer som en liten lommelykt enn en lyskaster, spesielt når det i så stor grad er utforsket og mørklagt. Med dette utgangspunktet mener jeg likevel at prosjektet har svart på bestillingen, der flere faktorer for å skape gode naturopplevelser, og flere faktorer rundt barrierer for friluftslivsdeltakelse har kommet frem i lyset.

Dette prosjektets hovedfunn viser at verdier og holdninger rundt friluftsliv, samt hva som skaper gode naturopplevelser i all hovedsak er likt blant de som driver med friluftsliv uavhengig av om de har en funksjonsnedsettelse eller ikke. Fokus på ro, frihet, fellesskap, naturnærvær, møte med ville dyr, og det å oppleve villmarkspreget natur står sterkt. Dette støttes av resultatet fra flere andre studier. Gode naturopplevelser skildres både fra turer under enkle omstendigheter i nærmiljø, og fra mer spektakulære turer langt fra allfarvei.

Alle prosjektets informanter drev med noen form for friluftsliv eller naturbaserte aktiviteter som barn, og muligheten til å få gode naturopplevelser tidlig beskrives som en viktig forutsetning for å fortsette å dyrke en friluftslivsinteresse som voksen.

En barriere som kom frem i intervjuene er kulturelle forestillinger og forventninger om hva friluftsliv er, og hvem friluftsliv er for. Det er blant informantene en bred enighet om at synliggjøring av muligheter, og at hva som går an blir fremhevet, er med på å endre oppfatninger som har hindret personer med funksjonsnedsettelse i å delta i friluftsliv.

Tilrettelegging av områder og fasiliteter, tilgang på aktivitetshjelpemidler, biltilskudd og Brukerstyrt Personlig Assistanse er alle tiltak som kan fjerne eller minimere barrierer og skape en økt deltakelse i friluftsliv for personer som har funksjonsnedsettelse. Medvirkning i utformingen av tilrettelagte områder og fasiliteter fra de som skal benytte seg av dem er en veldig viktig suksessfaktor for å skape løsninger som fungerer godt.

På den andre siden av den samme mynten er manglende medvirkning en stor

barriere som kan være med å skape uhensiktsmessige og dårlige løsninger. Samtidig representerer mangel på tilgang til Brukerstyrt Personlig Assistanse, aktivitetshjelpemidler og biltilskudd, vesentlige barrierer som hindrer friluftslivsdeltakelse. Det kom også frem fra intervjuene at manglende informasjon om utstyr, tilrettelagte områder, tilbud og muligheter, utgjør en vesentlig utfordring.

Alt i alt konkluderer jeg med at denne studien viser at friluftsfolk med og uten funksjonsnedsettelse i all hovedsak vektlegger de samme tingene når de tilbringer tid i naturen. Den lavere deltakelsen innen friluftsliv blant personer med nedsatt funksjonsevne kan tilskrives kulturelle forestillinger som skaper barrierer, manglende medvirkning i utforming av tilretteleggingstiltak, og mangel på utstyr, informasjon, tjenester og områder som gir adgang til naturen. Ved å synliggjøre hva som går an og vise mulighetene som finnes, kan kulturelle forestillinger som hindrer deltakelse endres over tid. Det å tilrettelegge for at barn med funksjonsnedsettelse får gode friluftsopplevelser kan være en måte å rekruttere flere ut i naturen i fremtiden.

«Nordmenns sanne religion er naturen. Våre guder heter Fjellet, Vidda og Havet.»

- Johan Galtung

Referanser

- Arbeids- og sosialdepartementet. (2014, Juli 1). *Forskrift om aktivitetshjelpemidler til personer over 26 år*. Hentet fra lovdata.no:
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-06-25-865>
- Arbeids- og sosialdepartementet. (2014, Mai 23). *Ny ordning med aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år*. Hentet fra regjeringen.no:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Ny-ordning-med-aktivitetshjelpemidler-for-personer-over-26-ar/id760939/>
- Arvay, C. G. (2016). *The healing code of nature*. Boulder: Sounds true.
- Beitostølen Helse- og idrettskontor. (2006). *Prosjekt aktivitetshjelpemidler*. Beitostølen Helse- og idrettskontor.
- Bischoff, A. (2012). *Mellom meg og det andre finds det stier.. Doktorgradsavhandling*. Ås: Institutt for matematiske realfag og teknologi, Universitetet for miljø- og biovitenskap.
- Bischoff, A., Marcussen, J., & Reiten, T. (2007, November 5). Friluftsliv og helse - en kunnskapsoversikt. Bø: Høgskolen i Telemark, Institutt for idrett og friluftslivsfag.
- Bliksvær, T. (2010). *Funksjonshemming, fritid og friluftsliv - analyse av levekårsundersøkingane 2001 og 2007*. Valnesfjord: Valnesfjord helse- og idrettskontor.
- Brannan, S. A., Fullerton, A., Arick, J. R., Robb, G. M., & Bender, M. (2003). *Including youth with Disabilities in Outdoor Programs*. Champaign: Sagamore Publishing.
- Brown, T. J., Kaplan, R., & Quaderer, G. (1999). Beyond Accessibility: Preference for Natural Areas. *Therapeutic Recreation Journal; Third Quarter, 33*, ss. 209-221.
- Burns, N., Watson, N., & Paterson, K. (2013, Januar 08). Risky bodies in risky spaces: disabled people's pursuit of outdoor leisure. *Disability & Society*, ss. 1059-1073.
- Burns, R. C., & Graefe, A. R. (2007, Desember 13). Constraints to Outdoor Recreation: Exploring the Effects of Disabilities on Perceptions and Participation. *Journal of Leisure Research*, ss. 156-181.
- Conrad, P., & Barker, K. K. (2010). The Social Construction of Illness: Key Insights and Policy Implications. *Journal of Health and Social Behavior (American Sociological Association) 51*, ss. 67 - 79.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry & research design*. California: SAGE Publications, Inc. .
- Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora. (2016, April 26). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi*. Hentet fra etikkom.no, 09.01.2019:
<https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>

- Det Norske Akademi for Språk og Litteratur; Kunnskapsforlaget;. (2018, September 25). *NAOB – Det Norske Akademis ordbok*. Hentet fra NAOB – Det Norske Akademis ordbok: <https://www.naob.no/ordbok/tilpasningsdyktig>
- Direktoratet for naturforvaltning. (2003-4). *Friluftsliv for funksjonshemmede - anbefalinger og tiltak for å bedre funksjonshemmedes muligheter for friluftsliv*. Trondheim: Direktoratet for naturforvaltning.
- Direktoratet for naturforvaltning. (2006). *Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv - håndbok 27*. Trondheim: Direktoratet for naturforvaltning.
- Dorsch, T. E., Rickards, K. R., Swain, J., & Maxey, M. (2016). The Effect of an Outdoor Recreation Program on Individuals With Disabilities and their Family Members. *Therapeutic Recreation Journal, Vol. L, No. 2*, ss. 155 - 171.
- Faarlund, N. (2015). *Friluftsliv - En dannelsesreise*. Oslo: Ljå forlag.
- Freudenberg, P., & Arlinghaus, R. (2009, Desember 17). Benefits and Constraints of Outdoor Recreation for People with Physical Disabilities: Inferences from Recreational Fishing. *Leisure Science*, ss. 55-71.
- Friluftsrådernes Landsforbund. (2006). *Klart det går!* Sandvika: Friluftsrådernes Landsforbund.
- Friluftsrådernes Landsforbund. (2012). *Friluftsliv for mennesker med funksjonsnedsettelse - erfaringer fra friluftsrådernes arbeid*. Oslo: Friluftsrådernes Landsforbund.
- Goffman, E. (1963). *Stigma - Notes on the Management of Spoiled Identity*. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Goodley, D. (2011). *Disability studies, and interdisciplinary introduction*. London: SAGE.
- Goodwin, D., Peco, J., & Ginther, N. (2009, January). Hiking Excursions for Persons with Disabilities: Experiences of Independence. *Therapeutic Recreation Journal*, ss. 43-55.
- Grue, L. (1999). *Funksjonshemmet ungdom og livskvalitet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Gundersen, R. (2003). *Friluftsliv og fysisk funksjonshemning*, Hovedfagsoppgave. Oslo: Institutt for samfunnsvitenskap, Norges Idrettshøgskole.
- Gustavsson, A., Tøssebro, J., & Traustadottir, R. (2005). Introduction: approaches and perspectives in Nordic disability research. I A. Gustavsson, J. Sandvin, R. Traustadottir, & J. Tøssebro, *Resistance, Reflection and Change* (ss. 23-44). Lund: Studentlitteratur.
- Hafid, S. B. (2016, Mars). *Universell utforming og friluftsliv; kommunal strategi og praksis for tilrettelegging av turveier for bevegelseshemmede*. Masteroppgave. Kolbotn: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.

- Hagen(prosjektleder), A. (2010). *Friluftsliv for funksjonshemmede - Sjunkhatten nasjonalpark*. Valsnesfjord: Valsnesfjord Helsesportsenter.
- Hall, P. (2001). *Inclusive Design: Designing and Developing Accessible Environments*. London: Spon Press.
- Handicapidrættens Videntcenter. (2011). *Friluftsliv - for mennesker med funksjonsnedsettelse*. Roskilde: Handicapidrættens Videntcenter.
- Horgen, A., Fasting, M. L., Lundhaug, T., Magnussen, L. I., & Østrem, K. (2016). *Ute! Friluftsliv - pedagogiske, historiske og sosiologiske perspektiver*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Illseng, L. (2018, Mai). HELT FRI! Aktivitetshjelpemidler og deltakelse i fysisk aktivitet. Trondheim: Norges tenisk-naturvitenskapelige universitet.
- James, L., Shing, J., Mortenson, W. B., Mattie, J., & Borisoff, J. (2017, Mars 21). Experiences with and perceptions of an adaptive hiking program. *Disability and Rehabilitation*, ss. 1584-1590.
- Klima -og miljødepartementet. (2000 - 2001). *St.meld. nr. 39 Friluftsliv— Ein veg til høgare livskvalitet*. Hentet fra regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-39-2000-2001-/id194963/sec1>
- Klima- og miljødepartementet. (2018). *Handlingsplan for friluftsliv - Natur som kilde til helse og livskvalitet*. Oslo: Klima- og miljødepartementet.
- Klima- og miljødepartementet. (2018, Januar 01). Lov om friluftslivet. Hentet September 07, 2019 fra Lov om friluftslivet: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1957-06-28-16>
- Klima og Miljødepartementet. (2018, Juli). *Meld. St. 18 (2015–2016) Friluftsliv — Natur som kilde til helse og livskvalitet*. Hentet fra regjeringen.no: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20152016/id2479100/sec1>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Køhn, Å. G. (2014, Mai). *Naturen er på en måte feiring, det er liv, det er glede. Traumepasienters opplevelse av natur og friluftsliv som del av behandlingstilbudet*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Lundberg, N. R., Taniguchi, S., McCormick, B. P., & Tibbs, C. (2011). Identity Negotiation: Redefining Stigmatized Identities through Adaptive Sports and Recreation Participation among Individuals with a Disability. *Journal of Leisure Research*, Vol. 43, Nr. 2, ss. 205-225.
- Løvgren, M. (2009). *Unge funksjonshemmede. Selvbilde, sosial tilhørighet og deltakelse i fritidsaktiviteter. Rapport nr. 9/09*. Oslo: NOVA.

- Malhotra, R., & Rowe, M. (2014). *Exploring Disability Identity and Disability Rights through Narratives*. Oxon: Routledge.
- Malterud, K. (2011). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning en innføring (3. utg.)*. Oslo: Universitetsforlaget.
- McAvoy, L. (2001, August). Outdoors for Everyone: Opportunities that Include people with Disabilities. *Parks & Recreation; 38, 8*, ss. 24-36.
- McAvoy, L., & Lais, G. (2003, September). Wilderness, Hope, and Renewal Programs that Include Persons with Disabilities. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance: 74, 7*, ss. 25-32.
- McAvoy, L., Holman, T., Goldenberg, M., & Klenosky, D. (2006, August). Wilderness and Persons with Disabilities. *International Journal of Wilderness*, ss. 23-35.
- Miljøverndepartementet. (2008). *Naturopplevelse, friluftsliv og vår psykiske helse*. Miljøverndepartementet.
- Nilssen, I. (1995). *Tilrettelegging for funksjonshemmede i friluftsområder: Ideer og veiledning*. Bodø: Nordland Fylkeskommune Fylkesrådet for funksjonshemmede.
- Næss, A. (1999). *Økologi, samfunn og livsstil: utkast til en økosofi*. Oslo: Bokklubben dagens bøker.
- Røe, P. G. (1996). *Tilgjengelighet for funksjonshemmede i uteområder: hvordan blir behovene ivaretatt i kommunale planleggingsprosesser?* Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Scholl, K. G., McAvoy, L. H., Rynders, J. E., & Smith, J. G. (2003). The Influence of an Inclusive Outdoor Recreation Experience on Families that Have a Child With a Disability. *Therapeutic Recreation Journal, Vol. 37. No. 1,* ss. 38-57.
- Smith-Chandler, N., & Swart, E. (2014). In Their Own Voices: Methodological Considerations in Narrative Disability Research. *Qualitative Health Research, vol. 24, nr. 3*, ss. 420-430.
- Store norske leksikon. (2018, september 27). *Store norske leksikon*. Hentet fra Store norske leksikon: <https://snl.no/adaptiv>
- Stormark, K. M. (2008). Tilbake til naturen? Om helsemessige gevinster av naturmiljø. *NATUREN, nr 4*, ss. 166-174.
- Swain, J., French, S., Barnes, C., & Thomas, C. (2004). *Disabling Barriers - Enabling Environments 2nd Edition*. London: Sage Publications.
- Taylor, L. P., & Mcgruder, J. E. (1996, Januar). The Meaning of Sea Kayaking for Persons With Spinal Cord Injuries. *The American Journal of Occupational Therapy, Vol. 50, No. 1*, ss. 39-46.
- Tjora, A. (2012). *Helsesosiologi*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

- Tøssebro, J. (2010). *Hva er funksjonshemming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vaksdal, Y. B. (2007). *Friluftsliv og funksjonshemming (Bacheloroppgave, Friluftsliv)*. Bergen: Høgskulen i Sogn og Fjordane.
- Williams, R., Vogelsong, H., Green, G., & Cordell, K. (2004). Outdoor Recreation Participation of People with Mobility Disabilities: Selected Results of the National Survey of Recreation and the Environment. *Journal of Park and Recreation Administration Volume 22, No. 2*, ss. 84-100.
- Witoszek, N. (1998). *Norske naturmytologier - Fra Edda til økofilosofi*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Worum, H. (2015, Mai). Psykisk helse og friluftsliv - Masteroppgave. *Psykisk helse og friluftsliv*. NMBU - Folkehelsevitenskap.
- Zeller, J. A. (2008, April). Wilderness and Accessibility. *International Journal of Wilderness*, ss. 15 -19.

Vedlegg

Vedlegg I: Informasjonsskriv

Vedlegg II: NSD godkjenning

Vedlegg III: Intervjuguide

Vedlegg

Vedlegg I: Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet «*Opplevelser og deltakelse i friluftsliv for mennesker med nedsatt funksjonsevne*»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et mastergradsprosjekt hvor formålet er å undersøke hva mennesker med nedsatt funksjonsevne opplever at fremmer og hindrer deltakelse i friluftsliv. I dette skrivet får du informasjon om prosjektet og hva deltakelsen din vil innebære.

Om prosjektet

De positive effektene friluftsliv har på mennesker er noe som i økende grad blir forsket på og er allerede godt dokumentert på tvers av mange fagfelt. Levekårsundersøkelser gjort i Norge av Statistisk Sentralbyrå fra 1987, 1995 og 2001 viser at mennesker med nedsatt funksjonsevne har en lavere deltakelse i friluftsliv enn befolkningen for øvrig.

Målet med denne studien er å øke kunnskapen om hva som kan gjøres for å fremme deltakelse i friluftsliv blant mennesker med nedsatt funksjonsevne. Ved å fokusere på erfaringer både med barrierer og med faktorer som fremmer deltakelse vil dette mastergradsprosjektet forhåpentligvis kunne være en puslespillbrikke i videre arbeid mot økt deltakelse i friluftsliv for alle.

Denne studien inngår i en skriftlig masteroppgave med tilhørende muntlig presentasjon. Oppgaven vil gjøres tilgjengelig for andre via internett og biblioteket på Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Du kontaktes i forbindelse med denne studien fordi du tidligere i en offentlig sammenheng, eksempelvis gjennom media eller organisasjonsarbeid, har uttalt deg om egne erfaringer rundt friluftsliv og funksjonsnedsettelse, eller fordi en annen deltaker i studien har anbefalt å kontakte deg.

Hva innebærer deltakelse i denne studien?

Hvis du velger å si ja til å delta i studien betyr det at du er villig til å delta på et intervju som vil vare ca. 60 minutter. Under samtalen vil kun du som informant og undertegnede vil være tilstede, i tillegg til eventuell tegnspråktolk ved behov. Flere vil bli intervjuet i studien og masteroppgaven som skrives som resultat av intervjuene vil være basert

på informasjon fra alle deltakerne. Det vil bli gjort lydopptak av intervjuet i tillegg til notater for å sikre at det som blir sagt huskes riktig.

Det er frivillig å delta

Du vil bli bedt om å skrive under på en samtykkeerklæring. Deltakelse i studien er frivillig, du kan når som helst velge å avbryte uten å oppgi årsak. Hvis du velger å trekke samtykke vil alle data om deg bli anonymisert og det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg om du velger å ikke delta eller senere trekke deg.

Ditt personvern – hvordan dine opplysninger oppbevares og brukes

Opplysningene du gir i intervjuet vil kun bli brukt til de formålene vi har fortalt deg om i dette skrivet. Det vil kun være prosjektansvarlig som har tilgang til personidentifiserende data og alt vil under alle stadier av studien behandles konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Alle dine opplysninger og informasjon fra intervjuene vil bli anonymisert slik at du ikke vil bli gjenkjennbar for andre i noe skriftlig materiale. Datamateriale vil bli oppbevart på en passord-beskyttet datamaskin og båndopptaker og personopplysninger som navn og kontaktinformasjon oppbevares i en låst safe for å hindre uvedkommende tilgang på informasjonen.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Institutt for sosialt arbeid ved NTNU har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hva skjer når prosjektet avsluttes?

Denne studien går inn i en skriftlig masteroppgave med tilhørende muntlig presentasjon. Den ferdige oppgaven vil gjøres tilgjengelig for andre via internett og biblioteket på NTNU. All informasjon anonymiseres og vil ikke kunne spores tilbake til eller identifisere de som blir intervjuet av andre som leser oppgaven. Når prosjektet avsluttes, vil alt av data og informasjon fra intervjuene bli slettet.

Mer informasjon

Ved spørsmål om studien eller ønske om mer informasjon kan du kontakte prosjektansvarlig Ingvild Kvarstein Punsvik, på tlf: 47627705

Jeg er masterstudent ved studieretningen «Funksjonshemming og samfunn», Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, institutt for sosialt arbeid.

Hovedveileder for prosjektet er Christian Wendelborg, Professor ved NTNU, tlf: 91106644

Vennlig hilsen

Ingvild Kvarstein Punsvik

Mastergradsstudent,
Institutt for sosialt arbeid, NTNU

Samtykkeerklæring til deltakelse i prosjektet

Jeg har mottatt den informasjonen om studien jeg har hatt behov for og er villig til å delta.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg II: Godkjenning fra NSD
Meldeskjema for behandling av personopplysninger

NSD sin vurdering

Prosjektittel

Opplevelser og deltakelse i friluftsliv for mennesker med nedsatt funksjonsevne

Referansenummer

673883

Registrert

19.09.2018 av Christian Wendelborg - christian.wendelborg@ntnu.no

Behandlingsansvarlig institusjon

NTNU Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet / Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap (SU) / Institutt for geografi

Prosjektansvarlig

Christian Wendelborg, christian.wendelborg@ntnu.no, tlf: 91106644

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Student

Ingvild Kvarstein Punsvik, ingvildpunsvik@gmail.com, tlf: 47627705

Prosjektperiode

19.09.2018 - 28.06.2019

Status

23.10.2018 - Vurdert

Vurdering (1)

23.10.2018 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD, den 23.10.18. Behandlingen kan starte.

MELD ENDRINGER

Dersom behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent

1 av 2 07.01.2019, 08:38 Meldeskjema for behandling av personopplysninger about:blank
på svar før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger frem til 28.06.19.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD finner at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke videre behandles til nye uforenlige formål

- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

De registrerte vil ha følgende rettigheter i prosjektet: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art.

15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art.

20). Rettighetene etter art. 15–20 gjelder så lenge den registrerte er mulig å identifisere i datamaterialet. NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32)

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Kjersti Haugstvedt

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg III: Intervjuguide

Detaljert intervjuguide

Introduksjon til intervjuet:

- Presentasjon av intervjuer og prosjektet
- Muntlig gjennomgang av informasjonsskriv og samtykkeerklæring
- Informer om båndopptaker
- Et semi-strukturert intervju betyr at jeg har en del spørsmål, men at jeg nok også kommer til å spørre oppfølgingsspørsmål. Gi en kort oversikt over gangen i spørsmålene.
- Noen spørsmål før vi starter?

Natur, menneske og friluftsliv.

For å sette svarene fra mine informanter i kontekst ønsker jeg å først spørre dem om deres friluftsliv, hva friluftsliv er for dem og hvilken plass det har i hverdagen deres. Dette er for å se på om grunnleggende ideer om hva som vektlegges ved friluftsliv og tilstedeværelse i natur i litteraturen samsvarer med informantenes egne oppfattelse.

Forskningsspørsmål: samsvarer informantenes opplevelse av natur med det som beskrives i litteraturen?

Forskningsspørsmål: samsvarer informantenes opplevelse av friluftsliv med det som beskrives i litteraturen?

Barrierer som hindrer deltakelse

Det andre segmentet i intervjuet går på tematikk rundt barrierer som hindrer deltakelse.

Forskningsspørsmål: Hvilke barrierer hindrer informantens deltakelse?

Forskningsspørsmål: Hvilke barrierer opplever informanten at hindrer deltakelse til mennesker med funksjonsnedsettelse generelt?

Det som fremmer deltakelse

Det tredje segmentet i intervjuet tar for seg informantens tanker om hva som kan muliggjøre og fremme deltakelse.

Forskningsspørsmål: Hva muliggjør og fremmer deltakelse i friluftsliv for informanten?

Forskningsspørsmål: Hva opplever informanten at muliggjør og fremmer deltakelse i friluftsliv for mennesker med nedsatt funksjonsevne generelt?

Forskningsspørsmål: Hva tenker informanten at kan gjøres for å fremme deltakelse i friluftsliv for mennesker med nedsatt funksjonsevne?

Intervjuguide:

Del 1. Natur, menneske og friluftsliv.

1. Hva med å være i naturen er viktig for deg?
2. Hvordan føler du deg når du er i naturen?
3. Er hvordan du føler deg når du er i naturen annerledes enn når du ikke er i naturen?
4. Hva betyr friluftsliv for deg?
5. Hva er det med friluftsliv er viktig for deg?
6. Hvilken rolle har friluftsliv i din hverdag?
7. Hvordan opplever du at friluftsliv påvirker hvordan du har det?
8. Vil du dele noen eksempler friluftslivsopplevelser som har betydd mye for deg? Beskriv det gjerne detaljert.
 - Hva tror du gjør at den opplevelsen hadde stor betydning?
9. Hva opplever du som viktig for å ha gode friluftslivopplevelser?
 - Hvilke forutsetninger gir gode friluftslivopplevelser for deg?
 - Stillhet, ro?*
 - Sosialt samvær?*
 - Naturnærvær?*
 - Aktivitet?*
10. Hvordan begynte du med friluftsliv?
 - Oppvokst med det?*
 - Fritidstilbud?*
 - Frivillig organisasjon?*
 - Skole?*

Del 2. Barrierer som hindrer deltakelse

11. Hvilke barrierer opplever du at hindrer din deltakelse i friluftsliv?
12. I hvilken grad opplever du at strukturelle barrierer, manglende tilgjengelighet manglende universell utforming hindrer deltakelse?

13. I hvilken grad opplever du sosiale faktorer som tilhørighet, kultur og forventninger som barrierer?
14. I hvilken grad opplever du at personlige faktorer som interesse, oppvekst og motivasjon er barrierer?
15. I hvilken grad opplever du at helse, sykdom, fatigue og fysisk kapasitet hindrer deltakelse i friluftsliv?
16. I hvilken grad opplever du tilgang til noen å gå på tur med, ledsager, tolk eller assistent som en barriere?
17. I hvilken grad opplever du at manglende informasjon og kunnskap om hjelpemidler, utstyr, tilbud og muligheter er en barriere?
18. I hvilken grad opplever du at manglende tilgang til hjelpemidler, utstyr og tilbud som en barriere?
19. Opplever du andre barrierer som hindrer deg å drive med friluftsliv?
20. Hva tenker du at generelt hindrer mennesker med nedsatt funksjonsevne sin deltakelse i friluftsliv?

Del 3. Det som fremmer deltakelse

21. Hva tror du kunne gjort disse barrierene mindre og muliggjøre økt deltakelse?
 - Strukturelle barrierer, manglende tilgjengelighet og manglende universell utforming
 - Sosiale faktorer som tilhørighet, kultur og forventninger
 - Personlige faktorer som interesse, oppvekst og motivasjon?
 - Helse, sykdom, fatigue og fysisk kapasitet?
 - Tilgang på noen å gå på tur med, ledsager, tolk eller assistent?
 - Manglende informasjon og kunnskap om hjelpemidler, utstyr, tilbud og muligheter?
 - Manglende tilgang på hjelpemidler, utstyr og tilbud?
22. Hvordan tror du man kan skape økt deltakelse i friluftsliv blant mennesker med funksjonsnedsettelse?
 - Hva tror du samfunnet kan gjøre?
 - Hva tror du frivillige organisasjoner kan gjøre?

- Hva tror du skoler og fritidstilbud kan gjøre?
- Hva tror du enkeltpersoner kan gjøre?

Oppfølgingsspørsmål:

- Kan du si noe mer om dette?
- Har du flere eksempler på dette?
- Dette virker kanskje som en selvfølgelighet, men hvorfor ...?
- Hva var det med situasjonen som gjorde at ...?

